

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนวัตกรรมการเรียนรู้ของสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อสร้างการเมืองภาคประชาชน : กรณีศึกษา 3 ตำบลนำร่องในจังหวัดสมุทรสงคราม ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ผสมผสานกัน โดยการศึกษาตำบลที่เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานทั้งภาคราชการ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ให้เป็นตำบลศูนย์การเรียนรู้ในเรื่องการมีสภาผู้นำชุมชนขับเคลื่อนการพัฒนาของตำบลอย่างมีส่วนร่วมจำนวน 2 แห่ง คือ ตำบลไม้เรียง อำเภออ่าวหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช และตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อศึกษาวิเคราะห์การดำเนินงานในรูปแบบสภาของชุมชนต้นแบบนั้น มีกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างไร และมีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างไรที่ทำให้สภาของชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันในลักษณะการเมืองภาคประชาชนที่ทำให้ตำบลเกิดการพัฒนายั่งยืน เพื่อเป็นองค์ความรู้ในอีกมุมมองหนึ่งที่จะดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ ที่นำมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลที่จัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลตาม พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนตำบล ที่ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2551 ของจังหวัดสมุทรสงคราม 3 ตำบล คือ ตำบลคลองเขิน อำเภอเมือง ตำบลบางนางลี่ อำเภออัมพวา และตำบลโรงหีบ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้นำที่เป็นผู้นำทางความคิด ที่ทำให้เกิดการทำงานร่วมกันของแกนนำในตำบล จนเกิดรูปแบบความเป็นสภาผู้นำของตำบล การสังเกตกระบวนการประชุมสภา การสังเกตกิจกรรมที่เกิดจากการตัดสินใจร่วมกันของคณะกรรมการสภา การสนทนากลุ่มกับผู้นำของตำบล

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3 ตำบลนำร่องในจังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยได้กลุ่มเป้าหมายจากการคัดเลือกของคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลนำร่องตำบลละ 10 คน รวม 30 คน หลังจากนั้นได้ประชุมร่วมกันระหว่างทีมผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมายผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้ทำความเข้าใจกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การเสนอความต้องการการเรียนรู้ การร่วมกันกำหนดเนื้อหาในหลักสูตร กำหนดวัน เวลา สถานที่ และเป็นการวางแผนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม หลังจากนั้นวางแผนการจัดเวทีการเรียนรู้อย่างละเอียดในแต่ละเวที ออกแบบให้นำกระบวนการเรียนรู้ไปปฏิบัติต่อการประชุมสภาของแต่ละตำบล โดยการใช้เครื่องมือที่ศึกษาถึงผลการเรียนรู้

การวิเคราะห์ผลการประเมินก่อน – หลัง การเรียนรู้

การประเมินผลก่อน – หลังการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยได้นำแบบทดสอบให้ผู้เข้ารับการอบรม เรียนรู้จาก 3 ตำบล ตอบคำถามก่อนการเรียนรู้ โดยจัดชื่อ – นามสกุล ที่อยู่ไว้ ผู้วิจัยตรวจคะแนน ประกาศคะแนนก่อนการเรียนรู้ให้ผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้ทราบในเวทีที่ 2 และมีการตรวจสอบรายชื่อผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้ที่มาเข้ารับการเรียนรู้ต่อเนื่องทั้ง 3 ครั้ง เมื่อจบการเรียนรู้เวทีที่ 3 แล้ว แจกแบบทดสอบให้ทุกคนตอบคำถาม แต่นำคะแนนเฉพาะผู้เข้ารับการอบรมต่อเนื่องทั้ง 3 ครั้ง มาเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ก่อน – หลังการอบรม ได้จำนวน 39 คน ดังแสดงในตารางที่ 2

ตาราง 2 แสดงผลการเปรียบเทียบคะแนนก่อน – หลังการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการเรียนรู้ 3 ตำบล

จำนวนผู้อบรมเรียนรู้ 39 คน	คะแนนก่อน	คะแนนหลัง	ผลต่าง
คะแนนเฉลี่ย	10.23	13.08	2.85
คะแนนสูงสุด	17	18	7
คะแนนต่ำสุด	4	8	0
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	3.17	2.77	2.10

ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนระหว่างคะแนนทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนที่ได้จากการทำแบบทดสอบความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติตนการเมืองของภาคประชาชนตำบลนาร่อง คลองเขิน โรงเห็บ บางนางลี่ โดยการทดสอบนัยสำคัญทางสถิติ t-test แบบ (Paired-Sample t-test) ที่ความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซนต์

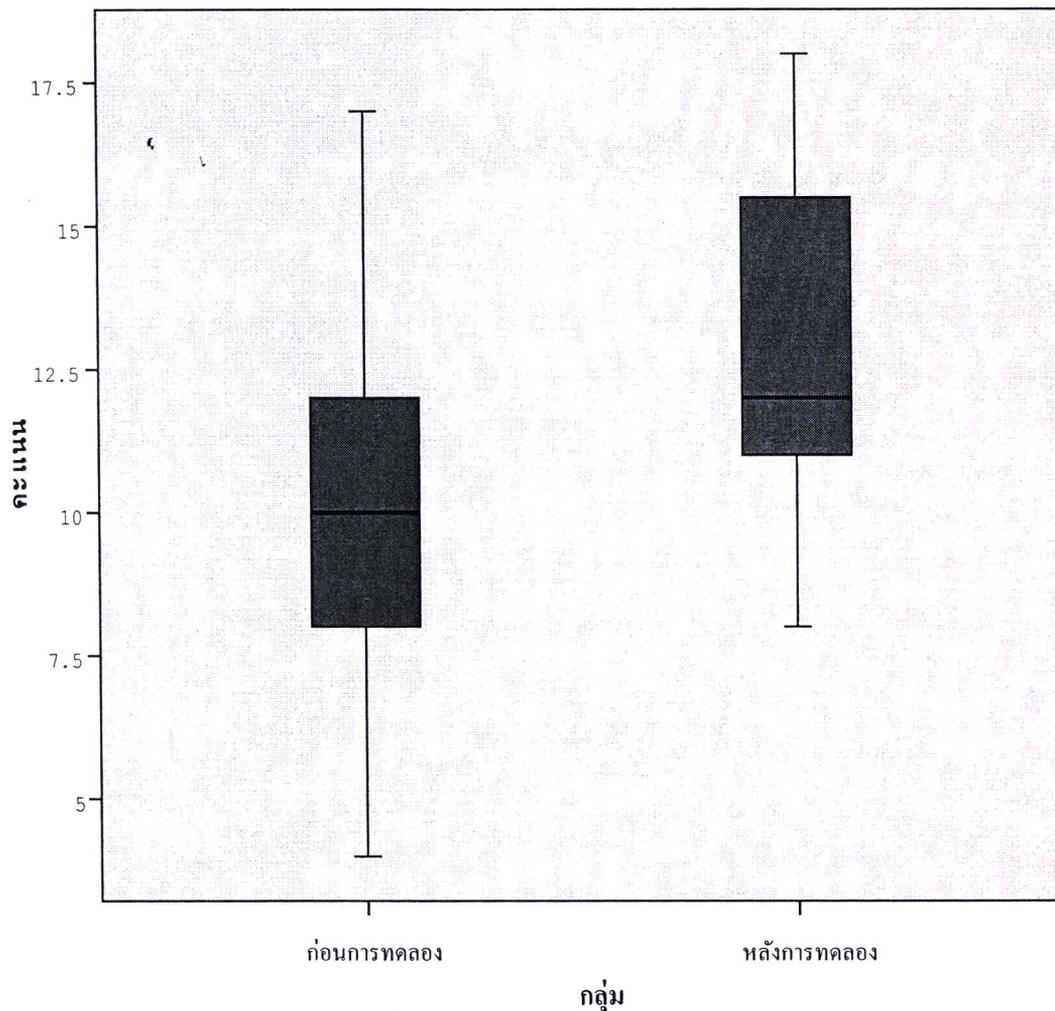
ตาราง 3 แสดงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนรู้

ตัวแปรที่ศึกษา	ค่าสถิติ			ผลการทดสอบ		
	N	\bar{X}	S.D.	t-test	df	Sig.
ผลการเรียนรู้ก่อนเรียน	39	10.23	3.17	8.48	38	0.05
ผลการเรียนรู้หลังเรียน	39	13.08	2.77			

จากตาราง 3 ผลการเรียนรู้ก่อนเรียนและหลังเรียนที่ได้จากการทำแบบทดสอบความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติตนการเมืองของภาคประชาชนตำบลนาร่อง ได้แก่ ตำบลคลองเขิน ตำบลโรงเห็บ และตำบลนางลี่ จำนวน 39 คน พบว่า มีผลการเรียนรู้ก่อนเรียนเฉลี่ย 10.23 คะแนน

(คะแนนเต็ม 20 คะแนน) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3.17 คะแนน มีผลการเรียนรู้หลังเรียนเฉลี่ย 13.08 คะแนน (คะแนนเต็ม 20 คะแนน) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.77 คะแนน และเมื่อทดสอบด้วยสถิติ Paired Sample t-test พบว่า ประชาชนฯ มีผลการเรียนรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งยอมรับสมมติฐานการวิจัย

ตาราง 4 การวิเคราะห์ผลการประเมินก่อน – หลังการเรียนรู้ ผู้วิจัยนำเสนอในลักษณะของกราฟ Box Plot ดังนี้

จากเครื่องมือที่จัดทำขึ้น คือ แบบ Pre-test ก่อนการจัดเวทีเรียนรู้ที่ 1 และ Post-test เมื่อจัดเวทีเรียนรู้เวทีสุดท้าย เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลการเรียนรู้ในทุกเวที รวมทั้งการฝึกปฏิบัติต่อดำเนินการ จะใช้แบบสังเกตการณ์การมีส่วนร่วมการเรียนรู้ แบบการประเมินความเห็นที่มีต่อกระบวนการจัดเวทีการเรียนรู้แต่ละเวที การถอดบทเรียนการเรียนรู้แต่ละตำบลที่นำกระบวนการไปปฏิบัติ การสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมเวทีการเรียนรู้ และเวทีสุดท้ายคือการถอดบทเรียนกระบวนการเรียนรู้

การวิเคราะห์ข้อมูลผลการทดสอบ Pre-test Post-test ผู้วิจัยทดสอบนัยสำคัญทางสถิติ t-test แบบ Paired-Sample t-test ส่วนการวิเคราะห์ความพึงพอใจ การมีส่วนร่วมเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้ ใช้วิธีการวิเคราะห์จากการจัดหมวดหมู่ความคิดเห็นที่เหมือนกันและต่างกัน แล้วหาความสัมพันธ์ของข้อมูลและวิเคราะห์จากพฤติกรรมที่แสดงออกโดยใช้เครื่องมือแบบสังเกต การถอดบทเรียน และการประเมินผลในแต่ละเวที

กลุ่มเป้าหมายของการเรียนรู้ จึงมี 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้นำสภาผู้นำชุมชนตำบลไม้เรียงและกลุ่มผู้นำสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

กลุ่มที่ 2 แกนนำที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตำบลละ 10 คน ที่มาจากคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบล 3 ตำบลกรณีศึกษา ที่คัดเลือกกันเองเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ต่อเนื่อง

ในการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนี้ ได้ให้หลักการแนวคิดในเรื่องกระบวนการทัศน์พัฒนา การพัฒนาผู้นำ การจัดการความรู้ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การประชุมประชาคมสร้างประชาธิปไตย ซึ่งทุกเรื่องนี้มีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างเป็นองค์รวม คือ ตำบลจะเกิดการพัฒนายั่งยืนนั้น ต้องมีผู้นำที่มีกระบวนการทัศน์ในเรื่องการเมืองภาคพลเมือง ต้องมีการพัฒนาสร้างการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในเรื่องความเป็นประชาคม ความเป็นประชาคมจะสร้างฐานคิดในเรื่องความเป็นประชาธิปไตย ความเป็นประชาธิปไตยสร้างการมีส่วนร่วมคิดปฏิบัติในเรื่องสาธารณะ เรื่องส่วนรวม นั่นคือความเป็นการเมืองภาคประชาชน

สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้ของสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบ ที่มีการดำเนินงานในลักษณะการเมืองภาคประชาชน

จากการศึกษาตำบลไม้เรียง และตำบลหนองสาหร่าย ที่มีการดำเนินการสภาผู้นำของตำบลที่เกิดจากการริเริ่มของผู้นำของตำบลจนเป็นต้นแบบให้กับตำบลต่าง ๆ ที่ได้มาศึกษาเรียนรู้หลายตำบล หลายกลุ่มองค์กร ก็ได้้นำแนวคิด นำกระบวนการไปปฏิบัติจนเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งลักษณะการดำเนินการของสภาผู้นำทั้ง 2 แห่งนั้น เป็นการขับเคลื่อนในลักษณะการเมืองภาคประชาชน คือ การรวมกลุ่มคน กลุ่มองค์กรในตำบลให้มีการคิดการตัดสินใจร่วมกันอย่างอิสระด้วยความสมัครใจ ไม่เป็นการบังคับ ทำให้ตำบลเกิดการจัดการสร้างเครือข่ายภาครัฐและองค์กรประชาชนในการดูแลจัดการปัญหาส่วนรวมของกลุ่มองค์กรตำบลตนเองอย่างมีลักษณะการทำงานร่วมกันอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งพบว่าลักษณะการเมืองภาคประชาชนนี้เกิดขึ้น

ทั้งใน 2 ตำบล โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่มีจุดเริ่มต้นมาจากมีผู้นำที่มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น ในตำบลของตนแล้วคิดว่าตนเองเป็นคนหนึ่งในชุมชนที่จะปล่อยให้ปัญหานั้นได้รับการแก้ไข โดยวิธีการปกติ โดยมีหน่วยงานภาครัฐนำโครงการ นำกิจกรรมตามแผนพัฒนาชุมชนของแต่ละหน่วยงานเข้ามาให้ชาวบ้านทำ ผ่านทางกำนันผู้ใหญ่บ้านบ้าง ผ่านทางการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในตำบลเหมือนกันทั้งประเทศไม่ได้ เพราะปัญหาที่มีความซับซ้อน มีเรื่องของวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของหมู่บ้านของตำบลที่แตกต่างกัน มีสาเหตุของปัญหาแตกต่างกัน การแก้ปัญหาเหมือนกัน จะไม่สามารถแก้ได้ ผู้นำทั้ง 2 ตำบล มีคนโดดเด่นที่คิดนำวิธีการแก้ไขปัญหาที่ต้องไม่ใช่วิธีการปกติที่เคยทำกันมา ต้องมีการจัดการกับปัญหาใหม่ เป็นนวัตกรรมในการแก้ปัญหาตำบลไม่เรียงคือ นายประสงค์ วรรณรงค์ ตำบลหนองสาหร่าย คือ นายศิวโรดม จิตนิยม ซึ่งทั้ง 2 ตำบลมีกระบวนการแก้ปัญหาโดยมีหลักการเหมือนกัน คือ การแก้ปัญหาด้วยกระบวนการเรียนรู้จนเกิดปัญญาที่สามารถถ่ายทอดกระบวนการอย่างเป็นรูปธรรมให้กับผู้มาศึกษาดูงานได้ กระบวนการเรียนรู้ของ 2 ตำบลที่เหมือนกัน คือ

1. มองเห็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านคล้าย ๆ กันทุกหมู่บ้านในตำบลที่ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของคนในตำบลมีความทุกข์ คือ การมีหนี้สินเพิ่มขึ้น การลงทุนอาชีพสูงขึ้นแต่ราคาผลผลิตที่ได้กำหนดเอาไม่ได้ และมักจะไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่มีเกิดขึ้นหลายด้าน เพราะถูกกระแสบริโภคนิยมที่ไม่เหมาะสมชักนำกระบวนการคิดของเกษตรกรให้พึ่งวัตถุที่ทำให้การทำอาชีพสะดวกขึ้น รวดเร็วขึ้น ทำได้มากขึ้น ขาดการนำความรู้ใหม่ ๆ เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาพัฒนาอาชีพที่ตนทำอยู่ กระแสบริโภคนิยมรุนแรงมากขึ้นจากสื่อรูปแบบต่าง ๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ส่งผลให้วิถีชีวิตค่อย ๆ เปลี่ยน การที่ค่อย ๆ เปลี่ยนนี้เองชาวบ้านจึงเคยชินกับสถานการณ์ที่ค่อย ๆ เกิดขึ้น โดยไม่เห็นเป็นปัญหา แต่ผู้นำทั้ง 2 คนนี้เห็นและคิดว่าถ้าไม่จัดการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ชุมชนของตนเองจะไปไม่รอด เมื่อเห็นปัญหาจึงต้องหาทางออก

2. มองหาเพื่อนร่วมทาง การทำงานกับปัญหาใหญ่ ๆ เช่นนี้ ทำตามลำพังไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความร่วมมือแล้วพัฒนาเป็นการมีส่วนร่วม คือ การร่วมคิดร่วมปฏิบัติเพื่อประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งการพัฒนาของหน่วยงานราชการที่มีเป้าหมายให้ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนมีอาชีพ ชุมชนมีความเข้มแข็งนั้นก็สร้างโอกาสให้กับชุมชนได้ ถ้าเข้าใจคิดเข้าใจทำร่วมกัน เช่น กระทรวงมหาดไทยที่ได้มีการจัดโครงการการทำงานร่วมกันของตำบลต่าง ๆ ในรูปแบบสภาตำบล โดยกำหนดให้มีการประชุมกันของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรตำบล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน การจัดตั้งกลุ่มสตรีของพัฒนาชุมชน การตั้งกลุ่มแม่บ้านของกระทรวงเกษตร การตั้งกลุ่มอาชีพของ กศน. เพื่อสอนอาชีพ การมีการจัดตั้งจากหน่วยงานราชการเหล่านี้

ถ้าผู้นำในตำบลมีความรู้มีความเข้าใจที่จะสร้างให้บุคคลตามโครงสร้างนี้ได้เข้าใจบทบาทหน้าที่ เห็นความสำคัญของการเป็นผู้นำ การทำหน้าที่ของผู้นำ เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม แก้ปัญหาของส่วนรวม เป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของผู้นำที่จัดตั้งขึ้นนี้ ผู้นำทางความคิด จะได้เพื่อนร่วมเดินทางไปด้วย ซึ่งตำบลหนองสาหร่ายได้ใช้ประโยชน์จากช่องทางที่ทางราชการ สร้างให้ มาดำเนินการสร้างเพื่อนร่วมทางเดินจนเกิดสภาผู้นำ แล้วขยายไปสู่คณะกรรมการ ชุมต่าง ๆ ด้วยกระบวนการประชาคมตำบล สำหรับตำบลไม้เรียง นายประยงค์รวมเพื่อนที่ทำ สอนยางด้วยกัน 12 คน เป็นผู้บุกเบิกการแก้ปัญหาราคายางพาราด้วยภูมิปัญญาของชาวบ้าน เป็นหลัก ในการวางแผนแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพราะปัญหาไม่ใช่เพียงเพราะราคายางแต่มี องค์ประกอบทางปัญหาอีกมากมายที่ในแต่ละพื้นที่แต่ละภูมิภาคไม่เหมือนกัน แต่คนที่รู้ดีที่สุด คือ คนที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ

3. การศึกษาเรียนรู้และการแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่ไม่ธรรมดาต้องใช้ปัญญา ซึ่งผู้นำของ ทั้ง 2 ตำบลมีจุดเริ่มต้นจากการเสาะแสวงหาแหล่งความรู้ที่แก้ปัญหาได้ เพื่อไปเรียนรู้ถึงวิธีการจัดการ ที่ตนเองสามารถนำกลับมาใช้ได้ ตำบลไม้เรียงกลุ่มผู้นำ 12 คน ทำในสิ่งที่คนสมัยนั้นคิดว่าแปลก คือ ในปี 2526 ได้ไปดูงานแปรรูปยาง โดยวางแผนการศึกษาคนละเรื่องให้เข้าใจแล้วจดบันทึกไว้ หลังจาก กลับจากดูงานมาพบกัน นำความรู้แต่ละเรื่องมาปะติดปะต่อเข้าด้วยกัน เป็นความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจาก การได้ไปศึกษาดูงาน แม้ผู้นำ 12 คนได้ไปเรียนรู้โรงงานแปรรูปมาแล้ว แต่ปัญหาด้านอื่น ๆ ของตำบล ยังคงอยู่ โดยเฉพาะปัญหาการขาดการคิดไตร่ตรอง ใคร่ครวญอย่างมีเหตุมีผล ซึ่งเป็นประตูแรกที่จะ เปิดไปสู่เรื่องการแก้ปัญหาได้ ต่อมาได้รับทราบข้อมูลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนิน โครงการตามแนวพระราชดำริ ตั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาตนเอง ศูนย์พิภูลทอง ศูนย์ห้วยทรายที่ตั้ง ขึ้นมาเพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นแรงบันดาลใจให้คิด และปฏิบัติเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ จนเกิดเป็น กระบวนการเรียนรู้แผนแม่บทชุมชน จนเป็นนโยบายสำคัญของประเทศในปัจจุบัน ซึ่งผู้นำตำบล หนองสาหร่ายก็ใช้หลักคิดเรื่องการไปศึกษาดูงานมาใช้เช่นเดียวกัน ซึ่งในระยะตั้งแต่แผนพัฒนา ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา หน่วยงานราชการเองก็ปรับวิธีการทำงานโดยลงพื้นที่เรียนรู้กับชุมชน สร้างชุมชน ให้เข้มแข็งขึ้น โดยมีโครงการพาผู้นำไปศึกษาดูงานตำบลที่มีกระบวนการสร้างความเข้มแข็ง คุณศิวโรดม จึงได้ไปศึกษาดูงานชุมชนเข้มแข็งทางภาคใต้ โดยเฉพาะที่เป็นแรงบันดาลใจ คือ ตำบลไม้เรียง

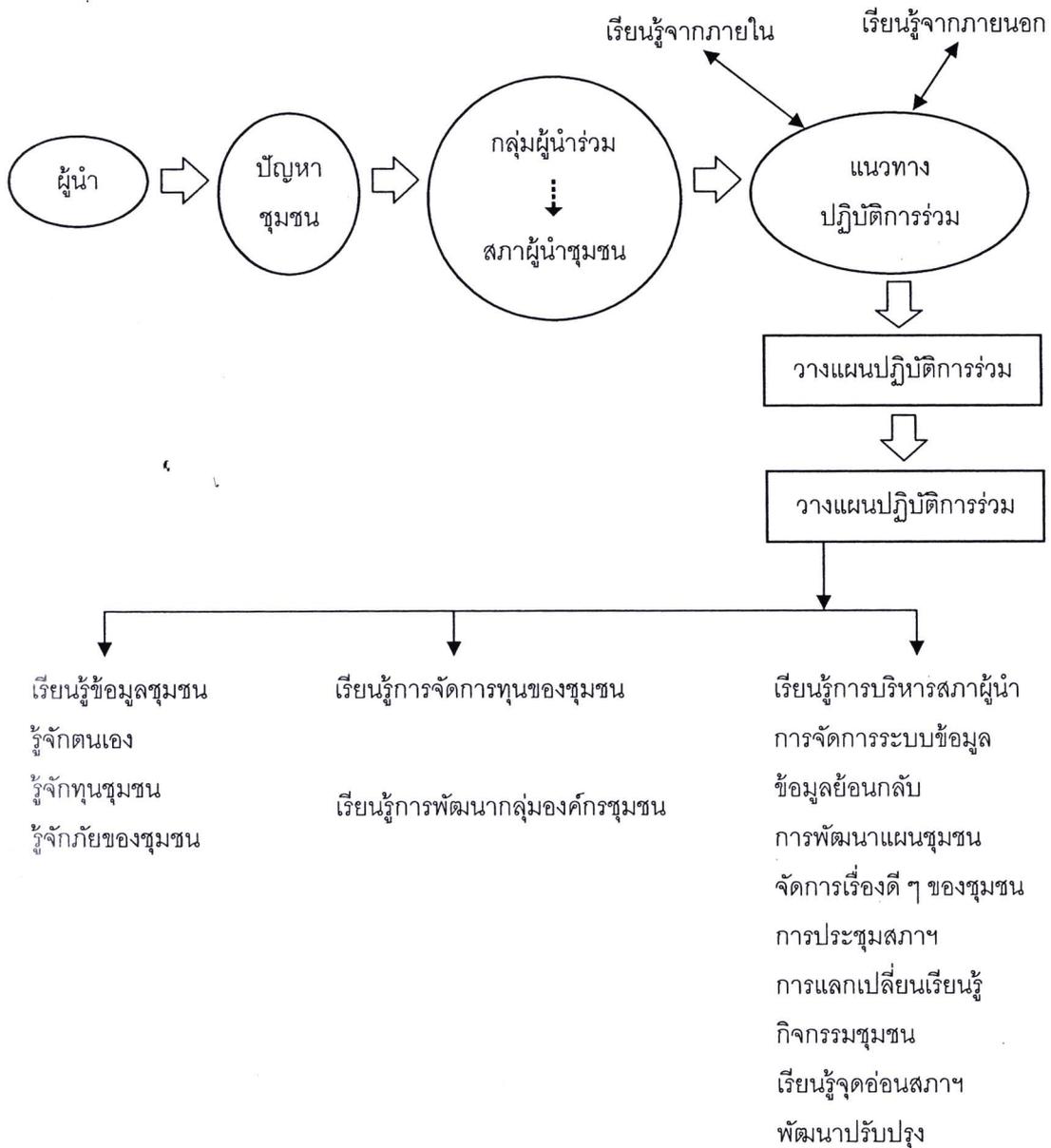
4. การวางแผนปฏิบัติการร่วมกันของแกนนำทั้ง 2 ตำบล มีผู้นำสร้างทีมผู้นำ มีต้นแบบทางความคิดที่เป็นแรงบันดาลใจเหมือนกัน มีการไปศึกษาดูงานไปเรียนรู้มา จึงมีความกล้าที่จะปฏิบัติ โดยมีกระบวนการร่วมคิดร่วมตัดสินใจในการกำหนดว่าควรจะต้องปฏิบัติการอะไรบ้างที่จะทำให้ตำบลปลอด ยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ให้พึ่งตนเองให้ได้ จะต้องเริ่มจุดเริ่มต้น จะเริ่มต้นด้วยเรื่องอะไร มีวิธีการอย่างไร ใครจะต้องมีบทบาทอะไร แล้วหลังจากนั้นจะต้องดำเนินการอะไรต่อ จะต้องมีความรู้อะไรบ้าง จะไปหาความรู้จากที่ใดบ้าง มีเทคนิควิธีการอะไรบ้างที่จะนำมาเป็นเครื่องมือช่วยให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ที่จะเดินไปสู่เป้าหมายร่วมกัน จะมีภาคีเครือข่ายจากองค์กรใดบ้างที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการนี้จะมีผู้นำทางความคิดของตำบลเป็นหลักในการเชื่อมโยงความคิดของกลุ่มให้ผสมกลมกลืนกันเป็นแผนที่จะนำไปปฏิบัติด้วยกัน

5. การลงมือปฏิบัติการ ทั้ง 2 ตำบลมีจุดเริ่มต้นเหมือนกันคือการทำให้คนในชุมชนรู้ปัญหาของตนเองเสียก่อน โดยการเริ่มต้นจากการให้เห็นข้อมูลรายรับรายจ่ายครัวเรือน รายรับรายจ่ายการทำอาชีพ เช่น ที่ตำบลไม้เรียงมีกระบวนการให้คนไม้เรียงรู้รายรับรายจ่ายของการทำสวนยางที่มีผลมาถึงการรู้ปัญหานี้สิ้นของคนในตำบลว่ามีรายจ่ายมากกว่ารายรับชื่อมากกว่าทำเอง ซึ่งที่ตำบลหนองสาหร่ายก็เช่นเดียวกัน จากการเรียนรู้กระบวนการของตำบลไม้เรียงแล้วนำแนวคิดแนวปฏิบัติไปดำเนินการให้เหมาะสมกับคนตำบลหนองสาหร่าย เริ่มต้นจากการให้รู้ปัญหารายรับ – รายจ่ายเช่นเดียวกัน ในกระบวนการที่สร้างความตระหนักถึงปัญหาของชาวบ้านนี้ ต้องให้ชาวบ้านเห็นข้อมูลด้านต่าง ๆ ที่มีผลกระทบสัมพันธ์ต่อกันอย่างเป็นองค์รวมของหมู่บ้านของตำบล ตั้งแต่ข้อมูลประวัติศาสตร์ของตำบล (จะหมายรวมถึงทุกหมู่บ้าน) สภาพกายภาพของตำบล ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สภาพสังคม การศึกษา วัฒนธรรม สาธารณสุข ทนทางสังคม ภูมิปัญญา ผู้รู้ ซึ่งพบว่าความเป็นจริงแล้วในตำบลมีทุนอยู่มากมายที่สามารถนำมาสร้างให้เป็นมูลค่าเพิ่มคุณค่า เป็นต้นทุนในการพึ่งพาตนเองได้ แต่ชาวบ้านมองไม่เห็นเพราะไม่มีคนหยิบยกขึ้นมา ด้วยกระบวนการให้ชาวบ้านได้เรียนรู้รับกระแสการพึ่งตนเองบ้าง เพราะทุกวันชาวบ้านได้รับแต่กระแสการพึ่งพาจากภายนอกอยู่ตลอดเวลา

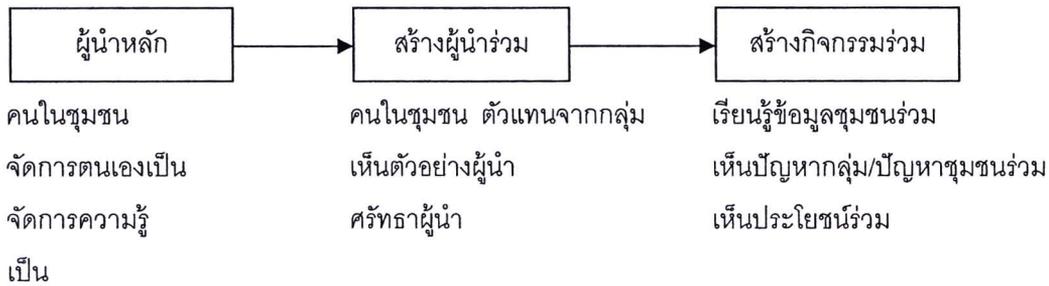
เมื่อมีกระบวนการให้คนในตำบลเห็นทุนของชุมชนแล้ว ที่ตำบลไม้เรียงเป็นต้นแบบของการมีสภาผู้นำที่ร่วมกันคิดกิจกรรมต่าง ๆ ที่มาจากองค์ความรู้ของภูมิปัญญาคนในตำบล

ผสมผสานกับความรู้จากภายนอกทั้งจากการศึกษาด้วยตนเองของผู้นำในเรื่องเกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ที่จะเลือกมาใช้ให้เหมาะสมกับทุนของชุมชน จากการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ จากวิทยากรหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุน หน่วยงานเอกชน เช่น มูลนิธิหมู่บ้าน นำมาจัดการเป็นความรู้ในการจัดการทุนของชุมชนให้เกิดเป็นกลุ่มอาชีพที่หลากหลายขึ้น เกิดโรงงานแปรรูปน้ำยางในชุมชน ที่มีสมาชิกมาจากทั้งตำบล ซึ่งกลุ่มมีพัฒนาการอย่างยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน ตำบลหนองสาหร่าย ก็ใช้รูปแบบของสภาผู้นำขับเคลื่อนให้เกิดแผนแม่บทชุมชน การจัดการให้เกิดกลุ่มอาชีพของชุมชน เช่น กลุ่มผลิตน้ำดื่ม กลุ่มผลิตปุ๋ย กลุ่มสวัสดิการ กลุ่มออมทรัพย์ที่พัฒนามาเป็นองค์กรการเงินของตำบล

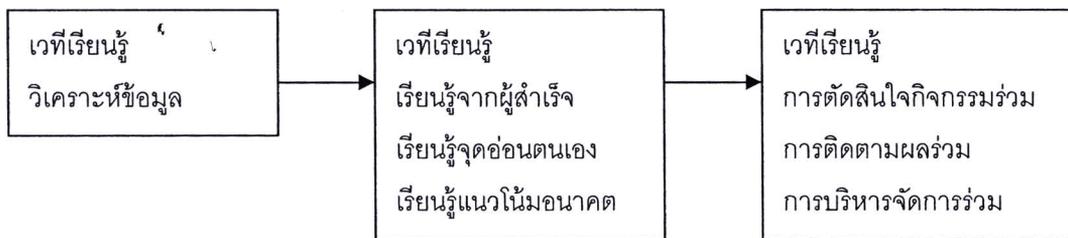
การที่สภาผู้นำมีกระบวนการให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลของตนแล้วเข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้การแก้ปัญหาพร้อมของหมู่บ้านของตำบลด้วยกระบวนการแผนแม่บทชุมชน ทำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ มากมายหลากหลาย จึงเป็นแนวทางให้เกิดการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดนโยบายของรัฐบาลที่กำหนดให้ทุกหมู่บ้าน ทุกตำบลต้องดำเนินการเรื่องแผนแม่บทชุมชน จนกลายเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ของระดับมหาวิทยาลัยของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ต้องเรียนรู้ และในแผนพัฒนาฉบับที่ 11 ก็เน้นให้แผนของประเทศต้องมาจากแผนแม่บทของชุมชน ผู้วิจัยได้สรุปกระบวนการเรียนรู้ของสภาผู้นำชุมชนที่ดำเนินการการเมืองภาคประชาชน ดังแสดงในแผนภาพ 16 และกระบวนการสร้างผู้นำเข้ามามีส่วนร่วมการเมืองภาคประชาชน โดยมีเวทีการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดกระบวนการคิดตัดสินใจปฏิบัติการร่วมกัน ดังแสดงในแผนภาพ 17 และแผนภาพ 18

แผนภาพ 16 กระบวนการจัดการเรียนรู้สภาผู้นำชุมชนสร้างการเมืองภาคประชาชน

แผนภาพ 17 กระบวนการสร้างผู้นำร่วมสภาผู้นำชุมชน

แผนภาพ 18 กระบวนการเรียนรู้การสร้างการเมืองภาคประชาชน

วัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบล ในลักษณะการเมืองภาคประชาชนที่ทำให้ตำบลต้นแบบเกิดการพัฒนายั่งยืน

จากการศึกษาถึงองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบล ในลักษณะการเมืองภาคประชาชนที่ทำให้ตำบลต้นแบบเกิดการพัฒนายั่งยืนนั้น พบว่า

ตำบลไม้เรียงเป็นตำบลที่ยังไม่ได้จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลตาม พ.ร.บ. แต่ก็มีสภาผู้นำชุมชนที่ดูแลรับผิดชอบการเรียนรู้การขับเคลื่อนให้มีการนำแผนแม่บทชุมชนไปสู่การปฏิบัติ พัฒนาระบบการจัดการด้านต่าง ๆ ตามแผนที่กำหนดไว้ ตรวจสอบสถานการณ์ และปรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน และประสานการดำเนินงานตามแผนฯ กับชุมชนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงเป็นกลไกสำคัญในการจัดการเรียนรู้ให้กับสมาชิกในชุมชนในปัจจุบัน แต่ก่อนที่จะมาถึงวันนี้ได้ผ่านประสบการณ์การดำเนินการในลักษณะสภาผู้นำมาอย่างยาวนาน จนในวันนี้ที่มี พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนตำบลสภาผู้นำตำบลไม้เรียงจะดำเนินการจัดตั้งหรือไม่นั้นต้องใช้กระบวนการคิดร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในตำบล ตามที่สภาผู้นำตำบลเคยดำเนินการในเรื่องสำคัญ ๆ ที่ผ่านมาจากการศึกษากระบวนการประชุมสภาผู้นำในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2552 และศึกษาจากการประชุม

สภาผู้นำที่ผ่านมา พบว่า องค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้เกิดการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน ตำบลในลักษณะการเมืองภาคประชาชนที่ยั่งยืนนั้นประกอบด้วย

1. ผู้นำ ที่เป็นแบบอย่างให้คนเดินตาม เป็นผู้นำลักษณะเพื่อร่วมเรียนรู้ เหมือนที่ นายประยงค์ รัตนรงค์ กล่าวไว้ว่า ผมทำตัวเองให้คนอื่นยอมรับก่อน คือ การกินทุกอย่างที่ปลูก ปลูกทุกอย่างที่กิน ไม่มีหนี้สิน ครอบครัวสมบูรณ์แบบไม่มีปัญหา และมีเวลาพอที่จะไปช่วยเหลือคนอื่นได้ด้วย จึงสามารถให้ข้อคิดแก่คนในชุมชนได้อย่างมั่นใจ สำหรับคุณศิวโรดม จิตนิยม ก็มี ครอบครัว ซึ่งหมายถึงญาติพี่น้องที่ยืนยันทำมาหากิน แบ่งเวลาทำกิจกรรมของชุมชน การสอนเด็ก เล่นดนตรี เล่นกีฬา การช่วยเหลือผู้คนโดยไม่ปฏิเสธ ทำให้ได้รับการยอมรับและทำตามเมื่อได้มีการพูดคุยกัน ลักษณะของผู้นำเพื่อร่วมเรียนรู้นี้มักจะเป็นบุคคลที่มีความกล้าหาญ กล้าคิดเรื่องที่ ออกนอกกรอบเดิม ๆ ทำให้เกิดเรื่องใหม่ ๆ กล้าลงมือปฏิบัติ เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง จากทฤษฎีปัญหาในท้องถิ่น แต่ไม่ละเลยทฤษฎีสากล จึงไปศึกษาดูงาน การไปรับความรู้ จากวิทยากรมากมายหลายสาขา ทำให้ฟังมาก เห็นมาก นำมาต่อยอดความรู้ ขยายความรู้ รอบด้าน แล้วลงมือปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งประสบความสำเร็จและไม่สำเร็จก็มีมาก แต่ก็เรียนรู้ที่จะ ปฏิบัติต่อไป ไม่เลิก มีความสำเร็จบ้างเล็กน้อยก็ถือเป็นเรื่องน่ายินดี เพราะได้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นใน สังคมของตำบลบ้าง

2. การพัฒนาศักยภาพผู้นำ ในสังคมตำบลจะต้องมีผู้นำ ซึ่งมีผู้นำหลายประเภท ทั้งผู้นำ จากการแต่งตั้ง ผู้นำจากการเลือกตั้ง และผู้นำที่มีจิตวิญญาณต้องการเห็นชุมชนร่วมกันแก้ปัญหา เข้ามานำให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปด้วยกัน ที่เรียกว่าผู้นำเพื่อร่วมเรียนรู้ ถ้าผู้นำทั้งแต่งตั้ง เลือกตั้ง มีจิตวิญญาณของความเป็นผู้นำแบบเพื่อร่วมเรียนรู้ด้วย ชุมชนนั้นก็จะเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ ในกระบวนการเรียนรู้สภาผู้นำทั้งสองตำบลมีกระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำ โดยการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นสภาผู้นำ ใช้กระบวนการแผนแม่บทชุมชน พัฒนาศักยภาพผู้นำให้ เพิ่มมากขึ้น โดยมีผู้นำจากหมู่บ้าน จากกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ เพราะสิ่งที่ชาวบ้านเคยชิน คือ ทำตาม ๆ กัน ตามที่หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาชักชวนหรือส่งเสริม โดยมีสูตรสำเร็จมาให้ไม่เป็นการสร้างปัญญา เมื่อหมดเวลาหมดงบประมาณ ชาวบ้านก็ยังมีความแบบเดิมจากปัญหาการพัฒนาเช่นนี้ ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์จะเห็นเป็นปัญหา เห็นบทเรียน จึงนำบทเรียนมาสร้างคนในชุมชนให้รู้จักตนเอง รู้จักชุมชน ว่ามีทั้งสิ่งดีสิ่งที่เป็นตัวอย่าง เป็นต้นแบบที่มีคุณค่ากับสิ่งที่เป็นปัญหาของชุมชนที่ต้องแก้ไขกันเอง การลงมือปฏิบัติทำให้เกิด ความรู้ใหม่ไม่หยุดนิ่ง สะสมอยู่ในตัวตนของผู้นำเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ จะเห็นเรื่องของการมีส่วนร่วมในชุมชนสามารถบูรณาการกันได้กับทุกเรื่องที่เกิดขึ้น กลุ่มผู้นำ สามารถเชื่อมโยงให้เห็นข้อมูลที่มีความสัมพันธ์ต่อกันได้ สามารถเชื่อมโยงกลุ่มกิจกรรม

คณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ให้มามีส่วนร่วมพัฒนาตำบลอย่างเป็นทางการเป็นองค์รวมได้ คิดพัฒนาจนเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้ของตำบลได้ ซึ่งผู้นำต้องมีความกล้าหาญในการลงมือปฏิบัติ การที่ผู้นำจะกล้าหาญได้นั้นต้องมีความเชื่อมั่น ความมุ่งมั่นในตนเอง เป็นคนมีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล มีความรู้ที่จะตัดสินใจได้ แต่ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวจะเกิดได้ เมื่อลงมือปฏิบัติไปเรื่อย ๆ เป็นพลวัตร ไม่หยุดนิ่ง ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้นำของตำบลไม้เรียง ตำบลหนองสาหร่ายมีความสามารถทวีขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถนำให้คนอื่นตามได้จำนวนเพิ่มมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่นที่ตำบลหนองสาหร่าย ที่ลงมือปฏิบัติการลงทุนร่วมกันของชาวบ้านในการทำ โรงน้ำดื่ม “สาหร่ายทอง” ทำให้เรียนรู้การบริหารจัดการกลุ่มให้อยู่รอด เช่นเดียวกับที่ไม้เรียงมีโรงงานแปรรูปยางที่ชาวบ้านมาเข้าหุ้นส่วนกัน บริหารจัดการร่วมกันจนสามารถคำนวณได้ว่าใน 1 เดือน ครอบครัวจะมีรายได้จากยางพาราเท่าใด ซึ่งผิดกับสมัยก่อนที่พ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนด

ผู้เป็นผู้นำจึงไม่ละเลยที่จะพัฒนาทีมงาน พัฒนาคนในชุมชนให้มีศักยภาพในการคิดตัดสินใจเพื่อเป้าหมายชีวิตของตน เพื่อการออกมามีส่วนร่วมกับสังคม ดังคำพูดของนายประยงค์ที่กล่าวว่า “การตั้งโรงงานนั้นจริง ๆ ไม่ยาก สามารถหางบประมาณมาดำเนินการได้ แต่การสร้างคนเป็นเรื่องใหญ่ เรามีความจำเป็นต้องสร้างคน เริ่มต้นสร้างคนก่อนสร้างโรงงาน”

3. การสื่อสาร ซึ่งมีการสื่อสารหลายรูปแบบที่ได้รับการนำมาใช้ในการขับเคลื่อนสภาผู้นำชุมชน การสื่อสารกับประชาชนให้เข้าร่วมกิจกรรมการพึ่งพาตนเองในรูปแบบของการจัดทำเวทีชาวบ้านด้วยการสะท้อนข้อมูลของชุมชนให้ชุมชนได้รับทราบ เพื่อพิจารณาหาทางออกร่วมกัน การสื่อสารโดยการมีหนังสือประสานไปถึงผู้นำประชาชนให้เข้าใจ และเข้าร่วมโครงการ การสื่อสารด้วยการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนา การสื่อสารโดยมีเวทีพูดคุย การสื่อสารโดยการประชุมทำความเข้าใจ การสื่อสารข่าวสารของตำบลทางหอกระจายข่าวหมู่บ้านหรือที่ใดที่หนึ่งที่มีอยู่ในชุมชน

4. การมีกระบวนการประชุมสภาองค์กรชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีกิจกรรมที่เกิดจากผลการลงมดีร่วมกัน การปฏิบัติการร่วมกันหลังจากมีมติที่ประชุมว่าจะดำเนินการอะไร การประชุมอย่างต่อเนื่องนั้น เกิดจากกระบวนการเรียนรู้การจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่ต้องการมีทิศทางพัฒนาาร่วมกัน และหลังจากนั้นนำแผนแม่บทไปสู่การปฏิบัติ ต่อยอดเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ตามมา เพราะในกระบวนการจัดทำแผนแม่บทนั้น คนในตำบลส่วนมากได้เข้ามามีส่วนร่วมได้ เข้ามาได้รับผลจากการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ การขับเคลื่อนโดยสภาผู้นำของตำบลอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดการขับเคลื่อนการเมืองภาคประชาชน

สำหรับตำบลไม้เรียงซึ่งยังไม่ได้จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลตาม พ.ร.บ. แต่ในกระบวนการการเมืองภาคประชาชนก็เกิดขึ้นจากกระบวนการประชุมปฏิบัติการของสภาผู้นำที่มีระบบการประชุม ที่มีการใช้ข้อมูลของตำบลเป็นตัวตั้ง การมีประสบการณ์จากการใช้สภาเป็นที่รวมของผู้นำมาช่วยคิดร่วมปฏิบัติเรื่องส่วนรวม เมื่อมีเรื่องต้องการคิดตัดสินใจก็มีการประชุมสภา เพื่อให้ผู้มีส่วนร่วมกันมาได้มาร่วมกันตัดสินใจ

ในกระบวนการประชุมของไม้เรียง จะมีการเตรียมการก่อนการประชุม ซึ่งมีเรื่องต้องเตรียม คือ เตรียมประเด็นการพูดคุยออกมาเป็นวาระการประชุม เตรียมผู้เข้าร่วมประชุมเป็นใครบ้าง จะได้มาร่วมประชุมได้อย่างไร จึงเกิดเรื่องการประชุมสานเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุม การเตรียมสถานที่ การกำหนดเวลาการประชุม การเตรียมน้ำดื่ม อาหารว่าง อาหารกลางวัน การเตรียมเอกสาร สื่อ เพื่อใช้ในการประชุม

การประชุมอยู่บนพื้นฐานการสร้างความเท่าเทียมทางความคิด ทุกคนมีอิสระทางความคิด การรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นไปตามหลักความเป็นประชาธิปไตย ผู้ดำเนินการจึงต้องมีกระบวนการที่จะให้เกิดบรรยากาศการประชุมให้เป็นแนวระนาบ ให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกันทางความคิด ผู้ดำเนินการใช้วิธีชักชวนให้คุยกันตามประเด็นที่ประธานตั้งขึ้น กระตุ้นให้เกิดการให้ผู้อยู่ในเวทีแสดงความคิดเห็น โดยไม่มีการฆ่าความคิดของใคร ในการประชุมจะมีมติข้อตกลงที่ชัดเจนของผู้เข้าร่วมประชุม มีการสร้างความต่อเนื่องของการประชุมด้วยการมีข้อฝากให้นำกลับไปคิดกลับไปดำเนินการเพื่อการประชุมครั้งต่อไป ในเวทีประชุมจึงเป็นเวทีของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็น ได้รู้จักผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาในตำบล

ในการประชุมที่หนองสาหร่าย ได้เรียนรู้การประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลที่ตำบลหนองสาหร่ายมีกำหนดการประชุมทุกเดือน แต่ใน 1 ปีที่ผ่านมา (ปี 2552) สภาองค์กรชุมชนตำบลมีการประชุมกันถึง 11 ครั้ง มีกระบวนการเตรียมการก่อนการประชุม คือ การทำวาระการประชุม การเตรียมบันทึกการประชุมเมื่อเดือนที่ผ่านมาเพื่อนำเข้าสู่การรับรองรายงานการประชุม การมีหนังสือเชิญคณะกรรมการเข้าร่วมประชุม ถ้ามีการเปลี่ยนวันที่กำหนด เลขานุการสภาจะรีบแจ้งให้คณะกรรมการทราบ

ในวันประชุม ประธานจะทำหน้าที่ชี้แจงวาระการประชุม และเรื่องที่ประธานจะแจ้งให้ทราบ หากประธานไม่มีก็เรียกให้ผู้ที่มีเรื่องแจ้งให้ทราบนำเสนอ หลังจากนั้นประธานจะทำหน้าที่ควบคุมการประชุมให้เดินไปตามวาระ โดยไม่หนีหลักการเรื่องการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการ จึงมีการให้นำเสนองานต่อเนื่องที่มีผู้รับผิดชอบดำเนินการมารายงานว่าได้ดำเนินการไปอย่างไร มีผลเป็นอย่างไร อะไรคือปัญหาของการทำงาน เพื่อเป็นการติดตามงานไปพร้อม ๆ กัน

ทำให้ทราบว่าแต่ละโครงการที่คิดมาด้วยกันนั้น ขณะนี้ได้ดำเนินการไปอย่างไร ถึงขั้นตอนใด มีผลเป็นอย่างไร มีอะไรที่จะต้องช่วยกันปรับปรุงงานต่อเนื่องในการประชุมเป็นการสร้างให้ผู้เข้าร่วมประชุมเห็นเรื่องของส่วนรวม และร่วมกระบวนการไปกับสภาฯ ในกระบวนการประชุมจะยึดหลักประชาธิปไตย คือ ทุกคนมีสิทธิแสดงความคิดเห็น เมื่อมีผู้แสดงความคิดเห็น หรือนำเสนองานที่ดำเนินการ ผู้ฟังจะต้องมีมารยาทในการที่จะรับฟังเพื่อน ถ้ามีปัญหาในการปฏิบัติงานจะมีการอภิปรายความคิดเห็นร่วมกัน ทุกครั้งที่มีการประชุมจะมีการจดบันทึกการประชุม เป็นหลักฐาน ร่องรอย เป็นข้อมูลสำหรับตรวจค้นการดำเนินงานที่ผ่านมาของตำบล ในเวทีการประชุมคนที่เป็นหลักสำคัญคือผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน ที่จะสร้างบรรยากาศการแสดงความคิดเห็นที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนโดยรวม มีการชี้แจงเหตุผลความจำเป็น หากต้องการเสนอโครงการที่ต้องการการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาล ในเวทีการประชุมที่ปรึกษาสภา คือ นายศิริโรฒ จิตนิยม จะมีข้อมูลความรู้เกี่ยวกับโครงการใหม่ ๆ ตามนโยบายของรัฐบาลบ้าง ตามแผนงานและโครงการของหน่วยงานทางราชการที่ลงมาปฏิบัติงานในพื้นที่บ้าง ทำให้ชุมชนมีการเตรียมความพร้อมของชุมชนในการรับโครงการที่จะเกิดขึ้น หรือมีความพร้อมที่จะปฏิบัติโครงการที่มีประโยชน์ต่อคนในตำบล เช่น การเตรียมความพร้อมของข้อมูลกองทุนหมู่บ้านรับการสนับสนุนงบประมาณเพิ่มจากรัฐบาล การเตรียมความพร้อมของข้อมูลรับการสนับสนุนเงินสมทบสมาชิกสวัสดิการชุมชนคนละ 1 บาทต่อวัน การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเงินบำนาญผู้สูงอายุคนละ 500 บาทต่อเดือน เวทีสภาองค์กรชุมชนจึงเป็นศูนย์รวมผู้คนที่คิดเรื่องของส่วนรวม ศูนย์รวมข้อมูลการขับเคลื่อนงาน ศูนย์รวมความรู้ใหม่ ๆ ที่เข้ามาในตำบล เป็นแหล่งเรียนรู้ดูงานของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคประชาชน สถานศึกษา มหาวิทยาลัย อย่างต่อเนื่อง การประชุมสภาผู้นำจะให้ความสำคัญกับการให้เกียรติผู้เข้าร่วมประชุม ซึ่งวิธีการให้เกียรติมีหลายวิธี แต่ที่หนองสาหร่ายใช้วิธีการทำหนังสือเชิญประชุมทุกครั้ง ผู้เป็นสมาชิกก็ให้ความสำคัญกับการให้เกียรติ “เมื่อเขาให้เกียรติเรา เราก็ให้เกียรติเขาเช่นกัน”

5. การมีนักวิชาการ ผู้สนับสนุนการจัดระบบการคิด ผู้ช่วยให้เกิดการจัดทำกรอบความคิดชัดเจนขึ้น เห็นกระบวนการเรียนรู้ชัดเจน เช่นที่ตำบลไม้เรียงมีมูลนิธิหมู่บ้านเข้ามาช่วยจัดระบบกระบวนการเรียนรู้ให้กับตำบล ทำให้เกิดความชัดเจนในขั้นตอน มีการช่วยให้เกิดการจัดระบบการจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การคิดสร้างวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ในแผนแม่บทการจัดระบบแผน ระบบโครงการ เป็นกระบวนการที่สร้างให้คนในตำบลเข้าใจคำว่าประชาธิปไตย มีแกนนำการเรียนรู้ของตำบลเพิ่มมากขึ้น มีองค์ความรู้ที่จะเป็นวิทยากรให้กับผู้มาศึกษาดูงานได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน ที่หนองสาหร่ายจะมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

เจ้าหน้าที่วิชาการจาก ธกส. เข้ามาช่วยในเรื่องระบบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งเป็นบทพิสูจน์ว่า ถ้าชุมชนเข้มแข็ง จะเป็นตัวของตัวเอง นักวิชาการจะเคารพในความคิดของชุมชน แต่ถ้าชุมชนอ่อนแอ จะพบว่านักวิชาการจากหน่วยงานต่าง ๆ มักลงไปศึกษาปัญหา และความต้องการแล้ว คิดโครงการมาเสนอให้ทำมากกว่าจะร่วมกันสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน ชาวบ้านจึงไม่เข้าใจ ประชาธิปไตยและการเมืองภาคประชาชน

6. การมีแรงบันดาลใจ ซึ่งสำคัญมากกว่าแรงจูงใจ แรงจูงใจเกิดขึ้นจากภายนอกที่ทำให้เกิดความต้องการดำเนินการเพื่อให้ได้ผลตามสิ่งที่มาจูงใจ เช่น การจะได้รางวัล การจะได้รับการยกย่องชมเชย การจะได้ทุนเพิ่ม แต่แรงบันดาลใจเกิดจากข้างใน ระเบิดจากข้างใน เกิดเพราะตนเองอยากทำเพราะเห็นประโยชน์ที่ยั่งยืน เกิดเพราะความเชื่อมั่นในสิ่งที่ทำว่าจะเกิดประโยชน์ เกิดเพราะเห็นคนอื่นทำได้ตนเองก็ต้องทำได้ เกิดเพราะมีบุคคลตัวอย่าง ซึ่งผู้นำของตำบลที่ศึกษามีแรงบันดาลใจ เพราะเป็นคนรักบ้านเกิด ต้องการเห็นบ้านเกิดมีความเข้มแข็ง เกิดเพราะเห็นตัวอย่างของตำบลที่ทำได้แล้วมีผลต่อคนในชุมชน ทั้ง 2 ตำบลมีแรงบันดาลใจ คือ ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง

ในการขับเคลื่อนสภาผู้นำชุมชนเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลนั้น ตำบลไม้เรียงไม่เร่งรีบ เพราะเห็นว่าสภาผู้นำก็ทำหน้าที่เช่นนั้นได้อยู่แล้ว แต่เมื่อตำบลไม้เรียงเป็นศูนย์เรียนรู้ในเรื่องขบวนการภาคประชาชนที่ขับเคลื่อนการพึ่งตนเอง จึงคิดว่าจะขับเคลื่อนให้เกิดสภาองค์กรชุมชนที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงไปกับกิจกรรมที่เคยดำเนินการมาแล้ว โดยคณะกรรมการสภาผู้นำและภาคีเครือข่ายต้องมีความเข้าใจในเรื่องสภาฯ ให้ชัดเจนก่อน แต่สำหรับตำบลหนองสาหร่ายเนื่องจากการมาจัดเวทีทำความเข้าใจเรื่องบทบาทสภาออกกรายการโทรทัศน์ ใช้เวทีชาวบ้านจากชาวบ้านตำบลหนองสาหร่ายจึงคิดว่าน่าจะต้องบูรณาการงานสภาผู้นำเดิมกับภารกิจหน้าที่ของสภาองค์กรชุมชนตำบลตาม พ.ร.บ. 2551 โดยไม่สูญเสียการดำเนินการสภาผู้นำเดิมที่มีอยู่ คือ วัฒนธรรมการประชุมแบบประชาธิปไตย ที่มาจากคณะกรรมการต่าง ๆ ได้เข้ามาร่วมประชุมในครั้งเดียวกัน วัฒนธรรมการประชุมแบบประชาธิปไตยใช้โครงสร้างที่ พ.ร.บ. กำหนดให้มีที่ปรึกษา โดยไม่บังคับว่าต้องมีจำนวนเท่าใด มาจัดการให้นักการเมืองท้องถิ่นเข้ามาเป็นที่ปรึกษาที่สามารถร่วมแสดงความคิดเห็นได้ นับเป็นนวัตกรรมบริหารจัดการสภาองค์กรชุมชนตำบลรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจากการลงมือปฏิบัติร่วมกัน ผู้เข้าร่วมจะได้สะสมประสบการณ์จนสามารถนำผู้อื่นได้ เห็นได้ชัดที่ตำบลหนองสาหร่าย ที่คุณพลวริศ วรรณะ ได้รับเลือกเป็นประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย คุณพลวริศทำหน้าที่ประธานการประชุมได้เป็นอย่างดี เพราะเบื้องหลังก่อนจะ

ได้รับเลือกเป็นประธานนั้น คุณพลวัติได้ผ่านการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในกลุ่มผู้นำชุมชน ตำบลหนองสาหร่ายมาแล้ว

สำหรับองค์ประกอบขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบลนั้น คณะกรรมการที่ร่วมเรียนรู้ใน แกนนำของตำบลหนองสาหร่ายให้ข้อคิดเห็นว่าเป็นกระบวนการก่อนหน้าเป็นสภาองค์กรชุมชน ตำบล ตำบลหนองสาหร่ายซึ่งมักมีกระบวนการประชุมเช่นนี้มาแล้ว ได้ปลูกฝังวัฒนธรรม การประชุมร่วมกันแบบเป็นประชาธิปไตย ไปสู่การเมืองภาคประชาชนมาแล้ว ผู้นำของตำบล หนองสาหร่าย ให้ข้อคิดเห็นว่าเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลจะขับเคลื่อนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน คือ

- 1) ต้องสร้างคนให้มีกระบวนการทัศน์พัฒนาที่พึ่งพาตนเอง
- 2) ผู้นำคือคนสำคัญที่สุด ที่ใช้หลักการทุกคนมีความคิดเท่าเทียมกัน ชาวบ้านเป็นใหญ่สุด
- 3) การมีแผนของสภา แล้วเดินไปสู่เป้าหมายของแผน
- 4) เลือกเรื่องทีใกล้ตัวปฏิบัติก่อน ทำจากเล็กไปใหญ่
- 5) สร้างให้คนเห็นความเป็นคนมีศักดิ์ศรีของตนเอง พึ่งตนเอง

สรุปองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนสภาฯ ลักษณะการเมือง ภาคประชาชน คือ

1. การมีผู้นำที่มีกระบวนการทัศน์พึ่งพาตนเอง
2. มีเวทีประชาคม ทำให้เกิดการพูดคุยกันเป็นประจำ
3. มีกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จ
4. มีการสื่อสารข่าวสารข้อมูล มีข้อมูลย้อนกลับ
5. มีแผนของชุมชนที่ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ
6. มีเป้าหมายร่วมกัน

วัตถุประสงค์ข้อ 3 เพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้การเมืองภาคประชาชนให้กับ สภาองค์กรชุมชนตำบลเคลื่อนสู่การเป็นสภาการเมืองภาคประชาชน

ในกระบวนการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายได้ร่วมกันสร้าง หลักสูตรการเรียนรู้ที่เป็นนวัตกรรมครอบคลุมเรื่องการเมืองโลกความเป็นจริงใหม่ การคิดใหม่ และการปฏิบัติการใหม่ แล้วนำกระบวนการใหม่มาสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้ร่วมกระบวนการวิจัย คือ แกนนำของ 3 ตำบล โดยจัดเป็นเวทีการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ 3 เวทีต่อเนื่องกัน

จุดประสงค์หลักสูตร

- 1) เพื่อให้แกนนำสภาองค์กรชุมชนตำบลได้เรียนรู้นวัตกรรมที่ทำให้มองโลกความเป็นจริงใหม่ คิดใหม่ และปฏิบัติการประชุมแบบมีส่วนร่วมของสภาองค์กรชุมชนตำบล
- 2) นำกระบวนการที่เรียนรู้ไปดำเนินการในการประชุมสภาฯ ในตำบล
- 3) ทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ เข้าใจบทบาทของการเป็นผู้นำการเมืองภาคประชาชน เกิดการขับเคลื่อนกิจกรรมอันเป็นเรื่องของส่วนรวมตามภารกิจของสภาองค์กรชุมชนใน พ.ร.บ. มาตรา 21

1. การจัดเวทีการเรียนรู้

เวทีที่ 1 การสร้างกระบวนการทัศน์การเมืองภาคประชาชนให้กับแกนนำสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อให้เกิดการมองโลกความเป็นจริงใหม่

จุดประสงค์การเรียนรู้

- 1) เพื่อปรับกระบวนการทัศน์สร้างจิตสำนึกการเป็นผู้นำภาคประชาชน
- 2) สร้างความเข้าใจบทบาทการเมืองภาคพลเมือง
- 3) ร่วมกันกำหนดเป้าหมายความสำเร็จของสภาฯ

การเห็นบทเรียนผู้สำเร็จ ผู้ล้มเหลว ได้เชิญนายสน รูปสูง นักต่อสู้เพื่อสิทธิของประชาชน ผู้นำกลุ่มภาคประชาชน และผู้ที่ผลักดันให้เกิด พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนตำบล ผู้ซึ่งมีประสบการณ์ในการขับเคลื่อนการเมืองภาคประชาชน จนหลายเรื่องได้กลายเป็นนโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนภาคประชาชนให้เข้มแข็ง

การสร้างการเรียนรู้โดยการนำผู้มีประสบการณ์ตรงมาจุดประกายความคิดเป็นการกระตุ้นให้คนเข้าร่วมกระบวนการมีแรงบันดาลใจที่จะกลับไปดำเนินการให้เหมือนกับที่นายสน รูปสูง ปฏิบัติได้ เป็นการปรับกระบวนการทัศน์จากความไม่เชื่อมั่นในภาคประชาชนว่าทำได้ มาสู่ความกล้าที่ปฏิบัติ เพราะได้เห็นบทเรียนจากผู้ประสบความสำเร็จจริงมาแล้ว และพบว่าความล้มเหลวนั้นอันที่จริงแล้วไม่ใช่สิ่งที่จะคิดว่าเป็นความล้มเหลว แต่มีกระบวนการทัศน์ใหม่ที่ว่า คือ ก้าวแรกของการเดินไปสู่ปลายทางที่ตั้งเป้าหมายไว้ และจากการเป็นผู้ที่มีบทบาทในการยกร่าง พ.ร.บ. การขับเคลื่อนให้ พ.ร.บ. ผ่านมติคณะรัฐมนตรี ทำให้นายสน รูปสูง มีความเข้าใจถึงที่มาของการเกิด พ.ร.บ. เข้าใจ พ.ร.บ. ทุกมาตรา เข้าใจความสำคัญของการมีสภาฯ เข้าใจบทบาทของคณะกรรมการและบทบาทของสภาฯ เห็นประโยชน์ของการมีสภาฯ การนำเสนอในวันนั้นจึงนำความจริงมาคุยให้ผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้ถึง พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนมากยิ่งขึ้น เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับแกนนำคณะกรรมการสภาฯ ของตำบลว่า ภาคประชาชนก็มีเวทีของตนเองที่

ถูกกฎหมาย สามารถดำเนินการเรื่องที่ต้องการจะทำได้อย่างมีศักดิ์ศรี เป็นตัวของตัวเอง และสามารถทำได้ถ้ามี ความตั้งใจ มีความอดทน มีความรู้ มียุทธศาสตร์ และมีเครือข่าย

การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีการแบ่งกลุ่มให้ร่วมกันคิด โดยมีประเด็นให้ร่วมกันคิด ประเด็นแรก คือ เป้าหมายของสภา การทำงานของสภามีเป้าหมายอะไร เป็นการกระตุ้นให้คณะกรรมการสภาที่ร่วมกระบวนการวิจัยได้มองโลกความเป็นจริงใหม่ ว่า สภาฯ คือ กลุ่มคนที่สำคัญที่จะทำให้ตำบล เครือข่ายตำบล ถึงระดับจังหวัด ระดับประเทศ มีการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะการทำงานที่มีเป้าหมาย การตั้งเป้าหมายร่วมกันของสภาจะเป็นเป้าหมายของส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดขึ้น ถ้าคณะกรรมการมองโลกแบบเดิม คือ มีอัครวินชีมาช่วย มาช่วย ก็จะไม่คิดพึ่งตนเอง แต่กระบวนการเรียนรู้ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมร่วมเรียนรู้ไปด้วยกันนี้ มองโลกใหม่ว่าไม่มีอัครวินชีมาช่วยมาอีกแล้ว มีแต่พวกเราที่จะช่วยกัน ในกระบวนการฝึกทำให้ ผู้เรียนรู้ได้คิดใหม่จึงจะมองโลกความเป็นจริงใหม่ และการเห็นโลกความเป็นจริงใหม่ ทำให้ คิดใหม่ การมีประเด็นคำถามให้ร่วมกันคิดถึงเป้าหมายของคนในกลุ่ม โดยมีตัวอย่างจากนายสน รูปสูง หรือจากตำบลต้นแบบ เกิดกระบวนการคิดร่วมกัน เมื่อทุกกลุ่มนำเสนอจะเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ผู้วิจัยหลักจึงค่อยเติมเต็มความหมายคำว่า เป้าหมายการให้ ข้อเสนอแนะการคิดถึงเป้าหมายเปรียบเทียบกับจากที่ตนเองนำเสนอมา

การตั้งประเด็นคำถาม มีปัจจัยอะไรที่ทำให้เป้าหมายที่เราตั้งไว้ประสบความสำเร็จ เป็นการฝึกให้ผู้เข้ารับการเรียนรู้ได้คิดอย่างไตร่ตรองถึงสิ่งที่จะนำมาดำเนินการ ซึ่งในประสบการณ์ การทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่มาของการเป็นคณะกรรมการสภานั้น ก็ได้เคยมีการปฏิบัติให้ เป้าหมายของกลุ่มตนเองมีความสำเร็จกันอยู่แล้ว หรือเคยเข้ารับการอบรมในการบริหารจัดการกลุ่ม ของตนเองมาแล้ว แต่กระบวนการวันนี้ช่วยให้เกิดการนำประสบการณ์มาหลอมรวมกันคิดเป็น คำตอบในประเด็นที่ให้คิดร่วมกัน เป็นการฝึกให้มีการรับฟังผู้อื่น ได้เห็นความสำคัญของเพื่อนร่วมทีม การนำเสนอของแต่ละกลุ่ม ทีมวิทยากรหลักได้นำหลักการจับประเด็นการนำเสนอของแต่ละกลุ่ม ด้วยเทคนิคแผนที่ความคิด (Mind Map) ทำให้เห็นความคิดที่เหมือนและต่างอยู่ร่วมกัน สะท้อนให้ ผู้ร่วมเรียนรู้ได้เห็นความคิดรวมของทุกกลุ่ม ได้เกิดการเรียนรู้เพิ่มแล้วผู้วิจัยหลักจึงทำหน้าที่เป็น วิทยากรกระบวนการเติมเต็มความรู้ให้พร้อมนำเข้าสู่ความสำคัญของข้อมูล ซึ่งมีทั้งข้อมูลที่เป็น ความรู้จากสื่อต่าง ๆ ข้อมูลของตำบลที่จะบอกให้เรารู้ปัญหา สาเหตุปัญหา แต่ยังขาดการนำข้อมูล มาวิเคราะห์ ช่วยให้ผู้เรียนรู้ได้มองโลกความเป็นจริงใหม่ และเกิดการคิดใหม่ การทำงานร่วมกันของ กลุ่มเป็นการฝึกความเป็นประชาธิปไตยในวิถีชีวิต

การจัดเวทีการเรียนรู้ครั้งที่ 1 นี้ มีการสร้างบรรยากาศให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดกระบวนการตั้งแต่การเปิดประชุม การสร้างความคุ้นเคยของผู้เข้าร่วมเรียนรู้จาก 3 ตำบล การมีกิจกรรมให้ร่วมแสดงความคิดเห็น เป็นการช่วยให้ผู้เรียนรู้ได้มีความสนุกสนานในการเรียนรู้ไปด้วยกัน ไม่เป็นบรรยากาศของห้องเรียนที่มาเรียนเพื่อรับความรู้ แต่เป็นบรรยากาศของการแลกเปลี่ยน เต็มเต็ม สนุกสนานร่วมกัน ได้ใกล้ชิด เกิดความเข้าใจ คลี่คลายความตึงเครียดได้

การสร้างงานต่อเนื่องให้ผู้เข้ารับการเรียนรู้ได้นำไปปฏิบัติหลังจากการเรียนรู้ โดยให้แกนนำเป็นผู้กำหนดวันที่เอง เพราะต้องเป็นผู้ดำเนินการเอง ในเวทีแรกได้ฝึกการคิด จุดประสงค์ของการจัดประชุม การคิดกำหนดการ คิดบทบาทหน้าที่ของทีมงาน การเตรียมการ ก่อนวันประชุม ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ร่วมคิดที่จะนำไปปฏิบัติต่อเนื่อง แล้วนำผลจากการได้ไปดำเนินการ มาเล่าให้เพื่อนอีก 2 ตำบลได้ทราบด้วย

เวทีที่ 2 ฝึกการถอดบทเรียนและการวิเคราะห์ข้อมูล

จุดประสงค์การเรียนรู้

- 1) สร้างการเรียนรู้บทเรียนการทำงานแบบประชาธิปไตยของทีม
- 2) สร้างการเรียนรู้การจัดหมวดหมู่ข้อมูล
- 3) สร้างการเรียนรู้การวิเคราะห์ข้อมูล

การสร้างการเรียนรู้ให้เข้าใจคำว่าบทเรียนที่ได้จากการปฏิบัติ เป็นการฝึกให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้มองตนเอง มองการปฏิบัติของตนเองของทีม รู้จุดอ่อนจุดแข็งของตน รู้ว่าอะไรที่จะต้องปรับปรุงให้ดีขึ้น วิธีการคือ ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นคำถามให้ทีมผู้ร่วมเรียนรู้แต่ละตำบลร่วมคิดว่าการจัดเวทีสภานั้นเราตั้งจุดประสงค์ไว้อย่างไร มีการวางแผนกันไว้อย่างไร ได้ปฏิบัติตามแผนหรือไม่ เพราะอะไร อะไรคือความสำเร็จที่พอใจ อะไรคือจุดอ่อนของเรา ถ้าจะจัดครั้งต่อไปจะปรับปรุงในเรื่องอะไรบ้าง

จากการตั้งคำถามให้ถกคิดร่วมกันเช่นนี้ ตำบลที่จัดประชุมโดยไม่ได้มีการวางแผนกันไว้ก่อน ไม่ได้เตรียมการก่อนวันประชุมจะพบจุดอ่อนของตนจากการได้มาคิดร่วมกันได้ บทเรียนว่าการจะทำเวทีสภาที่ดีต้องมีการเตรียมการที่ดี ต้องมีจุดประสงค์ของการประชุม ต้องมีประเด็นในการพูดคุย การเข้ารับการเรียนรู้ในครั้งนี้ก็เพื่อให้ทุกคนที่เข้ารับการเรียนรู้สามารถกลับไปทำหน้าที่สร้างการเรียนรู้ต่อกับคณะกรรมการคนอื่นที่ไม่ได้เข้ารับการเรียนรู้ โดยนำกระบวนการที่ได้รับการฝึกปฏิบัตินี้ไปฝึกดำเนินการด้วย

การสร้างการเรียนรู้การจัดหมวดหมู่ข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มเป็นรายตำบล ให้แต่ละตำบลนำเอกสารแผนแม่บทชุมชนหมู่บ้านมาศึกษา (ได้มอบหมายให้นำมาในวันสร้าง การเรียนรู้ เวทีที่ 1) ว่ามีข้อมูลในเรื่องอะไรบ้างที่แต่ละหมู่บ้านเหมือนกันให้จัดเป็นหมวดหมู่เดียวกัน การยกตัวอย่างและจัดให้ดูเป็นตัวอย่างก่อน แล้วให้แต่ละกลุ่มฝึกปฏิบัติกันเอง ผลที่ได้ คือ เกิดการเรียนรู้เอกสารแผนแม่บทของหมู่บ้านที่เกิดขึ้นจากการมีคนอื่นเป็นคนทำ แล้วไม่ได้ถูก นำมาใช้ในการประชุมของกรรมการหมู่บ้านเลย คณะแกนนำที่มาจากหมู่บ้านได้ศึกษาได้อ่าน ก็ถือว่าเป็นประโยชน์อย่างมากจากการเรียนรู้ในครั้งนี้ ที่รู้ว่าข้อมูลของหมู่บ้านตนเองที่จัดทำเป็น เล่มนั้นมีอะไรบ้าง ประโยชน์ที่ได้ตามมาคือการได้ฝึกจัดหมวดหมู่ข้อมูลจากหมู่บ้านมารวมเป็น ข้อมูลของตำบล เป็นการฝึกการคิดร่วมกัน เมื่อได้ข้อมูลเป็นหมวดหมู่รวมของตำบลแล้ว วิทยากร กระบวนการได้สร้างการเรียนรู้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตั้งคำถามถึงข้อมูลหมวดหนึ่งไปสัมพันธ์ กับหมวดอื่นในเรื่องอะไร เป็นการทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้เข้าใจความสัมพันธ์ของข้อมูลที่เป็นองค์รวม และฝึกให้แต่ละกลุ่มได้คิดและเขียนตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูล โดยให้แต่ละกลุ่มวิเคราะห์ข้อมูล ในหมวดที่เลือก กลุ่มละ 1 หมวด แล้วเชื่อมโยงไปยังการวิเคราะห์ข้อมูลหมวดอื่น ๆ ที่เพื่อนร่วม เรียนรู้วิเคราะห์ การฝึกคิดและปฏิบัติเช่นนี้เป็นการให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ปฏิบัติจริงในบทเรียน เพิ่มหลังจากได้ฟังการยกตัวอย่าง การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วลงมือทำเอง คิดเอง คุยกันเอง สรุปร่วมกันเอง เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน

การจัดการเรียนรู้ในเวทีที่ 2 ยังคงเน้นการสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่เรื่องความเป็น ประชาธิปไตยการเมืองภาคพลเมือง ต่อเนื่องจากเวทีที่ 1 โดยการฝึกให้คณะกรรมการได้เรียนรู้ จากการคิด ได้ฝึกใช้ความคิดจากการมีคำถามให้ตอบ โดยใช้วิธีการบอกความรู้ให้น้อย จากเวทีที่ 2 เป็นการให้คิดถึงเรื่องข้อมูล มองเห็นโลกความจริงใหม่ในเรื่องความเป็นองค์รวม ไม่คิดแบบแยกส่วน ผลที่ได้คือความเปลี่ยนแปลงของผู้เข้าร่วมเรียนรู้ในการคิดอย่างมีวิจารณญาณมากขึ้น มีคำพูดที่ นำเสนอแสดงออกถึงการคิดใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเวทีที่ 1

เวทีที่ 3 การสร้างวิสัยทัศน์ การคิดโครงการอย่างมีวิจารณญาณ บทบาทหน้าที่ คณะกรรมการสภาฯ

จุดประสงค์

- 1) เพื่อให้แกนนำสภาเข้าใจเห็นความสำคัญของการสร้างวิสัยทัศน์ การมีเป้าหมาย
- 2) เพื่อปลูกฝังกระบวนการคิด การตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ
- 3) เพื่อร่วมกันกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสภาฯ

วิธีการสร้างการเรียนรู้ ผู้วิจัยหลักใช้หลักการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ โดยเริ่มจากการเปิดเวทีการเรียนรู้ครั้งที่ 3 ด้วยการเปิดประชุมอย่างมีพลัง ด้วยการนำเพลงที่ปลุกใจมานำเป็นการสร้างจุดร่วมที่จะเดินไปด้วยกัน แล้วเชิญนายกองค์การบริหารส่วนตำบลมาเป็นผู้เปิดเวทีการเรียนรู้

กระบวนการที่ปฏิบัติต่อเนื่องเชื่อมโยงทุกครั้งคือ การถอดบทเรียนที่ได้ไปปฏิบัติการในพื้นที่มาแลกเปลี่ยนกัน เป็นกระบวนการที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้จักตนเอง เรียนรู้การทำงานร่วมกัน สร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณสะสมไปเรื่อย ๆ ให้ฐานการคิดในเรื่องประชาธิปไตยแน่นขึ้น

การฝึกให้คิดไปข้างหน้า ผู้วิจัยไม่ได้เริ่มในเวทีนี้เป็นครั้งแรก แต่จะเริ่มมาตั้งแต่เวทีที่ 1 ที่เริ่มจากการปรับกระบวนการทัศน์ การรู้จักสภาองค์กรชุมชนตำบลว่ามีความสำคัญอย่างไร มีหน้าที่อะไรบ้าง การสะสมความคิดว่าการตัดสินใจอะไรต้องมีข้อมูล ข้อมูลที่ถูกต้องจะช่วยในการตัดสินใจร่วมกันอย่างมีวิจารณญาณ การมีข้อมูล การรู้สถานการณ์ การรู้ประวัติศาสตร์ จะทำให้คิดถึงอนาคต ถึงแม้จะยังไม่เกิดแต่เป็นการตั้งเป้าหมายที่ต้องการไปให้ถึงในอนาคตได้ดังหลายเวทีที่ผ่านมาเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ให้มองอะไรกว้างขวางมากขึ้น มองอย่างเป็นองค์รวม ในเวทีนี้จึงสามารถคิดถึงวิสัยทัศน์ที่ต้องการเห็นได้ เพราะมีการปลูกฝังฐานคิดกันมาก่อนแล้ว และเมื่อแต่ละตำบลนำเสนอ พบว่าทุกตำบลมีความฝันที่คล้ายคลึงกัน คือ ฝันอยากเห็นเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ดี คนดี เศรษฐกิจดี สุขภาพดี แต่รายละเอียดอาจจะแตกต่างกันบ้าง ซึ่งการให้คิดเรื่องวิสัยทัศน์อย่างมีกระบวนการต่อเนื่องนี้ ผู้ร่วมเรียนรู้ให้ความเห็นที่ไม่เคยผ่านกระบวนการเช่นนี้มาก่อน เพราะที่เคยได้มีส่วนร่วมในการสร้างวิสัยทัศน์จะเริ่มในเวทีนั้น ๆ เลย โดยไม่มีกระบวนการปรับฐานคิดในการได้เรียนรู้ข้อมูลในอดีต ในปัจจุบันจึงไม่เข้าใจความหมายของวิสัยทัศน์ วิสัยทัศน์จึงไม่มีพลัง ไม่ได้ถูกนำไปปฏิบัติให้เป็นจริงแต่การคิดวิสัยทัศน์ในครั้งนี้ วิทยากรยังให้ความรู้ ให้ตัวอย่างวิสัยทัศน์ และได้ถูกฝึกการปรับกระบวนการคิดมาตลอดจากเวทีที่ผ่านมา

หลังจากได้วิสัยทัศน์ จะทำวิสัยทัศน์ให้เป็นจริง คณะกรรมการต้องรู้เขารู้เรา ร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง นั่นคือ ผู้วิจัยได้ฝึกการคิดวิเคราะห์ SWOT เพราะทำให้รู้จักจุดอ่อนของตนเอง รู้จุดแข็งของตนเอง รู้โอกาสที่มีอยู่ และต้องระมัดระวังอันตราย อุปสรรคที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนได้ การวิเคราะห์ SWOT ที่มีวิจารณญาณต้องมีเหตุผลประกอบ มีข้อมูลประกอบซึ่งได้รับการฝึกมาจาก 2 เวทีแล้วเช่นกัน ผู้เรียนรู้ได้รับการฝึกการจัดระบบความคิด แยกแยะข้อมูลได้ว่า อะไรคือจุดแข็ง อะไรคือจุดอ่อน เป็นการฟังอย่างได้คิด และปฏิบัติตาม

การฝึกคิดโครงการที่จะต้องนำไปปฏิบัติ โดยมีแบบฟอร์มการคิดเชิงระบบ คือ จากช่อง 1 กระบไปช่อง 2 กระบไปช่อง 3 เป็นการกระตุ้นให้คิดอย่างมีวิจารณญาณ ฝึกการคิดเป็นภาพสถานการณ์แล้วนำเสนอออกมาเป็นภาษาเขียน ซึ่งก็ต้องใช้เวลาในการฝึกให้มีทักษะในการคิดเป็นระบบ แต่ผลจากการสร้างการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มตำบลก็จะเห็นแกนนำที่มีทักษะในการคิด มีความสามารถในการจับประเด็นฉายแววอยู่ ซึ่งจะเป็นกำลังหลักสำคัญของทีมวิทยากรจังหวัดและของสภาตำบลนั้น ๆ ต่อไป

เมื่อได้รู้ถึงโครงการที่จะทำร่วมกันอย่างมีวิจารณญาณ นำไปปฏิบัติร่วมกัน น่าจะเกิดผลงานเป็นรูปธรรมได้โดยคณะกรรมการสภา ดังนั้น คณะกรรมการสภาจึงต้องรู้จักบทบาทหน้าที่ของประธาน รองประธาน เลขานุการ และคณะกรรมการ ผู้วิจัยใช้วิธีการแจกกระดาษให้เขียนบทบาทของประธานสภา 1 แผ่น รองประธาน 1 แผ่น เลขานุการ 1 แผ่น คณะกรรมการ 1 แผ่น เมื่อเขียนแล้วนำไปติดบนกระดานใหญ่หน้าห้อง เป็นการฝึกการเขียนความคิดด้วยเทคนิคก่อนการเป็นแผน (Meta Plan) ฝึกการจัดหมวดหมู่ข้อมูล เมื่อแต่ละคนนำความคิดเห็นมาติดแล้ว ทีมวิทยากรได้อ่านความคิดเห็นที่เขียนมา ซึ่งพบว่า การเขียนบทบาทมีความใกล้เคียงกัน และหลาย ๆ ความคิดในการตรวรวมกันทำให้เห็นบทบาทของสภาองค์กรชุมชนตำบลเพิ่มมากขึ้น หากมีจุดอ่อนวิทยากรจะเติมเต็มให้ทันที เป็นการเรียนรู้บทบาทจากเพื่อนบอกเพื่อน แทนที่วิทยากรจะนำความรู้มาบอกเพียงฝ่ายเดียว

การกระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะนำไปดำเนินการต่อเนื่อง โดยการใช้วิธีแจกกระดาษรูปหัวใจให้แต่ละคนได้เขียนคำมั่นสัญญา เขียนความในใจที่มีต่อการสร้างความเข้มแข็งสภาองค์กรชุมชน แล้วนำมาติดที่บอร์ดหน้าห้อง ทำให้ได้เห็นความคิดของตนเองรวมอยู่กับความเห็นของคนอื่น ๆ เกิดเป็นพลังความคิดที่ใหญ่ขึ้น ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็น คำสัญญาที่ร่วมกันคิด และจะต้องกลับไปดำเนินการให้เข้มแข็ง ตามโครงการที่ได้คิดร่วมกัน

ในการปิดประชุมควรเป็นการปิดประชุมที่มีพลัง ผู้วิจัยนำการร้องเพลงร่วมกันมาใช้ มีเนื้อเพลงแจกให้ทุกคนร้องพร้อมกัน เป็นการสร้างพลังร่วมวิธีการหนึ่งซึ่งเป็นการสร้างจุดร่วมในการเดินไปเพื่อแผ่นดินบ้านเกิด

2. การปฏิบัติการจัดประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลของตำบลนำร่องหลังการอบรมเรียนรู้แต่ละเวที

2.1 การปฏิบัติการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลหลังการเข้ารับการอบรมครั้งที่ 1

ฝึกปฏิบัติการจัดเวทีสร้างการมีส่วนร่วมคณะกรรมการสภาฯ ของตำบลกรณีศึกษา โดยให้ผู้เข้ารับการอบรมทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการในการจัดเวที ซึ่งได้มีการเรียนรู้การวางแผนมาจากการเข้ารับการเรียนรู้ในเวทีที่ 1 แต่คณะวิทยากรกระบวนการของสภาฯ ตำบลก็ควรจะได้มีการวางแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในตำบลก่อนวันทำการประชุม

ผลการปฏิบัติการ มี 1 ตำบลที่มีการประชุมวางแผนกันอย่างจริงจัง คือ ตำบลคลองเงิน ซึ่งอาจจะเป็นเพราะผู้วิจัยเป็นประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน และมีความตั้งใจจะสร้างผู้นำในการทำกระบวนการให้เพิ่มมากขึ้น ได้ฝึกปฏิบัติกันอย่างจริงจัง โดยเป็นผู้ประสานให้เกิดการนัดหมายให้ผู้เข้ารับการเรียนรู้มาวางแผนด้วยกัน ทั้งนี้ได้ทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงให้ ทำให้มีกำหนดการ มีการเตรียมการจัดประชุมที่ดี เมื่อถึงวันประชุม จึงสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องเชื่อมโยงอย่างมีส่วนร่วม วิทยากรกระบวนการของตำบลได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติมีเวทีให้ได้เรียนรู้ แต่ในเรื่องของการให้ความรู้ ทีมก็ยังไม่มั่นใจ จึงเชิญผู้วิจัยให้เป็นคนสอดแทรกความรู้ในเรื่อง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน แต่ก็เป็นการช่วยให้เวทีการประชุมได้ประโยชน์ครบทุกด้าน การถอดบทเรียนจึงพบว่าปัจจัยที่ทำให้เวทีมีความสำเร็จตามแผนคือการได้มีการเตรียมการที่ดี การได้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ การได้ซักซ้อมความเข้าใจกระบวนการ ในวันประชุมมีกระบวนการให้คิดร่วมกัน มีการใช้สื่อช่วยการเรียนรู้ การมีบรรยากาศสนุกสนานเป็นกันเองของผู้เข้าร่วมประชุม ทำให้ได้รูปแบบการประชุมที่สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาอีกรูปแบบหนึ่ง

ตำบลบางนางลี่ ขาดการประชุมวางแผนของผู้เข้ารับการเรียนรู้ในเวทีที่ 1 วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาพบว่า ผู้เข้ารับการเรียนรู้ในเวทีที่ 1 ไม่ได้เป็นคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนทุกคน เพราะในวันนั้นมีเวทีสัญจรของผู้ว่าราชการจังหวัดมาที่ตำบลบางนางลี่ ผู้นำตำบลซึ่งเป็นคณะกรรมการสภาฯ จึงต้องไปร่วมกิจกรรมกับจังหวัดสัญจร ไม่ได้เข้ารับการเรียนรู้ ผู้เข้ารับการเรียนรู้ก็ไม่ได้บอกเล่าให้ประธานสภาฯ ได้ทราบ ประธานสภาฯ ก็ไม่ได้สอบถามถึงกระบวนการที่เข้ารับการเรียนรู้ ว่ามีงานต่อเนื่องอะไร เมื่อมีการจัดประชุมสภาตามวันนัดหมาย การดำเนินการจึงเป็นไปโดยการนำของประธานสภาฯ แต่คณะกรรมการผู้เข้าร่วมประชุมก็ได้ประโยชน์ที่ได้รับทราบถึงบทบาทของคณะกรรมการสภา ได้บทพจนที่มาจากผู้เข้ามาเป็นคณะกรรมการจากกลุ่มต่าง ๆ ในตำบล และพบว่ายังขาดอีกหลายกลุ่มที่ยังไม่ได้จัดแจ้งจึงยังไม่ได้เลือกมาเป็นกรรมการสภา เมื่อมีการถอดบทเรียน คณะกรรมการสภาและประธานรู้ถึงจุดอ่อนของตนเองพบว่าครั้งต่อไปต้องแก้ไขอะไรบ้าง ถือว่าการจัดประชุมสภาในวันนี้ได้บทเรียนในเรื่องการสื่อสาร การวางแผน การติดตามงานต่อเนื่อง แต่ก็ภาคภูมิใจที่ในตำบลมีประธานสภาฯ ที่มีประสบการณ์ในการนำให้คิดร่วมกัน ถ้าได้มีการจัดกำหนดการ จัดการวางแผนการประชุมให้เป็นระบบจะมีความสำเร็จ ในส่วนของการได้ฝึกผู้อื่นให้สามารถทำกระบวนการได้ ผู้เป็นรองประธานสภา เลขานุการสภา ก็จะสามารถทำหน้าที่ตามบทบาทที่กำหนดได้

ตำบลโรงหีบ ได้มีการวางแผน แต่เป็นการวางแผนโดยประธานสภาใช้วิธีการ โทรศัพท์หาคณะกรรมการ คิดว่าจะให้ช่วยดำเนินการอะไรบ้าง เช่น ให้ทำหน้าที่ร่างหนังสือเชิญประชุม แจกหนังสือเชิญผู้เข้าร่วมประชุม ประธานผู้ทำหน้าที่จัดเตรียมอาหาร ประธานแกนนำที่สามารถให้ความรู้ในเวทีได้ จึงไม่เกิดการจัดทำกำหนดการประชุมร่วมกัน ไม่มีการวางแผนว่าใครทำอะไร ที่ไหน ต่อเนื่องหลังจากการเข้ารับการเรียนรู้ เมื่อถึงวันประชุมจริง การจัดประชุมจึงมีกระบวนการเริ่มต้นจากประธานสภา ทำหน้าที่เป็นประธานการประชุม เปิดการประชุมแล้วให้ความรู้เรื่องสภาองค์กรชุมชน บรรยายภาคการประชุมในช่วงแรก ๆ จึงขาดแรงกระตุ้นให้เกิดความสนใจบรรยายภาคที่ต่างคนต่างรับฟังประธาน โดยไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็น การนั่งที่เรียงหน้ากระดาน คนนั่งหลังจะไม่สนใจการบรรยายจะคุยกันบ้าง นั่งมองไปข้างนอกบ้าง แต่เมื่อถึงช่วงเวลาที่ทีมวิทยากรกระบวนการของตำบล ได้จัดให้มีการแบ่งกลุ่มคุยกันเรื่องปัญหาความต้องการของตำบล กรรมการสภาในเวทีก็เริ่มได้พูดคุยกัน คิดร่วมกัน เตรียมนำเสนอเป็นข้อมูลของตำบล และสามารถได้ข้อสรุปร่วมกันว่าจะดำเนินการอะไรบ้าง และมีวิธีการอย่างไร บรรยายภาคที่เปลี่ยนไปสะท้อนให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมประชุมมีความต้องการแสดงความคิดเห็น ถ้ามีโอกาส การเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงออกจึงเป็นเรื่องสำคัญในเวทีการประชุมของสภาฯ ดังกระบวนการที่ได้ฝึกปฏิบัติให้กับผู้เข้ารับการเรียนรู้

การถอดบทเรียนของ 3 ตำบลในการจัดประชุมสภาฯ ครั้งที่ 1 หลังการร่วมเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นคำถามเหมือนกันทั้ง 3 ตำบลคือ

- มีการวางแผนไว้อย่างไร
- ดำเนินการตามแผนหรือไม่
- ได้ผลเป็นอย่างไร
- จุดแข็งในการดำเนินการของเราคืออะไร เพราะมีปัจจัยอะไร
- จุดอ่อนในการดำเนินการของเราคืออะไร เพราะอะไร
- การประชุมครั้งต่อไปจะปรับปรุงแก้ไขอะไรหรือไม่

ผลจากการถอดบทเรียน แกนนำผู้ร่วมการวิจัยปฏิบัติการจะค้นพบจุดบกพร่องของทีม เรียนรู้ที่จะแก้ไขให้ดีขึ้น เป็นการสร้างให้รู้จักการวิเคราะห์การดำเนินงาน การประเมินผลการดำเนินงาน

2.2 การปฏิบัติการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลหลังการเข้ารับการอบรมครั้งที่ 2

ตำบลคลองเขิน การจัดประชุมสภาองค์กรชุมชนครั้งที่ 2 แกนนำผู้เข้ารับการอบรมมีการประชุมวางแผนและกำหนดการประชุมชัดเจนยิ่งขึ้นกว่าครั้งที่ 1 มีแกนนำรับอาสาทำหน้าที่ลงทะเบียน จัดอาหาร จัดอุปกรณ์ ตกกลงให้มีทีมจัดกระบวนการเรียนรู้ในเวทีสภา โดยผู้ที่เคยไปเข้ารับการอบรมจากการที่หน่วยงานอื่นจัดให้บ้าง จากการเข้าร่วมเรียนรู้ในครั้งนี้ด้วย และเมื่อถึงวันจัดประชุม บรรยากาศการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นตั้งแต่การช่วยกันจัดห้องประชุมให้สามารถสื่อสารกันทางสายตาได้กันทุกคน การช่วยกันเตรียมการจัดเตรียมสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รองประธานสภาทำหน้าที่เปิดการประชุม มีผู้ทำหน้าที่นำกระบวนการให้เกิดการร่วมแสดงความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้พูดในสิ่งที่เป็นความคิดของตนเองอย่างอิสระ ไม่มีการขัดจังหวะว่าถูกหรือผิด แต่บันทึกคำพูดเหล่านั้นไว้ทั้งหมดก่อน จะพบว่าความเข้าใจในคำเฉพาะหลายคำที่มักจะถูกกันบ่อย ๆ เช่น คำว่า กระบวนทัศน์ วิสัยทัศน์ นั้น มีความเข้าใจไม่ตรงกัน วิทยากรจึงค่อยใช้เวลาหลังจากที่เวลาที่ต้องการความรู้เพิ่มเติม บอกความหมายที่แท้จริง จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งวิธีการเช่นนี้จะทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้ฝึกการแสดงความคิดเห็น ฝึกการฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ลดการยึดมั่นในความคิดของตน (อัตตา) ลงบ้าง ในกระบวนการประชุม บรรยากาศของการประชุมมีความเป็นประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์กันแนวระนาบ กิจกรรมมีทั้งการสร้างความสัมพันธ์และการเสริมสร้างวิชาการแบบบูรณาการไปกับการคิดการนำเสนอของผู้เข้าร่วมประชุม การประเมินผลเวทีการประชุม ใช้วิธีการแจกกระดาษให้คนละ 1 ใบ เขียนความคิดเห็นต่อการประชุมในวันนี้ ผู้เข้าร่วมประชุม 100% ที่เขียนแสดงความคิดเห็นว่า กระบวนการประชุมสภาวันนี้ดีถึงดีมาก

ตำบลบางนางลี่ ผู้วิจัยได้ไปสังเกตการณ์ประชุม โดยไม่ประสานหรือสอบถามล่วงหน้า เพื่อศึกษาการนำความรู้และกระบวนการมาใช้ จึงพบว่าที่ตำบลบางนางลี่ไม่มีการวางแผนล่วงหน้าเหมือนครั้งที่ผ่านมา แสดงว่าการรู้จุดอ่อนของตนในการประชุมครั้งที่ 1 ยังไม่ได้ถูกนำไปปฏิบัติ ประธานสภา เป็นผู้ดำเนินการประชุม ให้ความรู้เรื่องสภา ให้เห็นตัวอย่างการประชุมสภาจากสื่อ ซึ่งก็มีผลให้ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจ แต่จุดอ่อนคือคณะกรรมการขาดการมีส่วนร่วมวางแผนการทำงานร่วมกัน เมื่อมีการถอดบทเรียนตอบคำถามเกี่ยวกับเรื่องการวางแผน การเตรียมการ คณะกรรมการและประธานรู้จุดอ่อนของตนเป็นครั้งที่ 2 สาเหตุของการไม่มีการวางแผนไว้ก่อน เพราะผู้ไปเข้ารับการพัฒนายังมีกระบวนทัศน์ที่เพิกงำนั้น ซึ่งทำหน้าที่เป็นประธานสภา ไม่กล้าที่จะดำเนินการเองถ้าประธานอยู่ในห้องประชุมด้วยกัน การประชุมครั้งนี้จึงยังไม่ได้ข้อมูลที่จะนำไปคุยกันในการเข้าร่วมเรียนรู้ครั้งที่ 3 ประธานสภาจึงนัดหมายให้มีการประชุมสภา กันใหม่อีกครั้ง

ตำบลโรงหีบ ผู้วิจัยได้รับบทเรียนจากตำบลบางนางลี่ว่าถ้าไม่ติดตามสอบถามในระยะแรก ๆ ก็ยังคงใช้ความเคยชินเหมือนเดิม คือ ประธานเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด จึงได้สอบถามล่วงหน้าพบว่า มีการเตรียมการกันแล้ว โดยการแบ่งเนื้อหาความรู้ที่จะนำมาพูดคุยให้คณะกรรมการได้รับรู้ ในวันประชุมบรรยากาศของการประชุมยังคงเงียบเหงาในช่วงแรกของการประชุม แต่เมื่อมีผู้ตั้งประเด็นให้เกิดการถกคิดร่วมกันก็จะมีผู้ร่วมแสดงความคิดเห็น ดังนั้น การจัดเวทีสภากา จึงต้องมีการเตรียมประเด็นที่จะชวนคุย ชวนคิด ชวนตัดสินใจ และเตรียมการกระบวนการ เตรียมผู้ดำเนินการ จัดสรรเวลาแต่ละช่วงให้เหมาะสม การถอดบทเรียนช่วยให้ประธานและทีมงานเข้าใจจุดอ่อนที่ต้องแก้ไขร่วมกัน

การประเมินผลจากการสังเกต ในช่วงแรกของการประชุมผู้คนจะไม่สนใจเนื้อหาความรู้ แต่เมื่อปรับกระบวนการให้ได้มีประเด็นซักถามกัน ระดมความคิดกัน บรรยากาศก็ดูมีชีวิตชีวาขึ้น จนเป็นผลให้ประธานสามารถนำเข้าสู่เรื่องการจัดสวัสดิการที่ยังดำเนินการไม่สำเร็จ และนัดหมายให้คณะกรรมการตำบลโรงหีบไปเข้ารับการพัฒนาที่วัดเหตุการณ์วันที่ 24 ธันวาคม 2552 เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้ไปพร้อมกัน

2.3 การปฏิบัติการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลหลังการเข้ารับการอบรมครั้งที่ 3

ตำบลคลองเขิน การจัดกระบวนการเรียนรู้ของทีมที่เข้ารับการเรียนรู้ เพื่อนำผลจากการเรียนรู้ไปปฏิบัติการในการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินจากการปฏิบัติการของทีมที่ผ่านนวัตกรรมการประชุมสภาที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันมาแล้ว 2 ครั้ง มีบทเรียนว่าก่อนการประชุมควรมีการพูดคุยวางแผนการดำเนินงาน เพื่อการเตรียมการได้ครบถ้วนเมื่อถึงวันประชุมก็จะรู้ว่าใครทำอะไร ในช่วงเวลาอะไร ด้วยวิธีการอย่างไร โดยทีมผู้รับการเรียนรู้ได้นำบันทึกการเรียนรู้ในเวทีที่ 3 ที่วัดเหตุการณ์มาทบทวนกระบวนการประชุม ได้ข้อสรุปของวิสัยทัศน์และโครงการที่จะดำเนินการให้วิสัยทัศน์ภาพฝันเป็นความจริง และร่วมกันคิดว่าโครงการแรกที่ได้ให้เห็นผลภายในระยะสั้นคือโครงการอะไร มาเตรียมการจัดทำเป็นข้อมูลเพื่อนำเสนอในเวทีประชุมสภา ให้ช่วยกันพิจารณาและเติมเต็มให้เกิดการมีส่วนร่วมในวันประชุมสภาจึงมีการจัดกิจกรรมให้กลุ่มแต่ละชนหมู่บ้านวาดวิสัยทัศน์ สรุปวิสัยทัศน์ที่สั้นกระชับ มีความหมาย และนำไปสู่การเขียนแผนและโครงการที่จะดำเนินการในบทบาทภาคประชาชนต่อไป

ตำบลบางนางลี่ ยังมีปัญหาเรื่องการเตรียมการเช่นเดิม สอบถามผู้เข้าร่วมประชุมแล้วพบว่า ทุกคนเข้าใจว่าประธานสภาจะเป็นคนจัดกระบวนการประชุม เพราะประธานเป็นที่วิทยากรในเวทีเรียนรู้ที่ 3 ด้วย จึงเข้าใจว่าจะเป็นผู้ดำเนินการวางแผนร่วมกันให้ที่ตำบลบางนางลี่

ในขณะที่ประธานสภาฯ ก็คิดว่าจะฝึกให้กรรมการสภาได้ดำเนินการกันเองตามที่อบรมมา จึงมาเข้าร่วมประชุมซักถามว่าเวลาที่นัดหมาย เพราะคิดว่าผู้ไปเข้ารับการอบรมจะเป็นผู้เริ่มดำเนินการไปก่อน แต่เพราะไม่ได้มีการประชุมเตรียมการล่วงหน้ากันก่อนเช่นเดียวกับ 2 ครั้งที่ผ่านมา คณะกรรมการสภาฯ จึงรอประธานสภาฯ อีกเช่นเดิม เมื่อประธานมาถึงเวทีประชุมจึงได้เริ่มกระบวนการ โดยประธานเชิญให้ผู้วิจัยจัดกระบวนการเขียนวิสัยทัศน์ตำบลบางนางลี่ หลังจากนั้นประธานสภาฯ ดำเนินการต่อโดยให้ร่วมคิดโครงการที่หัวใจ บทเรียนที่ตำบลบางนางลี่ได้เรียนรู้ อีกครั้งคือ ขาดการสื่อสารถึงกันของคณะกรรมการสภาฯ การสื่อสารของประธานสภาฯ กับคณะกรรมการในการจัดการประชุม จึงเป็นผลให้ขาดการวางแผนก่อนการประชุมร่วมกัน ขาดการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจนว่าใครจะทำอะไรในการประชุมสภา การประชุมสภาต้องมีผู้นำการประชุมได้มากกว่าประธานเพียงคนเดียว เพื่อช่วยกันจัดกระบวนการเรียนรู้ แต่เมื่อประธานสภาฯ มาสู่เวทีการประชุมได้รับแก้ไขบรรยากาศการประชุมร่วมกับผู้วิจัยและทีมผู้เข้ารับการเรียนรู้ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมคิดวิสัยทัศน์ เกิดกิจกรรมที่ต้องการทำร่วมกัน การปฏิบัติการในครั้งนี้คณะผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้ก็ได้มีบทเรียน

ตำบลโรงหีบ ประธานสภาได้นำบันทึกกระบวนการเรียนรู้ที่วัดเกตการามมาศึกษากระบวนการที่ดำเนินการเพื่อนำวิสัยทัศน์ที่คิดด้วยกันมาปรับปรุงเพิ่มเติม เขียนขึ้นใหม่ จึงบรรจุเรื่องการจัดทำวิสัยทัศน์ การทำแผนของสภาว่าจะดำเนินโครงการอะไรให้เป็นรูปธรรมอยู่ในกำหนดการประชุม ในวันประชุมได้นำกระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้ในการเขียนวิสัยทัศน์ให้มีข้อความกระชับจดจำง่าย การพิจารณาโครงการที่จะดำเนินการอย่างมีเหตุผลความเป็นไปได้ ทั้งเรื่องผู้รับผิดชอบ ผู้มีส่วนร่วม จนสามารถเลือกกิจกรรมสวัสดิการออมวันละ 1 บาทที่จะดำเนินการให้สามารถจัดตั้งได้เป็นโครงการแรก เพราะเรื่องนี้มีการพูดคุยกันมาหลายครั้งแล้ว แต่ขาดการจัดทำระบบการดำเนินงานร่วมกัน ความสำเร็จในการทำเวทีประชุมครั้งนี้ เพราะประธานสภาฯ มีความพยายามที่จะเปลี่ยนกระบวนการจากเดิม และมีความจริงใจที่จะดำเนินการในเรื่องการมีส่วนร่วมของคนในตำบลให้เกิดขึ้นจริง

การประเมินผลการเรียนรู้ จากการศึกษาดำบลต้นแบบ 2 ตำบล และจากการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง 3 เวทีรวม 3 เวทีของแต่ละตำบล พบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของตำบลจากการดำเนินการของผู้นำ แกนนำคณะกรรมการสภาฯ นั้นสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้ง 3 ข้อ คือ

(1) คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนจะมีกระบวนการทัศน์แบบพึ่งพาตนเองจากการเรียนรู้ทั้งแนวคิดและแนวระนาบตามวัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนไทย

(2) การสร้างให้คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อแก้ปัญหาของตนเองจะเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีของแต่ละชุมชน

(3) คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนจะมีความเข้าใจบทบาทสภาการเมืองภาคพลเมืองมากขึ้น เมื่อผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการอบรมและปฏิบัติจริง

อภิปรายผล

ผลการศึกษาวัตกรรมการเรียนรู้ของสภาองค์กรชุมชนตำบลเพื่อสร้างการเมืองภาคประชาชน : กรณีศึกษา 3 สภานำร่องในจังหวัดสมุทรสงครามครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักคิดปัญหาทุกปัญหามีทางออก ถ้ามีผู้นำทางความคิดที่สามารถจัดการความรู้ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ จากการนำข้อมูลมาคิดอย่างมีวิจารณญาณ ลงมือปฏิบัติ จนเกิดเป็นนวัตกรรมการเมืองภาคประชาชน ที่ร่วมกันดำเนินการให้เกิดแผนพัฒนาของตำบล เป็นสภาผู้นำของชุมชน จนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มาออกแบบการจัดการเรียนรู้ การจัดทำเป็นแผนการเรียนรู้ในแต่ละเวทีไว้อย่างต่อเนื่อง แล้วศึกษากระบวนการเรียนรู้ที่ได้จัดทำแผนไว้ตามวัตถุประสงค์ของแต่ละเวที ซึ่งจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ มีประเด็นที่อภิปรายผล ดังนี้

1. วิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้ของสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบที่มีการดำเนินงานในลักษณะการเมืองภาคประชาชน

1.1 จากการศึกษาทั้ง 2 ตำบลต้นแบบ พบว่ามีจุดเริ่มต้นที่ใจที่มีจิตสำนึกที่มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในตำบลด้วยความห่วงใย ซึ่งการมองเห็นปัญหา หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วห่วงใยนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นกับทุกคน บางคนไม่เห็นเป็นปัญหา บางคนเห็นเป็นปัญหาแต่คิดว่าไม่ใช่หน้าที่ กลุ่มคนที่เห็นปัญหาส่วนรวมแล้วห่วงใย คิดว่านี่คือหน้าที่ แล้วหาเหตุผล ลงมือปฏิบัติ นี่คือลักษณะของการเมืองภาคประชาชน การเมืองภาคประชาชนคือกิจกรรมที่ภาคประชาชนดำเนินการเพื่อเป็นการแก้ปัญหาของตน การเมืองภาคประชาชนจะเป็นการเคลื่อนไหวที่เตรียมประชาชนในการดูแลตนเองให้มากขึ้น (เสกสรร ประเสริฐกุล, 2544, หน้า 6) การเป็นผู้นำที่วิเคราะห์สถานการณ์ในปัจจุบัน มองการณ์ข้างหน้าในอนาคต เพราะมีความเข้าใจในความสัมพันธ์ของเรื่องราวในอดีต การมีกระบวนการที่คนที่ได้รับการปลูกฝังการมีมุมมองโลกความเป็นจริงที่เป็นการพึ่งตนเอง ทำให้วาดฝันอนาคตให้ชุมชนเป็นชุมชนพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การมีมุมมองเช่นนี้จึงได้ปฏิบัติและสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเอง กระบวนการเรียนรู้จึงเริ่มต้นจากการมีกระบวนการที่คนๆ นั้นที่คิดจะพึ่งตนเองให้ได้ ให้คุณค่ากับการกระทำที่เป็นการพึ่งพาตนเอง ด้วยการลงมือปฏิบัติ สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จริงอย่างเนียนไปกับชีวิต (ทรงพล เจตนวณิชย์, 2550, หน้า 3)

1.2 สร้างเสริมความรู้ ฝึกทักษะปฏิบัติ เมื่อผู้นำมีใจมีกระบวนทัศน์ในการพึ่งพาตนเอง และต้องการให้คนในตำบลเข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาชุมชนไปด้วยกัน ให้มีความคิดการเมืองภาคประชาชนไปด้วยกัน กระบวนการที่จะทำให้เกิดการปฏิบัติการแบบการเมืองภาคพลเมืองได้ คือ ผู้ที่จะร่วมเดินทางไปด้วยกันต้องมีเป้าหมายร่วมกัน และต้องลงมือปฏิบัติด้วยกัน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่ตำบลไม่เรียงได้ดำเนินการและตำบลหนองสาหร่ายเรียนรู้นำไปปฏิบัติจนเกิดการเมืองภาคประชาชน เป็นสภาผู้นำ คือ กระบวนการเรียนรู้แผนแม่บทชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการที่หลอมรวมเรื่องของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องความเป็นประชาคม ความเป็นประชาธิปไตย อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นกระบวนการที่สร้างเสริมความรู้ไปพร้อม ๆ กับการฝึกทักษะการปฏิบัติ โดยมีเนื้อหาความรู้ที่กลมกลืนในกระบวนการเรียนรู้ คือ

1) ให้ความสำคัญกับข้อมูลด้านต่าง ๆ ของชุมชนโดยเฉพาะข้อมูลที่เป็นรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือน ข้อมูลทุนด้านต่าง ๆ ของชุมชน การออกแบบเครื่องมือการเก็บข้อมูลวิธีการให้ได้ข้อมูลการนำข้อมูลที่ได้มาสู่กระบวนการวิเคราะห์ร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการเกี่ยวกับข้อมูล ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของข้อมูลด้านต่าง ๆ ทำให้เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการมีข้อมูล เพราะได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การต้องการรู้ข้อมูล ช่วยกันออกแบบเครื่องมือการเก็บข้อมูล กำหนดผู้เก็บรวบรวมข้อมูล การนำข้อมูลมาสู่เวทีการวิเคราะห์ร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้ว่าชุมชนมีทั้งจุดอ่อนและจุดแข็ง เมื่อมีกระบวนการกระตุ้นให้เห็นคุณค่าของทุนชุมชนที่เป็นจุดแข็งของชุมชน ซึ่งในกระบวนการให้เรียนรู้ข้อมูลด้วยการมีส่วนร่วมนี้สอดคล้องหลักการจัดการความรู้ ที่ความรู้มีตั้งแต่ข้อมูล (Data) การนำข้อมูลมาผ่านกระบวนการวิเคราะห์เป็นสารสนเทศ (Information) นำสารสนเทศผ่านการคิดเชื่อมโยงความรู้อื่น ๆ จนเป็นความรู้ความเข้าใจ นำความรู้ไปประยุกต์ใช้พัฒนางาน ในที่นี้คือพัฒนาชุมชน (วิจารณ์ พานิช, 2546) ซึ่งกระบวนการนี้จะเป็นการสร้างพลัง ชื่นชม สร้างความรู้สึกรักและหวงแหนทุนของชุมชนจากเดิมที่อาจจะไม่เห็นความสำคัญ หรือไม่มีกระบวนการปลูกฝังความหวงแหนวิถีชีวิตของชุมชน โดยให้มีความรู้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าของทุนการรักษาและพัฒนาต่อยอดทุนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนด้วยการพึ่งทุนของชุมชนซึ่งเป็นการพึ่งตนเอง ยังไม่สามารถทำได้อย่างยั่งยืน

2) ต้องมีกระบวนการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูล เพราะกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการฝึกให้มีการคิดเป็นระบบที่เชื่อมโยงกัน ตั้งแต่การคิดเครื่องมือการเก็บข้อมูล การนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ การอ่านข้อมูลให้เป็นเพื่อรู้ว่าข้อมูลแต่ละด้านสัมพันธ์กันอย่างไร ซึ่งที่ตำบลไม่เรียงมีมูลนิธิหมู่บ้านมาช่วยสร้างการเรียนรู้ในเรื่อง

ระบบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ตำบลหนองสาหร่ายมีมหาวิทยาลัยราชภัฏมาช่วยสร้างการเรียนรู้ ความสัมพันธ์ของข้อมูลที่วิเคราะห์ได้จะเป็นความรู้บอกว่าหมู่บ้าน ตำบล ควรจะมีทิศทางไปทางไหน มียุทธศาสตร์อะไร มีแผนงานและโครงการอะไรที่สามารถลงมือปฏิบัติเองได้ โครงการอะไรที่ต้องขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ซึ่งหลักการเช่นนี้สอดคล้องกับหลักการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ ที่ต้องมีองค์ประกอบของการวางแผนที่มีการคิดเชิงระบบตั้งแต่การวิเคราะห์สภาพชุมชน การกำหนดวิสัยทัศน์ กำหนดเป้าหมาย แผนงานและโครงการ (สมชาย ภคภาควิวัฒน์, แถบเสียง, 2550)

3) ชุมชนต้องมีกระบวนการกำหนดอนาคต (วิสัยทัศน์) เพื่อให้มีเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งในกระบวนการกำหนดวิสัยทัศน์นั้นต้องเชื่อมโยงมาจากกระบวนการ ตั้งแต่การนำข้อมูลที่เก็บได้ นำเข้าสู่กระบวนการให้คนในชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับตนเอง เกี่ยวกับชุมชนด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์กับสังคมระดับประเทศ ระดับโลก การคิดวิสัยทัศน์ จึงมีฐานการคิดที่มาจากความเป็นจริง และการมีวิสัยทัศน์ร่วมกันนำไปสู่การมีเป้าหมายร่วมกัน ทำให้เกิดพลังร่วมที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จดังที่คาดหวังไว้ โดยมีการบริหารจัดการใหม่ มีการปฏิบัติใหม่ ซึ่งตรงกับแนวคิดของนายแพทย์ประเวศ วะสี ที่ได้เสนอว่า พลัง 3 อย่างที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการสร้างความสุขในสังคม คือ การสร้างรากฐานของการอยู่เย็นเป็นสุข การมีเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วม และการจัดการที่มีประสิทธิภาพ (ธเนศ ขำเกิด, 2553, หน้า 1)

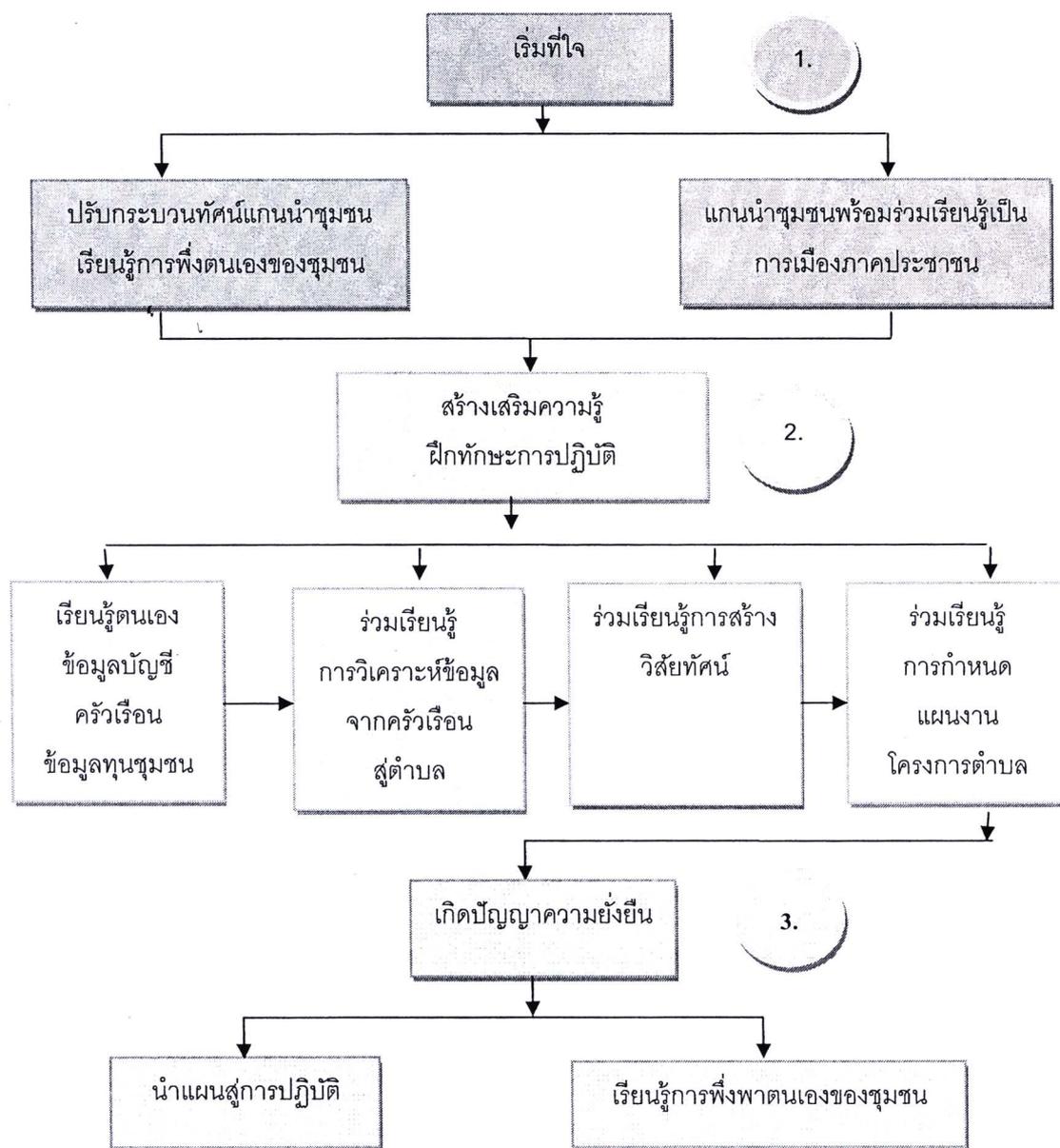
4) ชุมชนต้องมีกระบวนการคิดแผนงานและโครงการร่วมกัน ซึ่งเป็นแผนงานโครงการที่มาจากข้อมูลที่สำรวจได้ ใช้ทุนของตำบลแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ กระบวนการคิดแผนงานและโครงการมีการมีส่วนร่วมของคนในตำบลทุกชั้นตอน การสร้างการเรียนรู้ทำให้เห็นว่าการเขียนแผนงานและโครงการของตำบลไม่ได้ใช้เวลาเพียง 3 วันเสร็จ (เสรี พงศพิศ, 2547, หน้า 47) แต่ต้องมาจากวิธีการและเป้าหมายเดียวกัน มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เป็นการทำให้เห็นว่า คำว่าองค์กรรวม คำว่าบูรณาการ มีความหมายว่าอย่างไร เพราะแผนแม่บทชุมชนมาจากกระบวนการที่คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม มีเวทีประชาคมให้เกิดการคิดร่วมกันในทุกชั้นตอน เมื่อได้แผนที่เป็นแผนใหญ่ครอบคลุมทุกเรื่องที่มีโครงการมีกิจกรรม จึงต้องมีการจัดการให้มีการประชาพิจารณ์แผนให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมรับทราบกระบวนการ รับทราบแผนชีวิตของชุมชน มีข้อจำกัดข้อบกพร่องอะไรที่ควรแก้ไขเป็นการรวมใจเป็นหนึ่ง และยังช่วยให้หน่วยงานทั้งราชการและภาคประชาชนรู้ว่าตำบลมีแผนแม่บทอย่างไร สอดคล้องกับความต้องการของตำบลอย่างแท้จริง เมื่อได้แผนของชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันมาจะนำไปสู่การนำโครงการในแผนของชุมชนมาลงมือปฏิบัติ

ซึ่งในการศึกษาดำบลต้นแบบทั้ง 2 ตำบล จะเห็นความเชื่อมโยงกระบวนการที่เชื่อมโยงความรู้จากภูมิปัญญาในชุมชนกับความรู้ภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นไปตามหลักการของการจัดการความรู้ ที่มีความรู้ฝังลึกซึ่งเกิดจากการปฏิบัติจนเป็นประสบการณ์ เชื่อมโยงกับความรู้เด่นชัดภายนอก (บุญดี บุญญาภิจ, 2547) การนำความรู้สู่การปฏิบัติจนเกิดนวัตกรรม ดังเช่นที่เกิดโรงงานแปรรูปน้ำยาล้างจานในตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เกิดกลุ่มผลิตน้ำดื่ม กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ในตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งในกระบวนการตั้งแต่เรียนรู้ข้อมูลจนถึงการทำโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ในตำบลนั้น ผู้นำชุมชน เกิดปัญญาอย่างยั่งยืนเพราะการได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และปัญญาของผู้ำนั้นทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถของเขาในการที่จะสนองความต้องการของเขาเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2540, หน้า 65) กระบวนการเช่นนี้จะทำให้แกนนำชุมชนมีความมั่นใจในตนเองที่สามารถทำแผนพึ่งพาตนเองได้

1.3 การพึ่งพาตนเองของชุมชน ต้องมีการเรียนรู้เช่นเดียวกัน หลังจากได้แผนแม่บทชุมชนและนำแผนไปสู่การปฏิบัติแล้ว โครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการต้องนำความรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติที่ทันกับกระแสโลก เกิดนวัตกรรมอีกมากมายได้ เพราะคนในชุมชนได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ จะเข้าใจการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เข้าใจความพอประมาณ ความสมดุล ภูมิคุ้มกัน ซึ่งต้องสร้างการเรียนรู้ต่อเนื่องให้ชุมชนได้มีการพัฒนาองค์ความรู้หรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มีการติดตามผล ประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม มีการถอดบทเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาต่อไป ซึ่งเป็นลักษณะของการเมืองภาคประชาชนนั่นเอง

1.4 ในกระบวนการวางแผนแม่บทชุมชนซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบลของแกนนำของตำบลมารวมตัวกันเป็นสภาผู้นำของตำบล คิดและปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตามมาจกกระบวนการเรียนรู้จนเป็นศูนย์เรียนรู้ของประเทศที่สร้างปัญญาให้กับผู้คนมากมาย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาว่ากระบวนการนี้คือกระบวนการขับเคลื่อนการเมืองภาคประชาชนนั่นเอง ซึ่งตำบลที่จะขับเคลื่อนจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลแล้ว หรือยังไม่ได้จัดตั้งก็ได้ ถ้ามีความเข้าใจว่าการเมืองภาคประชาชนคือการสร้างการมีส่วนร่วมดำเนินการแก้ปัญหาของส่วนรวมร่วมกัน โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกันจนเกิดโครงการกิจกรรมที่ปฏิบัติตามภารกิจใน พ.ร.บ. มาตราที่ 21 แล้วจะเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสภาองค์กรชุมชนตำบลที่เป็นพลังของภาคประชาชน

ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้ ผู้วิจัยสรุปเป็นแผนภูมิกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของสภาองค์กรชุมชนตำบลสู่การเมืองภาคประชาชน ดังแสดงในแผนภาพ 19

แผนภาพ 19 กระบวนการสร้างการเรียนรู้จากแผนแม่บทชุมชนสู่การเมืองภาคประชาชนของสภาองค์กรชุมชนตำบล

2. ศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบล ในลักษณะการเมืองภาคประชาชนที่ทำให้ตำบลต้นแบบเกิดการพัฒนายั่งยืน

จากการศึกษาองค์ประกอบที่ทำให้สภาผู้นำของตำบลไม่เรียงละตำบล หนองสาหร่ายขับเคลื่อนในลักษณะการเมืองภาคประชาชนที่ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนนั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 องค์ประกอบ คือ ความเป็นผู้นำ ความเป็นประชาคม และการสื่อสาร ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบนี้ยังมีองค์ประกอบย่อย ๆ ที่ทำให้องค์ประกอบใหญ่ขับเคลื่อนความเป็นการเมืองภาคประชาชน ดังนี้

2.1 ความเป็นผู้นำ การเกิดสภาผู้นำนั้นต้องมีคนมาร่วมกันเพื่อทำงานส่วนรวม ร่วมกัน ในกลุ่มผู้นำนั้นมักจะมีคนเป็นผู้นำโดดเด่นพาให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนร่วมกัน องค์ประกอบที่ทำให้ผู้นำนั้นสามารถพาให้เกิดกระบวนการการเมืองภาคประชาชน คือ

1) การเป็นผู้มีกระบวนการทัศนในเรื่องการพึ่งตนเองพัฒนามาเป็นชุมชนต้องพึ่งตนเองได้ถ้ามีการนำให้เกิดการทำงานเพื่อประโยชน์ของคนส่วนรวม จึงมีหลักการการทำงานที่มีเป้าหมายคือความสุขที่จะเกิดขึ้นในชุมชน และตัวของผู้นำเองก็มีความสุขกับการทำงาน ไม่รู้สึก ว่าตนเองกำลังมีทุกข์ มีความเครียด เพราะเมื่อเห็นผลงานที่เกิดขึ้นกับชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นก็มีความสุข การทำงานของผู้นำที่จะทำให้มีความสุข คือ การรู้จักจัดการเวลาของตนเอง ของครอบครัว ของงานเพื่อส่วนรวม รู้จักการพัฒนาตนเอง รู้จักตนเองว่ามีความสามารถอะไร อะไรที่ตัวเองได้ อะไรที่คนอื่นเก่งกว่าและทำได้ ซึ่งก็เป็นหลักการของการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งหลักการการทำงานที่มีเป้าหมายคือความสุข เป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในโลก ยุคแห่งการแข่งขันนี้ เพื่อเป็นการสร้างทุนทางความสุขของมนุษย์ (Happiness Capital) ซึ่งผู้นำที่ศึกษาทั้ง 2 คนนี้เป็นตัวอย่างของการทำงานที่มีความสุข คือ รู้จุดมุ่งหมายของงานรู้ความสามารถ ของตน ต้องเตรียมตัวดี มีเวลาเพียงพอ มีทีมงานดี สุขภาพกายดี สนุกกับงานที่ทำ ท้าทาย ทำงานด้วยความกระตือรือร้น มีความสามารถที่จะเรียนรู้ มีความสมดุลระหว่างชีวิต และงานไม่เครียด เพิ่มคุณค่าให้กับตัวเองในการทำงาน (จิระ หงส์สดารมย์, 2550)

2) การสร้างแรงบันดาลใจ แรงบันดาลใจเป็นสิ่งที่ระเบิดออกมาจากข้างใน ดังเช่น นายประยงค์ รัตนรงค์ แกนนำสภาผู้นำตำบลไม่เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช มีแรงบันดาลใจที่จะแก้ปัญหาที่ชาวบ้านเดือดร้อนร่วมกัน คือ ปัญหาการผลิตยางพารา ด้วยความรู้สึกว่าถ้าไม่เริ่มต้นที่จะจัดการกับปัญหาด้วยตนเองแล้ว ชาวสวนยางพาราจะไปไม่รอด จึงหาหนทาง วิธีการปฏิบัติ หลาย ๆ วิธีที่จะแก้ปัญหา แรงบันดาลใจนั้นเกิดจากความศรัทธาในศูนย์ศึกษา การพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงตั้งศูนย์การศึกษา และพัฒนา

พิภูลทองขึ้นมาให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะที่นั่นมีปัญหามากมายอย่างทั้งเรื่องน้ำ เรื่องคุณภาพดิน ประชาชนลำบากยากจนกันมาก พระองค์ทรงศึกษาทดลองทุกด้านที่เกี่ยวข้อง นำวิชาการเทคโนโลยีมาทดลองปฏิบัติ มีการแก้ปัญหาไปเรื่อย ๆ จนเป็นศูนย์เรียนรู้ในเรื่องการพึ่งตนเองของประเทศไทย เช่นเดียวกับนายคิโรดม จิตนิยม ที่มีแรงบันดาลใจจากการเห็นปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงไปของวิถีชีวิตคนในตำบลหนองสาหร่ายที่มาจากความเจริญทางวัตถุ คนเป็นหนี้ในสิ่งที่ไม่ได้ทำให้เกิดรายได้ การได้ไปดูงานตำบลที่เข้มแข็ง มีผู้นำที่นำการแก้ไขได้ เช่นที่ตำบลไม้เรียง จึงคิดว่าตำบลหนองสาหร่ายก็สามารถทำได้ เมื่อได้รับการยอมรับจากคนในหมู่บ้าน ในตำบล จึงมีความมุ่งมั่นที่จะทำให้ตำบลพึ่งตนเองเหมือนตำบลอื่นที่ทำได้ ซึ่งการระเบิดจากข้างในนี้ เป็นหลักการทรงงานเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานไว้ว่า การเกิดการเรียนรู้ต้องเกิดจากข้างใน ไม่มีใครสามารถสร้างจากข้างนอกได้ เมื่อเรียนรู้ก็สามารถจัดการตนเอง จัดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือระบบย่อย ๆ ต่าง ๆ จนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ (หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, วันที่ 26 มีนาคม 2550)

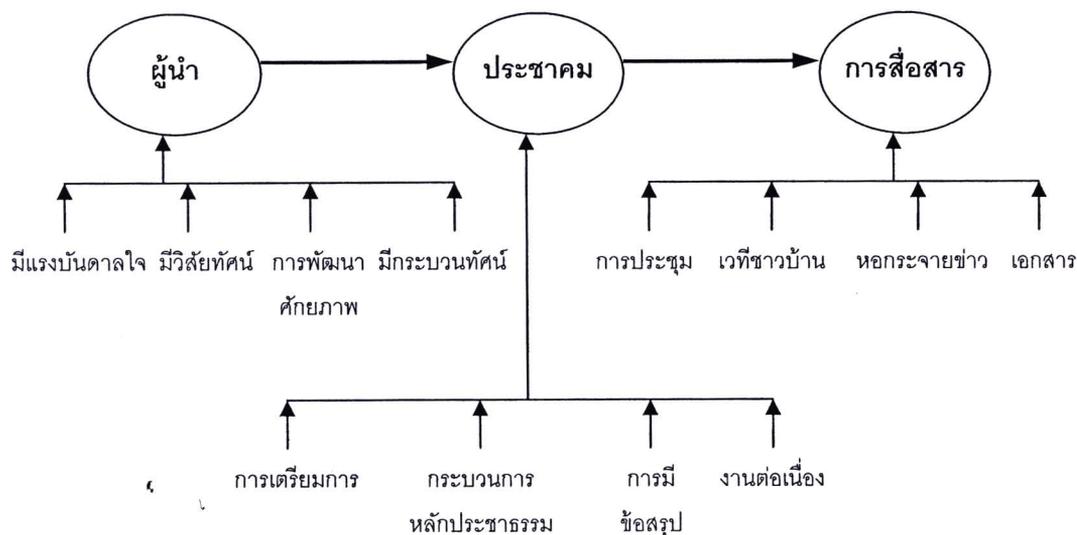
3) การเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ คำว่าวิสัยทัศน์นั้นมีความหมายว่าเป็นภาพอนาคต แต่คนเราจะมีภาพอนาคตได้ต้องมีความเข้าใจในอดีต ฐัฐสภาวะในปัจจุบัน มีกระบวนการที่ขัดแย้ง ไม่ยึดติดความเป็นตัวตนของตน จึงจะเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ คือคิดกว้างคิดไกล มีจินตนาการ และมียุทธศาสตร์ที่จะทำให้จินตนาการนั้นเป็นจริงได้ ซึ่งต้องอาศัยความรู้ การมีประสบการณ์ การกล้าคิด กล้าตัดสินใจ กล้าที่จะลงมือทำ ผู้มีวิสัยทัศน์จึงเป็นผู้ที่มองหลายมิติ ทั้งด้านกว้าง ไกล ลึก สูง เป็นผู้มองภาพรวมไม่มองแบบแยกส่วน ส่วนมากแล้ว ผู้มีวิสัยทัศน์มักจะเป็นผู้มองโลกเชิงบวก เพราะจะทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ แต่ก็ต้องสามารถวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส อุปสรรคของกลุ่ม ขององค์กร ของตนเองได้ ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์จึงมักเป็นคนที่คิดภาพสำเร็จระยะไกลมากกว่าระยะสั้น ๆ โดยมีความเชื่อมั่นว่าจะสามารถทำได้ ดังนั้น การมีวิสัยทัศน์จึงสัมพันธ์กับการวางแผนล่วงหน้า แผนนั้นต้องเป็นแผนปฏิบัติการเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ จึงต้องมีข้อมูลที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันต่อความเปลี่ยนแปลงทุกด้าน ในการกำหนดแผนที่จะไปให้ถึงวิสัยทัศน์นั้น ผู้นำจะต้องมีการกำหนดเป้าหมาย และกำหนดเวลาที่จะบรรลุเป้าหมายในแต่ละขั้น ต้องมีการประเมินผลเมื่อได้ปฏิบัติ เพื่อตรวจสอบผลงานกับระยะทางที่จะเดินไปถึงวิสัยทัศน์ ซึ่งในผู้นำของทั้ง 2 ตำบล มีลักษณะของการเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ดังกล่าวนี้

4) การพัฒนาศักยภาพผู้นำ ผู้นำต้องมีความรู้ที่จะนำมาสู่ชุมชน ผู้นำต้องเป็นคนใฝ่เรียนรู้อย่างไม่หยุดนิ่ง การให้เวลากับการพัฒนาตนเองด้วยการเข้ารับการอบรม การอ่านจากสื่อจากหลายแหล่ง การได้เขียนถ่ายทอดประสบการณ์ การเข้าร่วมประชุมสัมมนาทำให้ได้ความรู้ เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้นำมักเป็นทั้งนักคิดและนักปฏิบัติ คือ นำความรู้มาปฏิบัติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ และผู้เป็นผู้นำก็ไม่ละเลยที่จะพัฒนาทีมงาน เพื่อเป็นเพื่อนร่วมงานในการพัฒนาคนในชุมชนให้มีศักยภาพในการคิดตัดสินใจเพื่อเป้าหมายชีวิตของตน เพื่อการออกมามีส่วนร่วมกับสังคม ดังคำพูดของนายประยงค์ที่กล่าวว่า “การตั้งโรงงานนั้นจริง ๆ ไม่ยากสามารถหางบประมาณมาดำเนินการได้ แต่การสร้างคนเป็นเรื่องใหญ่ เรามีความจำเป็นต้องสร้างคน เริ่มต้นสร้างคนก่อนสร้างโรงงาน” การลงทุนเกี่ยวกับการสร้างคนเป็นทุนทรัพยากรขององค์กร เพราะเห็นว่าความสำคัญขององค์กรอยู่ที่บุคลากรขององค์กร (Dave, 1997, pp.22 – 24)

2.2 การสร้างกระบวนการประชาคม ซึ่งเอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้เน้นย้ำว่า หมายถึง “ส่วนรวมที่มีชีวิต” โดยให้ภาพประชาสังคมอย่างเป็นรูปธรรมว่า ประชาสังคม (Civil Society) หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชน ที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individuals) (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2542, หน้า 35) ในการดำเนินการประชุมสภาผู้นำของทั้งตำบลไม่เรียงและตำบลหนองสาหร่ายเป็นกระบวนการประชุมที่สร้างความเป็นประชาคม ที่มีเป้าหมายของชุมชนพึ่งพาตนเอง จึงมีกระบวนการประชุมสภาของชุมชนอย่างต่อเนื่อง องค์ประกอบของการประชุมสภาของตำบลที่ทำให้คนในเวทีประชุมได้มีส่วนร่วมแสดงศักยภาพ ความรู้ ความสามารถในตนเองออกมาแลกเปลี่ยนกัน ให้เกิดการตัดสินใจร่วมกัน คือ การมีการวางแผนการเตรียมการก่อนวันประชุม เพื่อกำหนดจุดประสงค์การประชุม การกำหนดวาระการประชุม ศึกษาเรื่องการประชุมที่ผ่านมา มีเรื่องอะไรที่ต่อเนื่องที่ต้องมีการพูดคุยกันต่อ มีเรื่องอะไรที่ต้องการพิจารณาร่วมกัน จะมีประเด็นอะไรที่ทำให้การประชุมทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้พิจารณาร่วมกัน โดยแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล ในวันประชุมผู้ดำเนินการประชุมจึงมีขั้นตอนที่ดำเนินการไปอย่างมีระบบตามแผนที่วางไว้ ซึ่งกระบวนการประชุมเช่นนี้ ใช้หลักการประชาสังคม ทำให้เกิดเวทีการพูดคุยที่เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้สามารถขจัดกรอบความคิดที่แคบให้คิดได้กว้างไกลมากขึ้น การประชุมร่วมกันทำให้รู้ถึงความก้าวหน้าในการทำงาน ร่วมรู้ปัญหา และหาแนวทางแก้ปัญหาาร่วมกัน เป็นพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตยสร้างการเมืองภาคประชาชน หลักการมีส่วนร่วมนี้ตรงกับความคิดเห็นของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่ให้ความสำคัญกับการมีเวทีที่เปิดกว้างของระบอบประชาธิปไตยในโลกปัจจุบันนี้ ประกอบด้วยสองส่วน คือ เวทีท้องถิ่นระดับต่าง ๆ คือ การให้อำนาจหน้าที่กับกลุ่มองค์กร คณะกรรมการการจัดการเรื่องของส่วนรวม

ต่าง ๆ ให้ทำงานได้อย่างจริงจัง และเวทีสื่อให้มีทางเลือกให้มากโดยไม่มีกฎหมายมาติดกัน การสร้างสรรค์ของสื่อ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, มติชนรายวัน วันที่ 4 พฤษภาคม 2552) ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้เป็นเจตนารมณ์ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ 2550 ที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมือง และตรวจสอบอำนาจรัฐเพิ่มขึ้น ซึ่งการดำเนินการประชุมสภา และการนำผลหรือข้อตกลงจากการประชุมไปปฏิบัติของผู้นำของตำบลต้นแบบทั้ง 2 นั้นใช้หลักประชาธิปไตย คือ ประชาธิปไตยที่แท้ ซึ่งประกอบด้วย การเคารพศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นคนของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน มีความเสมอภาคภราดรภาพความยุติธรรม ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเป็นสังคมประชาธิปไตย สังคมต้องเปลี่ยนโครงสร้างจากมีความสัมพันธ์แนวดิ่งระหว่างผู้มีอำนาจกับชาวบ้าน มาเป็นความสัมพันธ์แนวราบ คือ ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ ที่มาร่วมกันคิดอย่างเป็นอิสระ ไม่ถูกใครครอบงำ (ประเวศ วะสี, 2550, หน้า 8)

2.3 การสื่อสาร ซึ่งมีการสื่อสารหลายรูปแบบที่ได้รับการนำมาใช้ในการขับเคลื่อนสภาผู้นำชุมชน การสื่อสารกับประชาชนให้เข้าร่วมกิจกรรมการพึ่งพาตนเองในรูปแบบของการจัดทำเวทีชาวบ้านด้วยการสะท้อนข้อมูลของชุมชนให้ชุมชนได้รับทราบ เพื่อพิจารณาหาทางออกร่วมกัน การสื่อสารโดยการมีหนังสือประสานไปถึงผู้นำประชาชนให้เข้าใจ และเข้าร่วมโครงการ การสื่อสารด้วยการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนา การสื่อสารโดยมีเวทีพูดคุย การสื่อสารโดยการประชุมทำความเข้าใจ การสื่อสารข่าวสารของตำบลทางหอกระจายข่าวหมู่บ้านหรือที่ใดที่หนึ่งที่มีอยู่ในชุมชน แต่การสื่อสารให้เกิดการเมืองภาคประชาชนร่วมกันที่ได้ผลคือ การมีเวทีพูดคุยกันอย่างเปิดเผย เกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ อาจจะเป็นเวทีทางการหรือไม่เป็นทางการ เมื่อได้ฟังคนอื่นพูด มุมมองจะกว้างขึ้น ผลการศึกษาชี้ว่ายิ่งสมาชิกมีการพูดคุยกันมากเท่าไร และยิ่งพูดคุยกันในเรื่องสาธารณะกันมากเท่าไร ความสนใจในเรื่องสาธารณะ และกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นสาธารณะ ก็จะได้รับกระตุ้นให้เพิ่มมากขึ้นเท่านั้น (เดวิด แมทธิวส์, 2552, หน้า 46) ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลสรุปองค์ประกอบที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบลในลักษณะการเมืองภาคประชาชนที่ทำให้ตำบลต้นแบบเกิดการพัฒนายั่งยืน ดังแสดงในแผนภาพ 20

แผนภาพ 20 องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบลในลักษณะการเมืองภาคประชาชนที่ทำให้ตำบลต้นแบบเกิดการพัฒนายั่งยืน

3. สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ การเมืองภาคประชาชน ให้กับสภาองค์กรชุมชนตำบลเคลื่อนสู่การเป็นสภาการเมืองภาคประชาชน

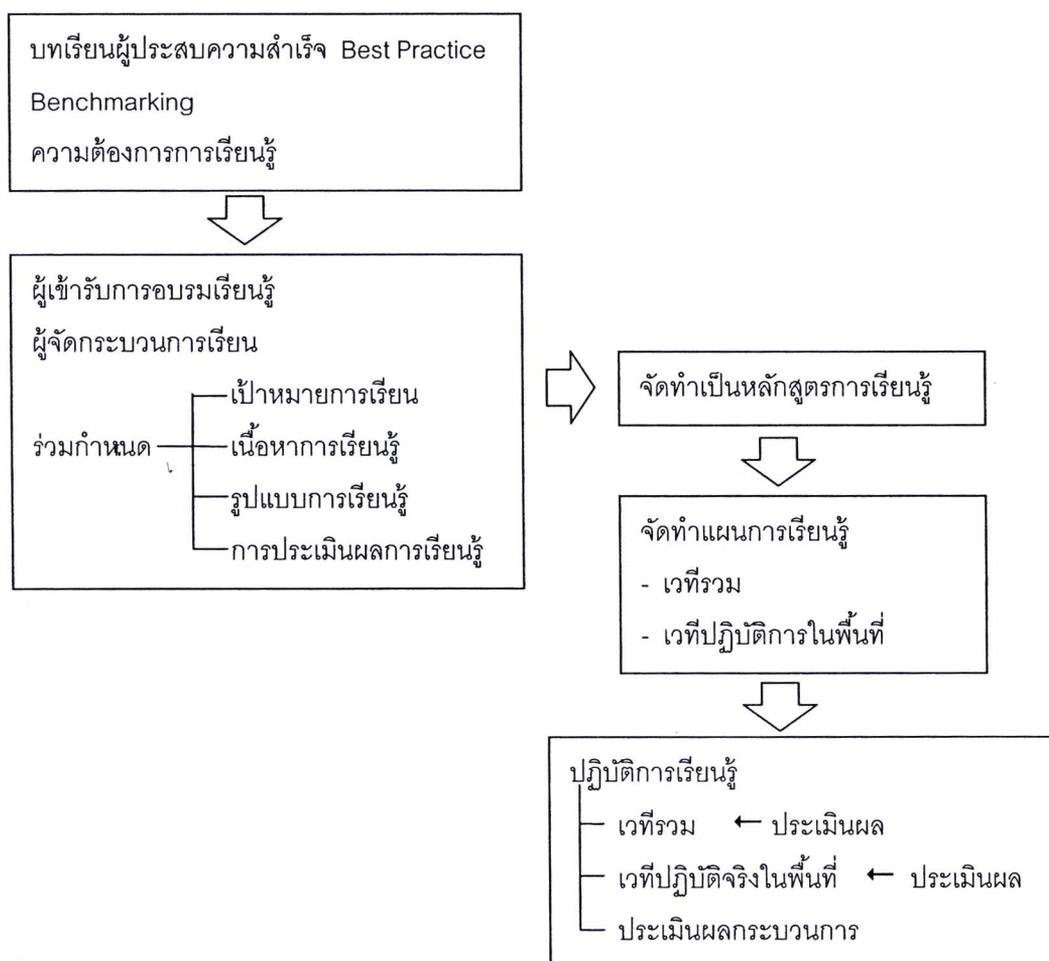
นวัตกรรมการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยมีจุดประสงค์จะสร้างให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชน มีฐานคิดมาจากการศึกษาตำบลที่ประสบความสำเร็จในการสร้างการเมืองภาคประชาชน จากหลายตำบล จากประสบการณ์ที่ผู้วิจัยได้ปฏิบัติการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดกิจกรรมในลักษณะการเมืองภาคประชาชน ให้กับชุมชนหลายชุมชน การได้เป็นคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลระดับชาติได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้แทน คณะกรรมการ สภาองค์กรชุมชนตำบลจากจังหวัดต่าง ๆ และได้ศึกษาเจาะลึกที่ตำบลต้นแบบอีก 2 ตำบล ความรู้เหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาตรวจสอบ ปรับปรุง พัฒนาร่วมกัน โดยการเปรียบเทียบที่เรียกว่า Benchmarking จากตำบลต้นแบบ Best Practice เพื่อมาจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ไปพร้อมกับการปฏิบัติ ทำให้ทราบว่าแกนนำของสภาองค์กรชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินการการเมืองภาคประชาชนไปอย่างไรบ้าง ด้วยวิธีการอย่างไร เพราะอะไร เพื่อนำผลจากการศึกษานี้ไปขยายผลให้กับการพัฒนาคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่น ๆ ต่อไป เพราะขณะนี้สภาองค์กรชุมชนตำบลที่เกิดขึ้นใหม่ กำลังอยู่ในช่วงของการสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะกรรมการ การมีเทคนิค วิธีการใหม่มาสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่

นำไปพัฒนาจะทำให้เกิดการเมืองภาคประชาชน ทำหน้าที่สร้างความเข้มแข็งของชุมชนของประเทศได้ โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักเข้ารับการพัฒนาศึกษาการเรียนรู้ คือ แกนนำของสภา ตำบล อยู่ที่ตำบลละ 10 คน ให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้กับคณะกรรมการสภาในตำบลของตนเองต่อไป โดยให้คณะกรรมการสภาตำบลนำร่องเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติที่จะไปสร้างการเรียนรู้ต่อไป หลังจากได้กลุ่มเป้าหมายแล้วได้จัดประชุมชี้แจงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และร่วมกันกำหนดเนื้อหาความต้องการในการพัฒนาคณะกรรมการสภา ร่วมกัน หลังจากนั้นผู้วิจัยนำไปจัดระบบเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ คือ หลักสูตรการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้การเมืองภาคประชาชนผ่านกระบวนการจัดทำแผนสภาองค์กรชุมชนตำบล ซึ่งในกระบวนการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะมีนวัตกรรมการเรียนรู้เกิดขึ้น โดยเริ่มต้นจาก

นวัตกรรมของการสร้างการเรียนรู้ด้วยการมีส่วนร่วมสร้างหลักสูตรการเรียนรู้ของคณะกรรมการสภา โดยผู้วิจัยนำหลักการจัดการความรู้และการประชุมอย่างสร้างสรรค์มาจัดเป็นกระบวนการเรียนรู้ในการประชุมสภา อย่างต่อเนื่อง โดยมีเนื้อหากระบวนการเรียนรู้ดังนี้

- 1) กระบวนทัศน์การเมืองภาคประชาชน และเป้าหมายสภาองค์กรชุมชนตำบล
- 2) การเขียนแผนการประชุมสภา อย่างสร้างสรรค์
- 3) การถอดบทเรียน
- 4) การเรียนรู้ข้อมูลชุมชนอย่างเป็นองค์รวม
- 5) การเขียนวิสัยทัศน์ การคิดโครงการอย่างมีวิจาร์ณญาณ
- 6) บทบาทหน้าที่คณะกรรมการสภา
- 7) การประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม

กระบวนการเรียนรู้มี 2 ขั้นตอน คือ เริ่มจากการจัดกระบวนการอบรมที่เรียนรู้ร่วมกันในเวทีรวมที่ละขั้นตอนของเนื้อหาแล้วนำไปปฏิบัติจริงในพื้นที่ นำผลมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เติมเต็มซึ่งกันและกัน แล้วเรียนรู้เนื้อหาขั้นตอนต่อไปจนจบหลักสูตร ซึ่งแตกต่างจากการที่ทั้ง 3 ตำบลเคยได้รับการพัฒนาที่มักจะได้รับการอบรมต่อเนื่องกันจนจบหลักสูตร หลังจากจบหลักสูตรไม่มีกระบวนการต่อเนื่อง สำหรับรูปแบบการประชุมสภา นั้น เน้นคณะกรรมการสภา เป็นศูนย์กลาง พื้นที่ตำบลเป็นตัวตั้ง

แผนภาพ 21 นวัตกรรมการสร้างหลักสูตรการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

โดยมีจุดเริ่มต้น มีกระบวนการ และการประเมินผลนวัตกรรมการเรียนรู้สภาองค์กรชุมชนตำบล ดังนี้

การศึกษาบริบทเดิมของ 3 ตำบลกรณีศึกษา พบว่า

ตำบลคลองเงิน มีการประชุมของแกนนำตำบลมาแล้วตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นมา โดยมีการนำกระบวนการคิดและตัดสินใจร่วมของการประชุมมาใช้ในเวทีการประชุมอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดวันประชุมที่แน่นอนคือทุกวันที่ 19 ของทุกเดือน เมื่อมี พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงินจึงได้มีการดำเนินการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบล มีคณะกรรมการที่มาจากตัวแทนกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ของหมู่บ้าน และเครือข่ายตำบล ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิ การดำเนินการประชุมเดิมไม่มีการกำหนดโครงสร้างคณะกรรมการสภา ไม่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของ

คณะกรรมการ ไม่มีข้อกำหนด ไม่ต้องมีการประชุมอย่างน้อยปีละ 4 ครั้ง ไม่มีภารกิจที่กำหนดเป็น พ.ร.บ. ให้ต้องดำเนินการ แต่ที่มีการประชุมกันเป็นประจำเพราะมีเรื่องของประโยชน์ส่วนรวมเป็นเป้าหมายในการดำเนินการ ซึ่งความต่อเนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้การจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลที่ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2546 เป็นการดำเนินการร่วมกันในลักษณะการเมืองภาคประชาชน แต่ในเมื่อตำบลมีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลตาม พ.ร.บ. แล้ว จะต้องดำเนินการจัดทำโครงสร้างคณะกรรมการ และมีแผนดำเนินการตามภารกิจหน้าที่ตาม พ.ร.บ. ซึ่งการประชุมสภาฯ มีคณะกรรมการที่มาจากตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิ และที่ปรึกษาเพิ่มมากขึ้น หลายคนยังไม่เคยเข้าร่วมกระบวนการเวทีประชาคม และคณะกรรมการที่มีบทบาทตาม พ.ร.บ. ยังไม่ได้มีการฝึกปฏิบัติการทำหน้าที่การเมืองภาคประชาชนร่วมกัน เมื่อมีการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้การเมืองภาคประชาชนกับตำบลนาร่อง จึงมีการคัดเลือกคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบล 10 คน เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงเข้ากระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติจริง แต่ตำบลคลองเขิน มีผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ต่อเนื่อง 16 คน

ตำบลบางนางลี่ มีกระบวนการเรียนรู้จัดทำแผนแม่บทชุมชนมาแล้วเช่นเดียวกับตำบลคลองเขิน จึงเกิดกลุ่มกิจกรรมขึ้นหลายกลุ่ม ในแต่ละกลุ่มก็มีการจัดประชุมกลุ่มของตนเอง แต่ยังไม่มีการกำหนดการประชุมร่วมกันของคณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ รวมกันเป็นภาพรวมของตำบล นอกจากจะมีการเชิญประชุมโดยกำนันของตำบล และเมื่อมีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลแล้ว ก็ยังไม่มีการนัดหมายการประชุมกันเป็นประจำเป็นที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับมีวาระสำคัญ ๆ จึงจะมีการเชิญประชุมร่วมกัน เมื่อมีการเลือกให้เป็นตำบลนาร่องการเรียนรู้การประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลจึงมีการคัดเลือกผู้นำของคณะกรรมการเข้ารับการเรียนรู้ เพื่อนำไปพัฒนากระบวนการประชุมของสภาฯ ให้ทำหน้าที่การเมืองภาคประชาชน ขับเคลื่อนภารกิจตาม พ.ร.บ. สภาฯ มีคณะกรรมการสภาฯ เข้าร่วมเรียนรู้ต่อเนื่อง 14 คน เกินเป้าหมายที่กำหนด

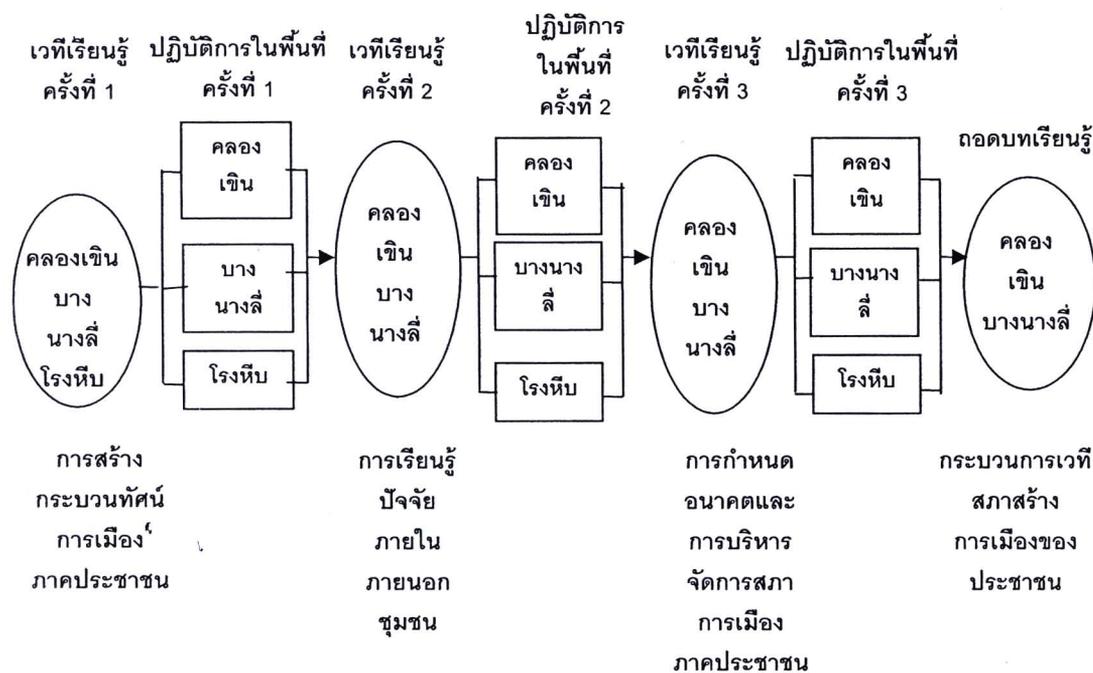
สำหรับตำบลโรงหีบ ก่อนการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลโรงหีบนั้น ยังไม่มีการประชุมร่วมกันของคณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตำบลนอกจากการประชุมของกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมาจากนายอำเภอ หรือการประชุมประชาคมหมู่บ้าน เพื่อตัดสินใจว่าจะทำโครงการอะไรเพื่อรับเงินที่รัฐบาลจัดสรรให้ตามนโยบายของแต่ละปี และเมื่อมีการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลตาม พ.ร.บ. แล้ว มีโครงสร้างคณะกรรมการสภาฯ ที่ชัดเจน มีผู้ปฏิบัติหน้าที่เป็นประธานสภาฯ ประธานสภาฯ ได้มีการประชุมคณะกรรมการสภาฯ บ้าง แต่ยังขาดการมีส่วนร่วมในการคิดและการตัดสินใจเพื่อจะทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เพราะยังขาดกระบวนการเริ่มต้นจากการรู้จักชุมชนด้วยข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล เพราะคณะกรรมการยังไม่เข้าใจ

เรื่องกระบวนการเวทีการเรียนรู้ดังกล่าว เมื่อมีการคัดเลือกตำบลนำร่อง จึงเลือกตำบล
โรงหีบเป็น 1 ใน 3 ตำบลนำร่องเรียนรู้นวัตกรรมการเรียนรู้การเมืองภาคประชาชน ตำบล
โรงหีบมีคณะกรรมการสภาฯ เข้าร่วมเรียนรู้ต่อเนื่องทุกเวที 9 คน

การเลือกผู้นำของคณะกรรมการทั้ง 3 ตำบลมาสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็น
การเรียนรู้จากกระบวนการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้คำตอบว่าจะมีวิธีการสร้าง
การเรียนรู้อย่างไรให้คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลเคลื่อนไปสู่การเป็นการเมืองภาคประชาชน

การเรียนรู้บริบทของทั้ง 3 ตำบล ทำให้รู้จักความเป็นมาของคณะกรรมการสภาองค์กร
ชุมชนตำบลที่แตกต่างกัน เมื่อต้องนำคณะกรรมการที่คัดเลือกเข้าเรียนรู้การวิจัยปฏิบัติการร่วมกัน
จะทำให้มีข้อสังเกตในเวทีการเรียนรู้ และการนำผลจากเวทีการเรียนรู้ไปปฏิบัติในการประชุมของ
แต่ละสภาฯ ตำบล มีความแตกต่างกันหรือไม่

การจัดเวทีการเรียนรู้ตามหลักสูตรการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้การเมืองภาคประชาชน
ผ่านกระบวนการจัดทำแผนสภาองค์กรชุมชนตำบล โดยการจัดเวทีการเรียนรู้ ผู้นำสภาองค์กรชุมชน
ที่คณะกรรมการสภาฯ ได้เลือกให้เป็นผู้ดำเนินการเรียนรู้ทั้ง 3 ตำบลมาเรียนรู้ร่วมกัน 3 ครั้ง ครั้งละ 8
ชั่วโมง โดยมีจุดประสงค์ของแต่ละเวทีเรียนรู้ต่อเนื่องกัน เมื่อเรียนรู้รวมทั้ง 3 ตำบล แต่ละครั้งในเวที
เรียนรู้แล้วผู้เข้ารับการเรียนรู้แต่ละตำบลก็นำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติจริง แล้วกลับมาพบกันใหม่
มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เรียนรู้เพิ่มเติม แล้วนำไปปฏิบัติใหม่ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 3 เวที
เรียนรู้ ปฏิบัติการประชุมสภาฯ 3 ครั้ง โดยในกระบวนการมีการประเมินผลเพื่อทราบผลจากการเรียนรู้
ซึ่งผลของการเรียนรู้ก็นำมาเปิดเผยแลกเปลี่ยนกันในกระบวนการจัดการเรียนรู้เช่นนี้ และ
การประเมินผลเช่นนี้ก็เป็นนวัตกรรมสร้างการเรียนรู้อย่างไม่เคยมีมาก่อนของการสร้างการเรียนรู้
สภาองค์กรชุมชนตำบลที่จังหวัดสมุทรสงคราม เพราะทุกครั้งที่มีการอบรมมักจะมีการประชุม
ต่อเนื่องกันโดยไม่มีการให้ไปปฏิบัติแล้วนำผลการปฏิบัติมาแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งการจัดทำหลักสูตร
การเรียนรู้เช่นนี้ ผู้วิจัยใช้หลักการของการสร้างการเรียนรู้ที่ให้น้องในองค์กรเรียนรู้ วิธีที่จะเรียนรู้
ด้วยกันอย่างต่อเนื่องต้องมีวินัย 5 ประการของ ปีเตอร์ เซ็งเก้ (Peter Senge) คือ บุคคลในองค์กร
ต้องเป็นคนรอบรู้ องค์กรต้องสร้างบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนแนวคิดเห็นร่วมกัน เป็นการช่วยให้
เกิดการปรับเปลี่ยนการคิดของคนในองค์กรได้ ต้องมีวิสัยทัศน์ มีการทำงานเป็นทีม และมีการคิด
เป็นระบบ ผู้วิจัยได้ประมวลนวัตกรรมกระบวนการอบรมออกมาเป็นแผนภาพ ดังแสดงใน
แผนภาพ 22

แผนภาพ 22 นวัตกรรมจัดการกระบวนการอบรมที่เรียนรู้ร่วมกันและปฏิบัติการในพื้นที่

4. การศึกษากระบวนการเรียนรู้การเมืองภาคประชาชนผ่านกระบวนการจัดทำแผนสภาองค์กรชุมชนตำบล

แผนการเรียนรู้แต่ละเวทีได้นำหลักการจัดการความรู้มาสร้างกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีผลให้เกิดการพัฒนาและเกิดการเปลี่ยนแปลงการดำเนินการสภาองค์กรชุมชนตำบลทั้ง 3 ตำบล ดังนี้

4.1 การสร้างกระบวนการทัศน์การเมืองภาคประชาชน

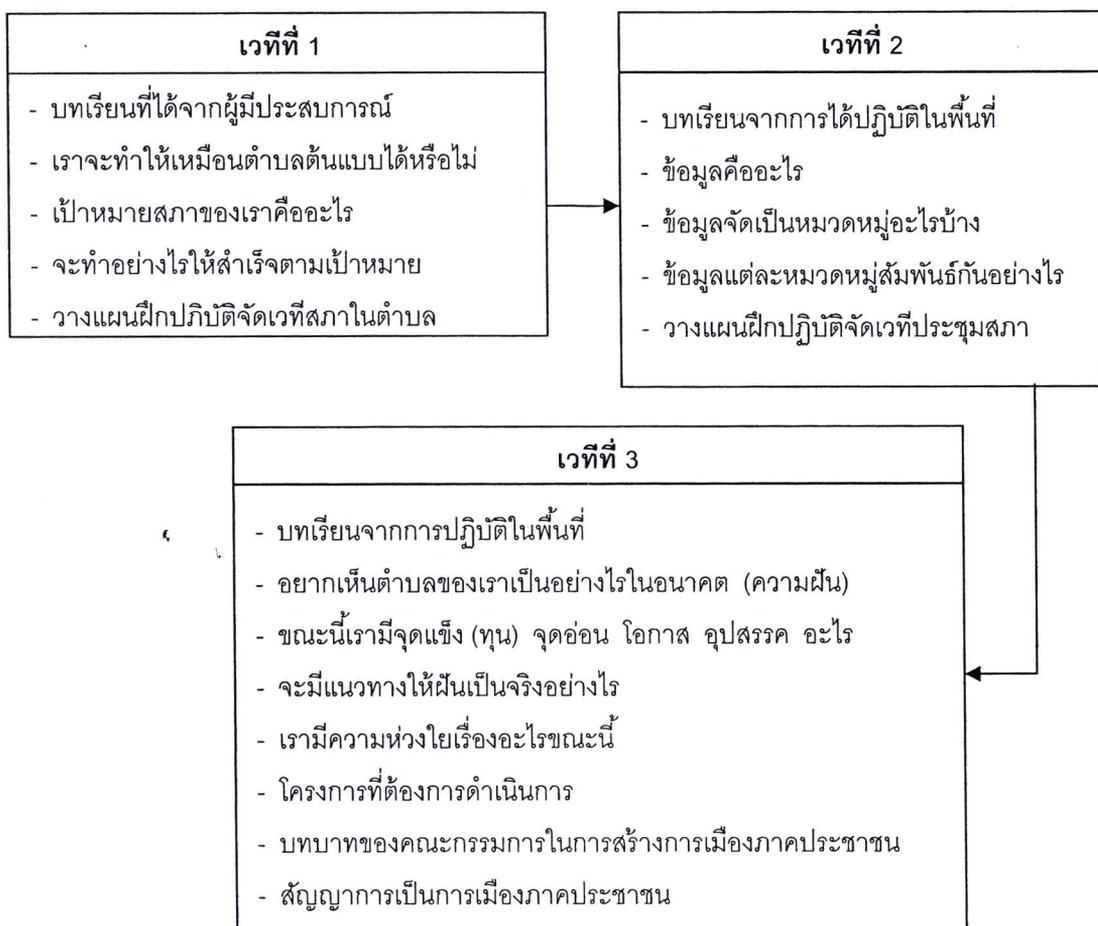
การเรียนรู้การมองโลกความเป็นจริงใหม่ โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของ นายสน รูปสูง และเป็นผู้นำคนหนึ่งที่ได้ร่วมกันผลักดันให้เกิดร่าง พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนตำบล จนร่าง พ.ร.บ. ผ่านการพิจารณาของคณะรัฐมนตรี ประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษา วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2550 ที่มีบทเรียนการทำงานเพื่อชุมชนมาอย่างยาวนาน นายสน รูปสูงได้นำประสบการณ์ มาแลกเปลี่ยนให้กับผู้นำ ช่วยให้ผู้นำเห็นโลกความเป็นจริงใหม่ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นทำได้เพราะตัวของเราเองที่มีใจมาก่อน ทุกอย่างสำคัญที่ใจ โดยไม่ได้ถูกบังคับ ในช่วงเวลาของการทำงานเพื่อให้เกิดเวทีของประชาชน นั้นมีอุปสรรค มีโอกาส จากภาวะภายนอกเสมอ แต่สามารถผลักดันจนเกิด พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนได้ เวทีแรกที่จัดขึ้นเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ที่เข้ารับการเรียนรู้ที่จะทำให้ตนเองมีความหมาย ต่อชุมชน มีความสำคัญที่จะร่วมกันผลักดันให้สภาองค์กรชุมชนตำบลก้าวไปสู่การทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ในกระบวนการสร้างการมองโลกความเป็นจริงใหม่ จากการมีผู้ประสบการณ์ตรง มาแลกเปลี่ยนในการประชุมสภาของตำบลต่าง ๆ ก็สามารถนำไปใช้ได้

โดยการเชิญผู้มีประสบการณ์ มาแลกเปลี่ยนบ้างโดยเลือกผู้ที่มีความสามารถในการพูด เพื่อสร้างแรงบันดาลใจมาเป็นตัวอย่างในเวทีแรก ๆ ของกระบวนการเรียนรู้ผู้นำการเมืองภาคประชาชน

การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันในเวทีประชุมสภา การสร้างการเรียนรู้ที่ยั่งยืนคือการมีการเรียนรู้ที่สนุก ได้เพื่อน จากตัวอย่างการประชุมสภา 2 ตำบล ต้นแบบ ซึ่งเป็นสภาที่มีการดำเนินการมายาวนาน คณะกรรมการมีความคุ้นเคย กล้าแสดงความคิดเห็น เคยชินกับเวทีประชุมร่วมกันแล้ว แต่ยังมีจุดอ่อนตรงที่ไม่สามารถให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นที่ตนเองคิดได้ การพูดจึงมักเป็นของดาวสภา คนพูดเก่ง พูดอยู่เสมอ และรูปแบบการประชุมสภาส่วนมากก็จะมีลักษณะเช่นนั้น มีประธานสภาหลายคนเข้าใจว่าถ้าประชุมสภาต้องมีรูปแบบเดียวกันคือก่อนพูดต้องยกมือ เรียนท่านประธาน แต่ตามหลักความเป็นประชาธิปไตย ความคิดทุกคนมีคุณค่า หลักการสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่วิทยากรกระบวนการผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้สมัยใหม่ นำเทคนิคการประชุมแบบ AIC แบบจิตปัญญาศึกษามาใช้กันมากขึ้น มีประเด็นเป็นตัวเดินเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน คำตอบ การคิดมาจากผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน ที่สามารถทำได้ พร้อมกันเพราะมีเทคนิคใหม่เข้ามาช่วย ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ทุกเวที โดยให้ความสำคัญกับการตั้งประเด็นที่ชวนให้ผู้เรียนรู้ช่วยกันคิดช่วยกันตอบ ความคิดจากผู้เรียนรู้ คำตอบจากผู้เรียนรู้ ผู้วิจัยทำหน้าที่ผู้สร้างกระบวนการ (Facilitator) ให้เกิดความคิดหลากหลายให้เชื่อมต่อกัน ถ้ายังขาดความชัดเจนก็ช่วยกันเติม ซึ่งผู้วิจัยได้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยให้เกิดการเติมความชัดเจนให้ด้วยในช่วงต่อของแต่ละประเด็นหรือช่วงเปิดการเรียนรู้ในบางเวลาของกระบวนการมีการนำกิจกรรมเรียนรู้จากเพลงบ้าง จากเกมส์บ้าง กิจกรรมสร้างสรรค์บ้าง เพื่อถอดบทเรียน การเรียนรู้จึงมีความสนุกและมีสาระร่วมกัน การประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลก็สามารถใช้วิธีการเช่นนี้ได้ เพราะการประชุมอย่างสร้างสรรค์ เช่นนี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์แนวราบของผู้เข้าร่วมกระบวนการทางการเมืองภาคประชาชน ซึ่งจะเกิดขึ้นต้องมาจากใจ ใจมาได้ เพราะเห็นปัญหานั้นเป็นเรื่องของพวกเขา ต้องมีความสัมพันธ์เท่าเทียมกัน ผลจากการจัดเวทีการเรียนรู้เช่นนี้จากการประเมินผลพบความพึงพอใจในการเรียนรู้ เป็นเวทีเรียนรู้ที่สนุก ได้เพื่อน ได้ความรู้ การประเมินผลก่อนเรียนรู้ และหลังการเรียนรู้พบการเปลี่ยนแปลงความรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองภาคประชาชนสูงขึ้นกว่าก่อนการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่า คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลจะเรียนรู้การปฏิบัติบทบาทหน้าที่การเมืองภาคประชาชนมากขึ้นเมื่อผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเวทีการเรียนรู้และการปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการอบรมในโครงการยกระดับคุณภาพผู้บริหารสถานศึกษาทั้งระบบภายใต้แผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง ปีงบประมาณ 2553 โดยคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและศูนย์เครือข่ายจิตตปัญญา

ศึกษาที่วิทยากรกระบวนการไม่เน้นการบรรยาย แต่ใช้กระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย โดยกิจกรรมทั้งหมดจะร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการสนทนา การฟังอย่างลึกซึ้ง การสะท้อนการเรียนรู้ ทั้งส่วนบุคคล และกลุ่ม และผ่าน 3 ฐานการเรียนรู้ ได้แก่ ฐานกาย ฐานหัว (สมอง) ฐานหัว (ใจ) (จุมพล พูลภัทรชีวิน, มติชนรายวัน หมาย 9)

การสร้างประเด็นให้ผู้ นำได้เรียนรู้ ได้เกิดการคิดใหม่ คิดในเรื่องประชาชนก็มีความสำคัญ สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นได้ด้วยมวลพลังของภาคประชาชน สามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถผลักดันให้เป็นแผนภาคประชาชนเกิดการนำไปปฏิบัติได้ สร้างความเชื่อมั่นในพลังภาคประชาชน ผู้วิจัยออกแบบการเรียนรู้ ที่มีความเชื่อว่าทุกคนมีความรู้ มีประสบการณ์เป็นความรู้ฝังลึก โพรวะแกนนำในทุกตำบล ในวันนี้ก็เป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ในตำบลของหน่วยงานราชการในตำบลด้วย เช่น อสม. กลุ่มเกษตร กลุ่มสตรี กลุ่มสวัสดิการ ผู้นำเหล่านี้ได้รับการอบรมพัฒนามาแล้ว มีความรู้อยู่ในตน แต่ยังไม่ได้ออกมาใช้ให้เกิดระบบการเรียนรู้ ร่วมกัน ผู้วิจัยนำหลักการจัดการความรู้มาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้ประเด็นคำถามเปิดกว้าง ให้ร่วมกันคิด ร่วมกันตอบ ไม่มีคำตอบที่ถูกต้องที่ผิด แต่เป็นคำตอบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด เพราะได้ฟังความคิดจากผู้อื่น ในเวทีเรียนรู้ที่ผู้วิจัยออกแบบมีประเด็นที่เริ่มต้นจากเวทีเรียนรู้ที่ 1 ถึงเวทีที่ 3 ที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน เพื่อให้เห็นว่าการประชุมสภาแต่ละครั้งไม่ว่าจะเป็นการประชุม รูปแบบใด ก็ต้องมีความต่อเนื่องกัน มีประเด็นที่เชื่อมโยงกัน เป็นการปรับกระบวนการทัศน์ให้คิดใหม่ มองโลกความเป็นจริงใหม่ จากการได้คิด ได้ดึงความรู้ในตัวออกมาแลกเปลี่ยนกับเพื่อนเรียนรู้ กระบวนการอบรมที่มีประเด็นเชื่อมโยงกันทั้งในการอบรมรวมและการปฏิบัติจริงในพื้นที่ เป็นนวัตกรรมหนึ่งที่ผู้วิจัยนำมาใช้ ดังแสดงในแผนภาพ 23 และหลังจากอบรมแต่ละเวทีแล้ว แต่ละตำบลก็มีกระบวนการเรียนรู้ 3 เวทีเชื่อมโยงเช่นเดียวกัน

แผนภาพ 23 นวัตกรรมเนื้อหากระบวนการเรียนรู้เชื่อมโยงเวทีการเรียนรู้ให้กับคณะกรรมการสภา

4.2 การบริหารจัดการความรู้ใหม่

ในกระบวนการเรียนรู้ผู้วิจัยใช้หลักการจากการเรียนรู้แผนแม่บทชุมชนของตำบลต้นแบบมาเป็นกระบวนการสร้างการบริหารจัดการความรู้ของสภาการเมืองภาคประชาชน คือ การเริ่มต้นจากการสร้างกระบวนการที่คนผู้นำที่เข้ารับการเรียนรู้ ให้เกิดความคิดทุกคนมีหน้าที่ของพลเมือง มีความเข้าใจกระบวนการประชาธิปไตย เวทีต่อไปสร้างการเข้าใจเรื่องข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ได้ปฏิบัติจากข้อมูลของตำบล เมื่อได้วิเคราะห์ข้อมูลแล้วทำให้รู้จักชุมชนของตนเอง ที่มีทั้งจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส อุปสรรคของตำบล จึงอยากเห็นอนาคตในตำบลที่มีความงามในทุกด้าน ร่วมกันคิดเป้าหมายระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว แล้วช่วยกันคิดโครงการ คิววิถีการแนวทางให้ชุมชนไปสู่เป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน ซึ่งเป็นกระบวนการจัดทำแผนของสภา ซึ่งเมื่อได้แผนของสภา ซึ่งเป็นแผนที่มาจากการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนนี้ จะมีกระบวนการต่อ คือ การดำเนินการ

ร่วมกันพิจารณาตามภารกิจของสภาองค์กรชุมชนตำบลที่กำหนดใน พ.ร.บ. มาตราที่ 21 และจากภาวการณ์เป็นผู้นำภาคประชาชนให้คิดและปฏิบัติเรื่องของส่วนรวม ซึ่งหลายเรื่องอาจจะไม่ได้บรรจุไว้เป็นภารกิจของสภาฯ โดยตรง แต่เป็นภารกิจของผู้เป็นพลเมือง ผู้ขับเคลื่อนการเมืองภาคประชาชน ดังนั้นสภาฯ ก็จะพิจารณาว่าเรื่องอะไรที่พลังของประชาชนดำเนินการเองได้ก็ดำเนินการทันที แต่เรื่องอะไรดำเนินการเองไม่ได้โดยตรงก็เชื่อมโยงจัดทำแผนกับแผนของ อบต. ซึ่งกระบวนการเช่นนี้ยังเป็นการสร้างวัฒนธรรมการเมืองภาคประชาชนที่มีส่วนร่วมของกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบล

4.3 การปฏิบัติการรูปแบบการประชุมใหม่

การปฏิบัติการประชุมรูปแบบใหม่ เมื่อผู้นำของกรรมการสภาฯ เข้ารับการเรียนรู้ในเวทีการเรียนรู้แต่ละเวทีแล้ว จุดประสงค์เพื่อให้แกนนำนำความรู้ กระบวนการที่ได้ไปปฏิบัติในการประชุมสภาของตำบล การออกแบบการเรียนรู้คือเรียนแล้วนำไปปฏิบัติให้เกิดประสบการณ์จริง ตอนช่วงท้ายของการเรียนรู้ ผู้วิจัยจะให้ผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เข้าเรียนรู้ได้วางแผนการจัดเวทีประชุมเป็นแนวทางคิดร่วมกัน 3 ตำบล แต่ในการไปจัดเวทีการเรียนรู้ของตำบลอาจมีการวางแผนจัดประชุมร่วมกันก่อน แล้วจัดเวทีการประชุมตามที่ได้วางแผน จากผลการศึกษาพบว่า ตำบลที่มีประสบการณ์ ในการประชุมสภามาเป็นประจำทุกเดือน คือ ตำบลคลองเขินจะมีการดำเนินการ เตรียมการก่อนประชุม การจัดประชุมมีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมประชุม มีบรรยากาศที่มีความสนุกในการทำกิจกรรมร่วมกัน ได้ความรู้เพิ่มจากการที่ได้มีการประชุมเป็นประจำ สำหรับตำบลที่ยังไม่เคยมีการประชุมของกลุ่มประชาชนมาก่อนจะยังไม่มีประสบการณ์การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการ การจัดประชุม กำหนดการ เรื่องที่จะเข้าสู่การประชุม ประธานสภาจึงคิดกำหนดการและดำเนินการประชุมตามที่เคยเห็นหรือเคยปฏิบัติมา แต่เมื่อได้ถอดบทเรียนแล้วก็มีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงขึ้น แต่ก็ยังมีตำบลที่ยังรอให้ประธานเป็นผู้ดำเนินการกำหนดวาระการประชุม เป็นคนนำการประชุมโดยขาดการเป็นทีม ทั้งนี้อาจเนื่องจากการไม่ได้สื่อสารกันของผู้เข้ารับการเรียนรู้ แต่เมื่อได้ถอดบทเรียนในเวทีตำบล ก็พบจุดอ่อนและมีความตั้งใจจะเปลี่ยนแปลงให้มีการร่วมคิด ร่วมวางแผนในเวทีต่อไป สิ่งที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนให้เห็นว่าการประชุมที่สร้างสรรค์นั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ โดยก่อนการประชุมแต่ละครั้งที่ผู้จัดการประชุม สภาฯ ต้องปรึกษาหารือกันให้ชัดเจนเกี่ยวกับกระบวนการในการประชุมตั้งแต่ต้นจนจบ (ชัยรัตน์ ธีระพันธ์, ปารีชาติ, สภาปิธานนท์, 2545, หน้า 35) และการเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเวทีเดียวเท่านั้น ต้องมีการติดตามเติมเต็ม มีการถอดบทเรียน มีการสะท้อนบทเรียนให้ได้เรียนรู้จุดแข็งจุดอ่อนของตนเอง แต่ด้วยวิธีการที่เสริมแรงด้วยประเด็นคำถามที่ทำให้รู้จักตนเองมากกว่าการจะบอก

จุดอ่อนจากบุคคลภายนอก ซึ่งต้องมีจิตวิทยาที่จะนำมาใช้กับผู้เป็นกรรมการสภาที่เป็นผู้ใหญ่ เป็นส่วนมาก

จากการสังเกตการณ์ประชุมของตำบลต่าง ๆ หลังการเรียนรู้อุปกรณ์จะพบ พัฒนาการของการกล้าคิด กล้าแสดงออกทุกเวที ถึงแม้เป็นเวทีที่รอบประธานดำเนินการแต่ ในกระบวนการเวทีก็สนุกสนานคิดร่วมกัน ได้แย้งกันได้ สุดท้ายก็มีการสรุปร่วมกัน การจัดเวที การประชุมสภาเช่นนี้ สามารถนำไปใช้ให้เกิดขึ้นในเวทีประชุมสภาได้เสมอ เพราะสร้างการมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เมื่อถึงเวลาปฏิบัติก็จะปฏิบัติร่วมกันเพราะมาจากความรู้สึกเป็นเจ้าของ

ในการปฏิบัติการประชุมรูปแบบใหม่ของคณะกรรมการสภา ที่ให้ความสำคัญกับความคิดของทุกคน การนำข้อมูลมาพูดคุยกันเป็นปัจจัยให้เกิดการมีส่วนร่วมเรื่อง สาธารณะ เหมือนตำบลต้นแบบ การมีแผนร่วมกัน การคิดแนวทางปฏิบัติร่วมกัน เป็นการสร้าง การเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของกรรมการสภา ในเวทีการเมืองภาคประชาชน ซึ่งบทบาทนี้ไม่เคยให้ความรู้อย่างเป็นทางการ แต่ปลูกฝังในกระบวนการเรียนรู้ ในเวทีการเรียนรู้ การมีการปฏิบัติในพื้นที่ การมีประเด็นให้คิดว่าบทบาทของแต่ละคนในการเป็นคณะกรรมการสภาคืออะไร ให้คณะกรรมการคิดเอง แล้วนำมานำเสนอรวมกัน วิทยากรกระบวนการทำหน้าที่จัดหมวดหมู่ ความคิดสรุปบทบาทให้แหลมคมขึ้น ซึ่งความคิดความเข้าใจบทบาทที่ใช้กระบวนการคิดร่วมกัน เช่นนี้ ทำให้ความคิดกว้างขวางมากขึ้น ดังนั้นเมื่อคณะกรรมการเรียนรู้บทบาทของคณะกรรมการ จากประสบการณ์จากการปฏิบัติ จากความน่าจะเป็นแล้วสรุปรวมให้เห็นความคิดร่วมกัน จะทำให้เกิดความเข้าใจนำไปปฏิบัติได้อย่างยาวนาน ในการเรียนรู้ครั้งนี้คณะกรรมการกระบวนการได้ช่วยกัน ชัดเจนความคิด ทำความเข้าใจในบทบาทของประธานของสภา บทบาทของเลขาธิการคณะกรรมการสภา บทบาทของคณะกรรมการสภา มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เมื่อได้ปฏิบัติตามหน้าที่นั้น

ในกระบวนการเรียนรู้จึงได้ออกแบบรูปแบบการสื่อสารใหม่ ด้วยกระบวนการ เวทีแนวระนาบที่ทุกคนมีความเสมอภาคกัน การสนับสนุนความต้องการของผู้เข้ารับการเรียนรู้ เกิดจากผู้เข้ารับการเรียนรู้เสนอความต้องการขึ้นมาก่อน เช่น ในการจัดเวทีให้การเรียนรู้ เวทีแรก ยังไม่มีสื่อเอกสารให้ แต่นำเสนอความรู้เกี่ยวกับสภา ด้วยสื่อ Power Point แต่เมื่อผู้เข้ารับเรียนรู้ สนใจความรู้ เรียกร้องขอเอกสาร ผู้วิจัยจึงจัดทำเอกสารให้ตามความต้องการ เป็นการให้ เมื่อต้องการไม่เป็นการยึดเยียด แล้วสื่อจะมีความจำเป็นที่มีคุณค่า มีความหมาย และ ในกระบวนการเรียนรู้จะเชื่อมโยงให้ศึกษาในเอกสารที่แจกให้ได้ศึกษาไปพร้อม ๆ กัน การสื่อสาร ในเวทีเป็นการสื่อสารในแนวระนาบ การติดต่อสื่อสารในการวางแผนปฏิบัติการในส่วนร่วมในเวที การเรียนรู้ ที่จัดให้มีการพูดคุยกันตลอดเวลาของการอบรม 1 วัน เป็นการสร้างพัฒนาการ

การสื่อสารในเวทีการประชุมสภาที่เปลี่ยนไปจากเดิม ที่มักพบว่าการประชุมสภามักจะเป็น การสื่อสารทางเดียว คือ ประธานเป็นผู้พูดฝ่ายเดียว บรรยากาศจะไม่เกิดการเรียนรู้ เพราะเป็น ฝ่ายฟัง ไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง เพราะมีเวลาน้อยและเวลาส่วนมากหมดไปกับการ ฟังประธานพูด แต่เมื่อได้นำกระบวนการสื่อสารแนวระนาบมาดำเนินการ เวทีประชุมจะ เปลี่ยนไปเป็นเวทีการเรียนรู้ ที่เห็นได้ชัดและจากการประเมินจะพบว่า คณะกรรมการสภา ชอบการมีเวทีพูดคุยที่มีความสนุก และได้ความรู้

ในการสื่อสารใหม่ เกิดขึ้นได้เพราะการจัดเวทีสภา ที่ออกแบบให้มีกระบวนการ ใหม่คือ มีประเด็นให้คณะกรรมการได้ร่วมพูดคุย ประเด็นการพูดคุยมาจากการต่อเนื่องจากเวทีที่ ผ่านมาบวกกับสิ่งที่สภาต้องร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ในปัญหาที่ต้องรีบช่วยกันแก้ไข หรือ วางแผนรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นในอนาคต เช่น ตาบลไม่เรียง นำประเด็นการเปิดเสรีการค้า FTA จะมีผลในเรื่องสวนปาล์ม สวนยางพาราหรือไม่ อย่างไร ซึ่งเวทีสภาจึงควรมีหลากหลายรูปแบบ นวัตกรรมที่คณะกรรมการสภาได้เรียนรู้รูปแบบการประชุมที่มีการพูดคุย เวทีที่ตัดสินใจร่วมกัน เพราะการได้พูดคุย การได้วิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ การมีเวทีที่ทำให้รับฟังกัน ให้ความสำคัญกับความคิดของกันและกัน เป็นเวทีที่ดำเนินการความเป็นประชาธิปไตย

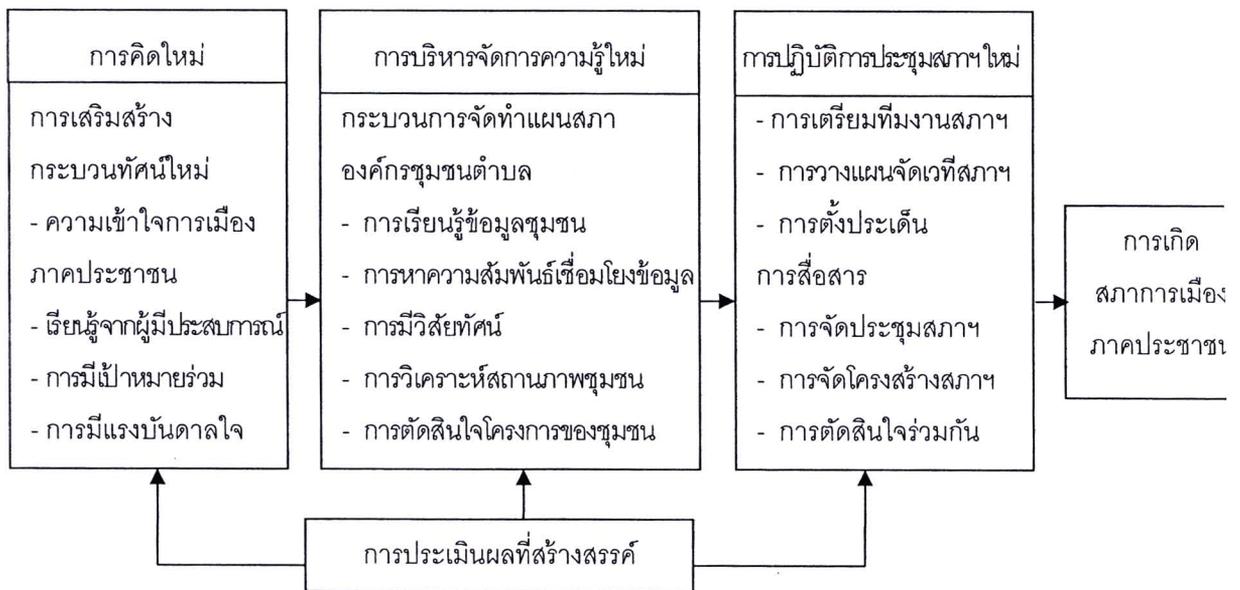
การจัดกระบวนการมีส่วนร่วมในเวทีประชาสังคมของสภาองค์กรชุมชน เป็นผล ที่เกิดมาจากความต้องการที่จะมีเวทีการพูดคุยกันอย่างมีเหตุผล มีข้อมูล มีวิจารณญาณด้วย ไม่ใช่ คุยกันเพื่อได้อารมณ์สนุกเพียงประการเดียว ผู้วิจัยได้นำหลักการเรียนรู้ประชาธิปไตยอย่างมี วิจารณญาณ ที่ได้ไปศึกษามาจากมูลนิธิแคทเธอริน ที่ ดร.เดวิด แมทธิวส์เป็นประธาน เพื่อสร้าง การเมืองเพื่อประชาชน ในประเทศสหรัฐอเมริกา และได้นำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการอบรมเทคนิค ส่วนการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น เทคนิค Mind map เทคนิค Meta plans การนำหลักการ A.I.C, F.S.C มาบูรณาการใช้ร่วมกัน โดยได้นำหลักการประชาคม คือ การมีส่วนร่วมคิดและปฏิบัติในเรื่อง สาธารณะร่วมกันอย่างมีข้อมูล มีกระบวนการตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ จากการประเมินผล การจัดเวทีการเรียนรู้ทุกครั้ง ได้ผลว่า ผู้เข้ารับการเรียนรู้มีความรู้ที่เพิ่มขึ้น มีความเข้าใจมากขึ้น สนุกและได้สาระ ซึ่งแสดงว่ากระบวนการประชาสังคมที่เข้าใจแก่นแท้ของความเป็นประชาสังคม การรู้จักนำเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมจะเกิดนวัตกรรมการเรียนรู้ของคณะกรรมการได้

การปฏิบัติการใหม่อีกหนึ่งเรื่องที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในกระบวนการสร้างนวัตกรรม การเรียนรู้ในครั้งนี้ด้วย คือ การประเมินผลแบบสร้างสรรค์ ในกระบวนการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้นำหลักการ ประเมินผลอย่างสร้างสรรค์มาเป็นเครื่องมือประเมินผลที่เกิดจากการสร้างการเรียนรู้ในแต่ละเวที โดยใช้นวัตกรรมประเมินที่ไม่ได้มีจุดประสงค์เพียงให้ผู้ดำเนินการทราบผล แต่เป็นเครื่องมือใน

การเรียนรู้ แก่ผู้ที่เรียนรู้ด้วย สิ่งที่ใช้เป็นประจำเพื่อให้เกิดนวัตกรรมการประเมิน สำหรับการประเมินที่นำมาใช้ให้คณะกรรมการตำบลฝึกปฏิบัติ คือ การประเมินด้วยกระบวนการถอดบทเรียนตามหลักการของเครื่องมือการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติงาน (After Action Review หรือ AAR) โดยการตั้งประเด็นให้ร่วมคิดถึงตนเองว่ามีการวางแผนอย่างไร ทำอย่างไร มีปัจจัยอะไร จะปรับปรุงอะไร ซึ่งเป็นการประเมินตนเองได้เป็นอย่างดี ที่ทำให้เกิดบทเรียนจากที่ได้ปฏิบัติไป โดยเครื่องมือการประเมินมักจะเป็นประเด็นถามปลายเปิด เพื่อให้ใช้การคิด ให้เขียนความคิดตนเอง จากการเข้าร่วมเป็นการฝึกการคิด การเขียนและได้ความคิดจากหลายความคิด ออกมาเป็นคำพูด มากกว่าการใช้แบบฟอร์มที่พูดอะไรไม่ได้ นอกจากจะได้คะแนน มาก น้อย ปานกลาง แต่ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อเป็นการทราบความก้าวหน้าของผู้รับการเรียนรู้ ก่อน-หลัง การเรียนรู้ก็นำหลักการประเมิน ก่อน-หลัง การเรียนรู้มาใช้ มีผลก็เป็นไปตามสมมติฐาน คือ ผลการเรียนรู้ หลังการเรียนรู้ สูงกว่า ก่อนการเรียนรู้

โดยสรุปการวิจัยปฏิบัติการเรียนรู้ที่มีทั้งหมดตำบลละ 6 เวที เรียนรู้ที่ต่อเนื่องกัน ทำให้เกิดนวัตกรรมการเรียนรู้มากมาย ที่ตำบลต่าง ๆ สามารถนำไปใช้ประยุกต์ให้เหมาะสมก็มีความเป็นไปได้ เพราะผลจากการวิจัยปฏิบัติการเกิดการเปลี่ยนแปลงกับผู้นำที่เข้ารับการเรียนรู้

ผู้วิจัยได้สรุปกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ให้กับสภาองค์กรชุมชนตำบลเคลื่อนสู่การเป็นสภาการเมืองภาคประชาชน ได้ดังนี้

แผนภาพ 24 นวัตกรรมการเรียนรู้การเมืองภาคพลเมือง

ผลจากนวัตกรรมการเรียนรู้ของสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อสร้างการเมืองภาคประชาชน : กรณีศึกษา 3 สภานำร่องในจังหวัดสมุทรสงคราม

จากการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นนวัตกรรมของการฝึกอบรมรูปแบบประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลที่นำไปสู่แผนของชุมชน โครงการจากแผนชุมชน และการปฏิบัติหน้าที่ของสภาองค์กรชุมชนตามพระราชบัญญัติที่กำหนดนั้น ได้ผลจากนวัตกรรมการเรียนรู้ว่า

1. ในการทำให้คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เรื่องการเมืองจากระบบตัวแทนมาเป็นให้ความสำคัญกับการเมืองของประชาชนที่จะทำให้เมืองซึ่งหมายถึงแต่ละชุมชนพึ่งพาตนเองได้นั้น ต้องสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นกับคณะกรรมการสภาฯ เสียก่อน แรงบันดาลใจ เช่น การเห็นตัวอย่างที่สำเร็จ วิเคราะห์สำเร็จอย่างไร ใครเป็นคนสำคัญ ถ้าไม่ทำแล้วผลเสียต่อชุมชนและตัวเราจะเป็นอย่างไร การทำลายความสามารถ การสร้างกิจกรรมปลูกจิตสำนึกให้ระเบิดออกมาจากข้างในของกรรมการสภาฯ อาจจะไม่หมดทุกคนแต่ต้องเกิดกับผู้เป็นแกนนำที่จะพาให้เกิดกระบวนการประชุมที่มีเป้าหมายร่วมกัน แล้วจัดกระบวนการประชุมแบบกระบวนการต่อเนื่องเชื่อมโยงกันจนเกิดผลตามเป้าหมาย

2. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับผู้เข้าร่วมกระบวนการทุกคน การให้เวลาในการคิดไตร่ตรองของผู้เข้าร่วมประชุม ฝึกให้เกิดการใช้ความคิดของตนเอง วิทยากรทำหน้าที่ตั้งคำถามให้คิด เป็นคำถามที่ให้เกิดอย่างต่อเนื่อง ปัญหาความอ่อนแอของชุมชน คือ การไม่ค่อยได้คิดเอง ทั้งกระบวนการเรียนรู้ในการวิจัยนี้จึงเน้นการฝึกคิดอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่องกัน ในกระบวนการสร้างแกนนำของสภาฯ จึงต้องคิดหลักสูตรที่เป็นการฝึกการคิดอย่างเป็นระบบ ฝึกการคิดเป็น คือ การมีข้อมูลของตนเอง (ของชุมชน) ข้อมูลทางวิชาการ ข้อมูลทางสังคมมาประกอบกันในเวที แล้วมีกระบวนการให้ตัดสินใจร่วมกัน การฝึกอบรมจึงมีการฝึกนวัตกรรมการจัดเวทีการเรียนรู้ให้กับแกนนำได้นำไปใช้ในการประชุมสภาฯ

3. ผลจากกระบวนการเรียนรู้ 3 เวทีการเรียนรู้ และฝึกปฏิบัติแต่ละเวทีต่อเนื่องกันเช่นนี้ ในกระบวนการประชุมรูปแบบใหม่นี้ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคณะกรรมการสภาฯ ในรูปแบบการประชุมแบบเดิมนั้น หลายคนมีความคิดเห็นแต่ไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น อำนาจจึงเป็นของผู้มีโอกาสได้พูด ผู้มีความกล้า อาจจะไม่เพียงไม่กี่คน แต่การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ครั้งนี้ ได้ฝึกการจัดกระบวนการให้ทุกคนได้มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น โดยผู้ทำหน้าที่จัดกระบวนการ ความสัมพันธ์จึงเป็นความสัมพันธ์แนวระนาบ ทุกคนได้รับการฝึกให้กล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น ได้เห็นศักดิ์ศรีของตนเองมากขึ้น ในกระบวนการประชุมที่ต่อเนื่องกัน ทำให้ชุมชนกำหนดอนาคตของตนเองได้ กำหนดบทบาทหน้าที่ของคนในชุมชนของตนร่วมกัน เป็นการสร้างพื้นฐานของการเมืองภาคประชาชนให้กับสภาองค์กรชุมชน

4. ในกระบวนการเรียนรู้ ทำให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของปฏิบัติจริงได้ในชีวิตประจำวันและการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เพราะในกระบวนการเป็นการตั้งคำถามที่ไม่ได้มุ่งไปที่ทำอย่างไรชุมชนจะรวย แต่เป็นคำถามที่นำไปสู่การที่ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งต้องประกอบไปด้วยเรื่องที่ต้องปฏิบัติตามภารกิจของสภาองค์กรชุมชนตามพระราชบัญญัติ ในคำถามที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงกันจนเป็นแผนชุมชนนี้ จะเห็นทุกเรื่องเชื่อมโยงกันทั้งการเรียน การศึกษา เศรษฐกิจ สุขภาพ การเมืองในชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากร เป็นการสร้างฐานชุมชนให้เข้มแข็ง มีความเป็นประชาธิปไตย

5. ในการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ครั้งนี้ นำหลักการจัดการความรู้มาสร้างเป็นกระบวนการเรียนรู้โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง แกนนำของคณะกรรมการสภา เป็นผู้เรียนรู้ การจัดการกระบวนการที่อยู่บนความเชื่อว่าคนในชุมชนมีความรู้ในตนเองที่ได้เรียนรู้มาจากประสบการณ์ซึ่งสะสมไว้ แต่ยังไม่มีโอกาสได้ดึงออกมาใช้ร่วมกัน หากกระบวนการเรียนรู้ทำให้เกิดความรู้จากประสบการณ์มาเชื่อมต่อกับความรู้สากลจะเกิดความรู้ใหม่มากมายในทุก ๆ ชุมชน ที่เป็นความรู้มือหนึ่งของชุมชนเอง ชุมชนนำความรู้ไปสร้างนวัตกรรมเกี่ยวกับอาชีพ วัฒนธรรม การเมือง สังคม สุขภาพได้มากมาย และการปฏิรูปการศึกษารอบ 2 ที่กำลังดำเนินการอยู่นี้ ควรได้มีหลักการเช่นนี้โดยเฉพาะ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยสำหรับผู้ที่ยอยู่นอกระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นกำลังคนส่วนมากของประเทศ หากได้มีการสร้างผู้จัดกระบวนการพาให้คนในชุมชนได้เกิดการจัดการความรู้ทั่วทุกชุมชน ประเทศไทย จะทำให้ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษามีรูปธรรมเป็นการปฏิรูปประเทศไทย ด้วยกระบวนการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การวิจัยนวัตกรรมการเรียนรู้ของสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อสร้างการเมืองภาคประชาชน กรณีศึกษา 3 สภานำร่อง ในจังหวัดสมุทรสงครามครั้งนี้ ผู้วิจัยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้, ศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนของสภาและศึกษานวัตกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ของสภาองค์กรชุมชนตำบลไปสู่การเป็นเมืองภาคพลเมือง ซึ่งผลจากการศึกษาสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการดำเนินการของสภาองค์กรชุมชนให้เกิดการขับเคลื่อนทำกิจกรรมที่เป็นการพัฒนาของตำบลได้ โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1.1 ด้านการสร้างความเป็นผู้นำของคณะกรรมการสภา ในการวิจัยครั้งนี้ได้มุ่งเป้าหมายการพัฒนาที่มีผู้เป็นแกนนำคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อให้เกิดกระบวนการทัศน์ในการเป็นการเมืองภาคประชาชน เป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล เห็นคุณค่าในตัวเองที่จะเป็นผู้นำภาคประชาชน กระบวนการที่นำมาใช้สามารถสร้างแนวคิดในการมองเห็นเรื่องของส่วนรวมได้ เป็นกระบวนการที่ใช้เวทีการเรียนรู้ต่อเนื่อง ทั้งการพัฒนาเชิงปฏิบัติการ ในวันที่ร่วมเรียนรู้พร้อมกัน 3 ตำบล ทั้งการนำความรู้ไปปฏิบัติจริง โดยมีผู้วิจัยติดตามผล ให้คำแนะนำเพิ่มเติม มีกระบวนการถอดบทเรียนร่วมกัน ดังนั้น ในการนำกระบวนการไปพัฒนา ต้องมีความเข้าใจในหลักการปรับกระบวนการทัศน์ ว่าไม่สามารถดำเนินการได้ในหนึ่งวัน แต่ต้องมีกระบวนการต่อเนื่องจนสามารถ จุดเวทีการเรียนรู้ แบบประชาธิปไตยร่วมกันได้ การอบรมที่บรรยายให้ความรู้จากวิทยากร โดยผู้เข้ารับการอบรมนั่งฟังความรู้นั้น ความรู้ที่วิทยากรบรรยายอาจจะไม่สามารถเข้าไปปรับกระบวนการทัศน์ได้ เพราะแต่ละคนมีกรอบความคิดของตนเองอยู่ การปรับกระบวนการทัศน์ต้องปรับกรอบแนวคิด ต้องมีกระบวนการได้คิด ได้แลกเปลี่ยน ได้สนทนากัน การทำหลักสูตรการอบรมของหน่วยงานต่าง ๆ ควรให้เวลากับการปรับกระบวนการทัศน์เป็นอันดับแรก โดยเฉพาะเรื่องนโยบายปรองดอง เรื่องการสร้างความสำเร็จเรื่องประชาธิปไตย ไม่ควรเร่งให้มีการประชุมแบบ 1-2 วันจบแล้วไม่มีกระบวนการต่อเนื่อง การอบรมต้องมีกิจกรรมต่อเนื่องให้ไปสู่การปฏิบัติด้วยตนเอง จึงจะเกิดการเรียนรู้

1.2 ผลการศึกษาครั้งนี้ ทราบปัจจัยที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนสภาให้เกิดการมีส่วนร่วม เกิดกิจกรรมที่มาจากความคิดเห็นของสภา ตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรร่วมกัน การประเมินผลร่วมกัน ดังนั้นการพัฒนาผู้นำหรือกรรมการต้องคำนึงถึงองค์ประกอบที่จะทำให้คณะกรรมการสภาที่จัดแจ้งใหม่ ได้มีเวทีการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดองค์ประกอบเหล่านั้นในเวที เช่น การมีเวทีกำหนดเป้าหมายสภาร่วมกัน การมีกิจกรรมที่จะไปให้ถึงเป้าหมายแผนการพัฒนา คณะกรรมการตามความต้องการร่วมกัน การให้ความสำคัญและร่วมกันสร้างช่องทางการสื่อสารให้เกิดขึ้นในกลุ่มของคณะกรรมการสภา การสร้างบรรยากาศการยอมรับ ความมีศักดิ์ศรีของแต่ละคน ทุกคนมีความสามารถมีคุณค่า ต่อการขับเคลื่อน เป็นการสร้างคุณค่า สร้างความหมาย สร้างความมีใจร่วมกัน

1.3 ในการขับเคลื่อนสภา มีคณะกรรมการที่มาจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มารวมกัน จึงจำเป็นต้องจัดทำโครงสร้าง คณะกรรมการร่วมกัน ใครทำหน้าที่อะไร มีบทบาทอะไร มีกระบวนการวางแผนพัฒนาให้สภาเข้มแข็ง มีการจัดทำฐานข้อมูลของสภา มีบันทึกการประชุมเพื่อเป็นร่องรอย และเห็นความต่อเนื่องมีการจัดระบบเอกสารงานของสภา ซึ่งการจัดทำโครงสร้างให้ชัดเจนเช่นนี้

สามารถรับภาระงานที่หลากหลาย ขยายให้กว้างออกไป เพราะมีระบบการทำงานร่วมกันที่มีดังเช่นที่ได้ค้นหามาจากตำบลต้นแบบที่พัฒนาไปเป็นศูนย์เรียนรู้ในหลายเรื่องของหน่วยงานต่าง ๆ

1.4 การวิจัยการปฏิบัติการของผู้นำในการจัดเวทีการเรียนรู้ในพื้นที่ พบว่าการสร้างความเชื่อมั่นให้กับคณะกรรมการว่าเป็นผู้มีความสามารถ สามารถดำเนินการได้ขอให้มีโอกาสได้แสดง ดังนั้นหากจัดโอกาสให้ผู้เข้ารับการอบรมมีเวทีที่จะเป็นวิทยากร ได้คิด ได้วางแผน การทำงานด้วยตนเอง ไปร่วมเป็นวิทยากรอบรมให้กับตำบลอื่น หรือตำบลที่ยังไม่จัดแจ้ง ก็จะเป็นโอกาสในการสร้างวิทยากรกระบวนการของตำบล ของจังหวัดเพิ่ม ถึงแม้ครั้งแรกจะดำเนินการได้ ไม่ดีนัก แต่เมื่อมีการถอดบทเรียน รู้จุดบกพร่อง ร่วมกันคิดหาหนทางแก้ไข ก็สามารถพัฒนาได้ในอนาคต เพราะวันนี้การมีวิทยากรกระบวนการที่สามารถ ก็เริ่มต้นจากการไม่เก่ง แต่มีโอกาสได้แสดงออก

1.5 การพัฒนาหลักสูตรการอบรม การสร้างการเรียนรู้ในครั้งนี้เกิดนวัตกรรมการเรียนรู้ในเรื่องการสร้างความตระหนัก การมีกระบวนการคิดโครงการอย่างมีวิจาร์ณญาณ การจัดเวทีสภาพที่มีหลากหลายรูปแบบ ก็เป็นการสร้างประชาธิปไตยในวิถีชีวิต สามารถนำหลักสูตรไปขยายผลได้ หรือจะปรับปรุงกระบวนการให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตแต่ละท้องถิ่นได้ เครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในการอบรมครั้งนี้ได้ออกแบบไว้อย่างรองรับ ประเด็นการพูดคุยในเวทีการขับเคลื่อนเวทีอยู่ที่การออกแบบและการกำหนดประเด็น การนำหลักสูตรไปดำเนินการต้องให้ความสำคัญกับการคิดประเด็น เพราะประเด็นการพูดคุยทำให้เกิดการคิดที่กว้างขวางออกไป

1.6 จากการศึกษาตำบลต้นแบบและตำบลกรณีศึกษา พบว่า ตำบลที่มีกระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องที่เป็นผลต่อคนส่วนรวมมาก่อนจะมีความพร้อมในการสร้างผู้นำที่มีกระบวนการเมืองภาคประชาชน มีการปฏิบัติการการเมืองภาคประชาชนอย่างมีระบบ ทำให้สามารถจัดตั้งสภา ตาม พ.ร.บ. ได้อย่างมีความเข้าใจ เห็นประโยชน์ ดังนั้น คณะทำงานการสนับสนุนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลที่จะขยายผลให้ตำบลต่าง ๆ มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลเพิ่มขึ้นนั้น ควรมีกระบวนการเตรียมความพร้อมของชุมชนด้วยกระบวนการจัดทำแผนแม่บทของชุมชนก่อน จะเป็นการสร้างให้เกิดคณะกรรมการจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นตามแผนแม่บทของชุมชน และดำเนินการจัดแจ้งกลุ่มองค์กรแล้วจัดตั้งสภา ต่อไป

1.7 ในขณะที่รัฐบาล โดยกระทรวงศึกษาธิการกำลังปฏิรูปการศึกษารอบ 2 ซึ่งจะเน้นการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่ในเหตุการณ์สถานการณ์ของประเทศไทยขณะนี้กำลังมุ่งสร้างประชาธิปไตยชุมชน แก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคม ในขณะที่การปกครองส่วนท้องถิ่นก็ต้องการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง ในแผนพัฒนาของชาติก็จะลดบทบาทของส่วนราชการลง และ Em-Power ประชาชนให้มากขึ้น การปฏิรูปการศึกษาควรปฏิรูปแก่ประชาชนนอกระบบโรงเรียนด้วย

เพราะบุคคลที่เป็นแกนนำของสังคมในชุมชนขณะนี้กำลังเรียนรู้การปฏิบัติจริงในพื้นที่เป็นการศึกษานอกระบบของคนในชุมชน แต่การพัฒนาของหน่วยงานราชการก็ไม่ได้ใส่ใจกับการพัฒนาคนให้เกิดปัญญาพึ่งพาตนเอง ยังไม่สร้างการเรียนรู้ให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ ยังมีวิธีการพัฒนาที่เร่งด่วน ทั้งการทำโครงการมาให้ประชาชน ขาดการพัฒนาโครงการให้ยั่งยืนขาดการติดตามผล หากนำนวัตกรรมการเรียนรู้ของการวิจัยครั้งนี้ไปจัดกระบวนการเรียนรู้จะสามารถสร้างกระบวนการคิด การตัดสินใจ ทำโครงการที่เป็นการสร้างความยั่งยืนแก่ชุมชน สร้างผู้นำที่เป็นเพื่อร่วมเรียนรู้ในชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาสาธารณะร่วมกันของชุมชนได้ และปรับกระบวนการของการทำผลงาน แทนคนในชุมชน ให้ชุมชนเรียนรู้จากการปฏิบัติเอง ภาครัฐเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชนควรมีการปฏิรูปการศึกษานอกระบบในรูปแบบการสร้างนวัตกรรม โดยตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ หรือมหาวิทยาลัยที่เริ่มมีหลักสูตรให้นักศึกษาเรียนรู้ในชุมชน ก็ควรจะนำกระบวนการสร้างนวัตกรรมนี้ไปฝึกให้กับนักศึกษาได้เรียนรู้เพื่อเป็นวิทยากรกระบวนการสร้างการเรียนรู้ในชุมชนได้ เพราะเท่าที่เห็นการศึกษาขณะนี้ นักศึกษาจะมารับความรู้จากชุมชนตามข้อตกลงการเรียนในหลักสูตรแล้วก็กลับไปเรียนในห้องเรียนมหาวิทยาลัยตามเดิม ในอนาคตนักศึกษาเหล่านี้ควรจะเป็นผู้มีบทบาทในการร่วมพัฒนากับตำบล ควรได้มีหลักสูตรการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้เช่นงานวิจัยในครั้งนี้ โดยมีจุดเริ่มต้นจากสร้างคุณค่า สร้างความหมายในเรื่องที่ดำเนินการ ตนเองเป็นคนมีความสำคัญอย่างไร ทุกคนมีความสำคัญอย่างไร ตามด้วยการมีกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง แล้วผลลัพธ์ที่ดีจะตามมา

1.8 การวิจัยครั้งนี้ สร้างนวัตกรรมการประชุมของคณะกรรมการสภาฯ ที่ไม่ยึดติดกับรูปแบบการประชุมที่เป็นทางการ ที่ประธานทำหน้าที่ควบคุมการประชุมดังที่เคยพบอย่างเคยชินเพียงอย่างเดียว แต่ปรับรูปแบบการประชุมเป็นแบบไม่เป็นทางการ นำหลักการประชาคมที่สร้างสรรค์มาเป็นกระบวนการประชุม มีการล้อมวงนั่งสนทนากันบ้าง การแบ่งกลุ่มคิดวิเคราะห์ หาคำตอบร่วมกันบ้าง การมีกิจกรรมสร้างการเรียนรู้จากเกมส์ จากการเล่นบ้างแล้วแต่จะประยุกต์ใช้ ทำให้การประชุมสภาฯ เป็นการประชุมที่ได้การมีส่วนร่วม ได้บรรยากาศการเรียนรู้ สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ที่การเรียนรู้ต้องไม่ถูกตายตัว ยืดหยุ่นได้ตามสภาวธรรมชาติดำเนินรูปแบบการประชุมเช่นนี้ไปใช้จะได้การร่วมคิดของคณะกรรมการสภาฯ อย่างเป็นธรรมชาติ และยังเป็นการฝึกการคิดสร้างสรรค์ ฝึกการรับฟังกัน ฝึกการคิดอย่างมีวิจญาณ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป

2.1 การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนี้ เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาในการสร้างการเรียนรู้ และต้องเป็นเวลาที่ผู้เข้ารับการเรียนรู้ สามารถเข้าร่วมกระบวนการได้ จึงจะเกิดการมีส่วนร่วม การที่จะนำผลการศึกษาคั้งนี้ไปดำเนินการต่อ ควรคำนึงถึงเวลา ในการดำเนินการวิจัยให้ยาวนานขึ้น เพื่อศึกษาความยั่งยืนของความเป็นผู้นำที่จัดเวทีสภาในหลาย ๆ เดือน หลังจากการฝึกอบรม

2.2 เมื่อดำเนินการฝึกอบรมแล้วผู้สนใจที่จะศึกษาถึงความยั่งยืนของการพัฒนา อาจทำโครงการวิจัยต่อเนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ โดยการศึกษาตำบลที่มีการดำเนินการต่อและมีพัฒนาการ ว่ามีปัจจัยอะไร กับตำบลที่ไม่มีพัฒนาการ หรือตำบลที่มีพัฒนานั้นมีปัจจัยเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร หรืออาจจะศึกษารูปแบบกระบวนการสร้างนวัตกรรมในเรื่องอื่นที่ ทำให้สภาองค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งในการทำงานเพื่อส่วนรวมของตำบล

2.3 ในการวิจัยครั้งนี้พบว่า แกนนำสภาสามารถเรียนรู้การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสภา ได้จากประสบการณ์การเรียนรู้ ดังนั้นในการวิจัยในเรื่องการออกแบบการพัฒนามาบทบาทหน้าที่ของสภา หรือการออกแบบการวิจัยให้ผู้นำสภา ได้เกิดการคิดอย่างสร้างสรรค์ อย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มนำกระบวนการให้แกนนำของสภาเป็นนักคิดตั้งคำถาม อยากรู้เรื่องอะไรในสภา แล้วช่วยกันหาคำตอบ โดยมีผู้ที่สามารถกระตุ้นความคิดช่วยจัดระบบคำตอบให้ ก็จะเป็นการสร้างนักวิจัยชุมชนให้มากขึ้น

2.4 ควรมีการวิจัยปฏิบัติการมีส่วนร่วมสร้างการเรียนรู้แก่คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชน การประชุมระดับจังหวัด ในเรื่องความเป็นเครือข่าย ซึ่งสามารถจัดได้หลากหลายเครือข่าย เช่น กลุ่มอาชีพในตำบลของแต่ละตำบล กลุ่มสวัสดิการตำบล โดยมีคณะกรรมการสภาระดับจังหวัดเป็นแม่ข่ายจัดให้เกิดการเชื่อมโยงกัน หรือการวิจัยบทบาทคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบล การประชุมระดับจังหวัดในการเป็นผู้เชื่อมประสานแผนของชุมชนเป็นแผนยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด

2.5 ในกระบวนการพัฒนาความเข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนตำบลให้เป็นสภาของภาคประชาชน ที่มีกิจกรรมของส่วนรวมร่วมกัน เป็นการเมืองของภาคประชาชน ควรนำกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้มาเป็นกระบวนการขับเคลื่อนร่วมกัน เพราะการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะสร้างให้คณะกรรมการสภาฯ ได้ฝึกการคิดอย่างเป็นระบบมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงความคิดเป็นองค์รวม เป็นการฝึกให้กรรมการสภาเป็นนักคิดตั้งคำถามเป็นนักหาคำตอบร่วมกันอย่างมีเหตุผล มีข้อมูล เป็นกระบวนการของการสร้างความรู้ใหม่ การนำกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาดำเนินการนี้ จะเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ของสภาฯ ที่เป็นการพัฒนาคนไปพร้อมกับการพัฒนางาน

2.6 ในการศึกษาตำบลต้นแบบครั้งนี้ ศึกษาจากตำบลที่เป็น Best Practice มาศึกษาทั้ง 2 ตำบล จึงไม่เห็นปัญหาว่ามีปัจจัย องค์ประกอบอะไร ของตำบลที่ไม่สามารถดำเนินการให้เกิดความเป็นการเมืองภาคประชาชนได้ ในการวิจัยครั้งต่อไปควรจะมีการเลือกศึกษาตำบลที่ยังไม่สามารถขับเคลื่อนความเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลการเมืองภาคประชาชน เพื่อทราบสาเหตุของปัญหา แล้วนำมาวางแผนพัฒนาปรับปรุงให้ตรงกับสาเหตุของปัญหา เป็นบทเรียนสำหรับตำบลที่ยังไม่ขับเคลื่อนความเป็นสภาฯ อีกหลายตำบล